

LILLI SUBURG

L I I N A

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

ÕESTI KIRJANDUSE SELTSI
KOOLIKIRJANDUSE-TOIMKOND

NOORSOO KIRJAVARA NR. 125
ÕESTI AUTORITE SEERIA

Lilli Suburg

75 aasta vanuselt

Lilli Suburg

Liina

Ühe eesti tütarlapse elulugu, tema
enese jutustatud

Kolmas trükk

Redigeerinud

A. Raud

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus

Tartus — 1927

2897

J. Mällo trükk, Tartus.

A 4845

U 15736726

Lilli Suburg.

Eesti ärkamisaja tegelaste hulgas kerkib esile Lilli Suburg'i kuju, keda tuntakse kui esimest naisõigusluse mõtte algatajat eesti naiste peres, kui koolitegelast ja kui kirjanikku.

Vaevalt on kellegi eesti avaliku tegelase ja kirjaniku ilmavaade ja võitlemismeetod ning teoste sisuline ja ideeline külg niivõrt tingitud tema elukäigust ja maisest saatusest kui seda märkame Lilli Suburg'i juures, mispärast tema tegude ja kirjandusliku loomingu õigeks hindamiseks on eeskätt vaja tutvuda ta elulooga.

Lilli Suburg'i vanemad on mõlemad Vändra (tookord veel lahutamata) valla inimesi: isa — Toomas Kivimurd, hiljemini Suburg — Kivimurru taluperemehe poeg; ema — Eeva Nuut — Lüiste peretütar. Mõlemad on nooreas sattunud Vändra mõisa — üks viinaköögi teopoisiks ja pärast kupja abiliseks, teine von Ditmar'ite toatüdrukuks. Siin omandasid nad endale ka vähe haridust ja Toomas Kivimurd sai omale saksa perekonnanime. Naitudes Eva Nuudiga oli Toomas Suburg aidameheks Uue-Vändra Rõusa mõisas, kus sündiski 20. juulil (v. k.) 1842. a. Lilli (Caroline) Suburg. Pea siirdusid Suburg'id tagasi Vana-Vändra mõisa, kus Toomas Suburg sai opmani koha; ühtlasi rentis ta ka Vana-Vändra ja Rõusa mõisa piimad endale; veel hiljemini võttis ta Vana-Vändra mõisa ühes kõige inventariga oma kätte rendile. Vana-Vändra mõisas kasvas kordkorralt Suburg'ite majanduslik jõukus.

Lilli Suburg'i lapse-, kooli- ja nooriga ongi lähidases ühenduses Vana-Vändra mõisaga. See omapärane Vändra ümbrus oma laiade mõisaväljadega, kiriku ja kabeliaedadega, põliste laantega, kus veel vabalt elutsesid hundid ja karud, suure mõisa kirju eluga, härrasrahva vanaaegsete traditsioonidega, mõisarahva pidustustega ja trallidega, kuulsa Vändra kõrtsiga ja suure laadaga, põua- ja näljaaja hädadega, ebausuga ja nägemustega, vanemate lõpmata askeldustega ja rühmamistega, sekeldustega ja tülidega, isevärki kirikhärradega (Körber, Sokolovsky) ja algeliste seltsielu katsetega (kiriku laulukoor) on kustumata muljeid jätnud Lilli Suburg'isse. Ühtlasi on saksa kasvatus ja kokkupuuted ainult saksastunud seltskonnaga, samuti

saksa kool, majanduslikult võrdlemisi lahe elamisviis, kodumajapidamise kord ja puhtus mõjunud niivõrt Lilli Suburg'isse, et sellest olenevad ta voorused ja pahed edaspidises elus. Neist lapseea ja noorpõlve elamusist on Lilli Suburg ammutanud ainet oma juttude jaoks ja need elamused on annud ta kirjanduslikule toodangule ka omapärase värvingu. Samuti on olnud Lilli Suburg'i kasvatamine ja õpetusesaamine kaudseks tõukejõuks, et tast sai esimene eesti naisõiguste eest võitleja ja eesti koolitegelane.

Esialgset õpetust sai Lilli Suburg Vana-Vändra mõisa härrasmajas, kus ta käis õppimas ja mängimas omavanuse Ditmar'ite tütrega selleks palgatud koolipreili juhatusel. Samal ajal kohanes ta maastmadalast peenemate saksa perekondlikkude ja seltskondlikkude kommetega. Ei olnud tol ajal paremat võimalust saksastumiseks, eriti kui sellega oli päri vanemate auahnus, kes soovisid näha, et tütrest saaks peenike saksapreili.

Hiljemini viidi Lilli Pärnu kellegi Marie v. Ditmar'i juurde eraõpetusele, kus õpetus jätkus samas suunas kui mõisaski, valju „kombelise“ distsipliini all. Siis pandi Lilli Pärnu kõrgemasse tütarlaste-kooli, mis oli muidugi läbi ja läbi saksameelne ja -keelne, millele omakord mõjusid kaasa kõstikohad saksa perekondades. Selles koolis õppis Lilli Suburg ühes Lydia Jannsen'iga (Koidulaga), ent sõprust ja läbikäimist ei olnud nende kahe eesti perekondadest võrsunud kooliõe vahel; muu seas oli Lilli Suburg'i vanemate poolt talle kõvasti keelatud külla minna Jannsen'ite perekonda.

Kooliõpingutes saavutas Lilli Suburg häid tagajärgi ja lõpetas kooli nais-kooliõpetaja kutsega. Ta kavatses edasi õppida veel n. n. „suure eksami“ jaoks, s. o. täieliku gümnaasiumi lõpueksamini, ent haigus ja muutunud kodused olud sundisid Lilli Suburg'i koju jääma.

Vahepeal olid Lilli Suburg'i vanemad Vana-Vändra rentimisest loobunud ja jõukate inimestena endale ostu peale võtnud Vändra mõisa Sikana raismikust suure asundus-karjamõisa, mille nad ristisid Waldburg'iks. Palju tuli siin vaeva näha hoonete ehitamisega, kändude juurimisega, põldude ja heinamaade puhastamisega ja kraavitamise, veski ehitamisega, suure puuvilja-aia rajamisega ja majapidamise sisseseadmisega, ent rahaline jõukus ja töökus mõjusid suuresti kaasa, nii et Suburg'id tundsid peagi endid vabadena elavat „oma toas oma loal“. Suurele Waldburg'i karjamõisale lisaks ostis vana Suburg veel kolm naabruses olevat Kiisa talu, mistõttu Suburg'ite krunt sai ligi poolteist tuhat vakamaad suureks.

Kõik näis minevat väga hästi ja õnnelikult, kui Lilli, Pärnust koju tulles, hakkas oma perekonna keskel vendi-õdesid õpetama ja nendele lisaks võttis teisi õpilasi. Samal ajal hoiti tutvusi ja käidi

läbi paremate perekondadega Vändrast ja Pärnust. Pea sobis tutvus ka C. R. Jakobson'iga, kes oli asunud elama Vändrasse. Isegi M. Veske ja L. Koidula käisid kord külas Suburg'ite kodus. „Elasime ülepea süvenenud hingelist, haritud kodanlikku elu,“ tähendab Lilli Suburg ise selle ajajärgu kohta¹⁾.

Suhted C. R. Jakobson'iga tõid suure pöörde Lilli Suburg'i ellu. Juba varemini oli haavuvalt märganud Lilli Suburg'i uhke ja enesetundlik iseloom, et tõuverelised sakslased eratavad end teadlikult eestlastest-tõusikutest ja haridust omandanud eestlastest ning n. n. „kadakatest“, mistõttu temas pisitasa hakkas tärkama eesti rahvuslik vaim. Kui Lilli Suburg C. R. Jakobson'iga kokku puutub, saab rahvuslik enesetunne veel rohkem hoogu, ja otse Jakobson'i pealekäimisel kirjutabki Lilli Suburg 1877. a. oma esimese novelli „Liina, eesti tütarlapse elulugu“, kusjuures Jakobson on juhtinud teda aine leidmises, selle konstrueerimises ja väljendamises. Novell, mis kujutab eesti tütarlapse saksastumist ja sellest vabanemist, ilmus Lilli Suburg'i tõelise nime all ja sünnitas suurtlärmi tookordses saksa seltskonnas ja kirjaniku endistes tutvusringkondades ning kutsus esile poleemika saksa lehtede ja „Sakala“ vahel. „Liinat“ peeti isegi C. R. Jakobson'i enese tööks. Ometi ei saanud jutt ilmuda täielikult, sest tsensuur oli maha kustutanud käsikirjast „vängemaid“ osi, kus oli kujutatud talurahva pääsmatut seisukorda ja Liina meelsusemuutumist pärast võõruspidu saksa perekonnas.

Just vastaste räuskamise tõttu omandas Suburg'i „Liina“ korraga niisuguse populaarsuse, et raamat paar trükki läbi elas ja isegi soome keelde tõlgiti. Ühtlasi tõi see raamat Lilli Suburg'ile eesti rahvuslikkudes ringkondades laialise tutvuse ja poolehoiu, mitte küll sellepärast, et teos oleks seisnud kunstiliselt kõrgel, vaid et selles puudutati valusat poliitilist külge ja et siin võeti naisküsimus esmakordselt kõne alla. Seega oli ka Lilli Suburg välja löödud saksa-meelseist ringkondadest, ja kui ta ei tahtnud maha matta oma isikut täielikult, siis pidi ta paratamatult kaasa minema ärganud eestlusega. Ja nii sündiski: Lilli Suburg'ist sai eesti kirjanik ja avalik tegelane.

A. 1879 hakkas Lilli Suburg C. R. Jakobson'i pealekäimisel „Pärnu Postimehe“ toimetajaks. Kuna Lilli Suburg ise elas Waldburg'is ja oli ühenduses ainult posti teel lehega, tekitas ajalehe toimetamine Lilli Suburg'ile palju meeolehärma ja ta ei olnud sellega sugugi rahul. Nii kirjutab ta ise: „Viletsamat põdemist, niihästi kirjaviisi kui sisu poolest, ei ole leht mitte enam läbi teinud, kui 1879. aastal Lilli Suburg'i kirjutamisel ja Lorenzsonni vastutamisel

¹⁾ Lilli Suburg: „Suburg'i perekond“, Eesti Kirjandus 1924.

all¹⁾." Kõike seda arvestades ütles lahti Lilli Suburg enda veel samal 1879. aastal „Pärnu Postimehe“ toimetaja ametist.

Vahepeal olid läinud asjad isatalus kord-korralt allamäge. Toomas Suburg oli hakanud juba Vana-Vändra mõisas jooma, ja see paha kalduvus suurenes aina, kuna Waldburg'i läheduses asus ka kõrts. Veel tuli sekeldusi mõisaga Waldburg'i koha ostmise pärast ning muid soovimata nähtusi alatute urgitsemiste tõttu. Rohkelikmeline Suburg'i perekond ise armastas elada küllalt laialt ja härraslikult, missuguse elu jaoks aga koha sissetulekud vastu ei lõõnud. Nii siis tuli, et vana Suburg ära müüs Kiisa talud tunduva kahjuga, siis, võlgadesse sattudes, ka perekonna teadmata purjus peaga lahti ütles Waldburg'i ostukontrahist, jättes endale ainult vesiveski 50—60-vakamaalise krundiga; siitki pidi lahkuma Toomas Suburg elu lõpu poole ja veetis enda vanad päevad popsnikuna oma väimehe pool.

See majanduslik lagunemine mõjus äärmiselt traagiliselt terve Suburg'i perekonna peale ja pillas lapsed nelja tuule poole, ning mitmed neist on lõpetanud oma elupäevad kaunis kurvalt.

Lilli, kui kõige vanem ja haritum laps, võttis saabunud katastroofi küll kõige teadlikumalt. Temagi pidi nüüd vaatama ümber, kus oma jalgealust võiks kindlustada.

Vändras elades oli tal mitu juhtu, kus ta oleks võinud end lasta kõita abielu sidemetega, kuid mitmesugused asja- ja südamelolud ei lasknud seda mitte sündida. Lõppeks loobus ta pikemate hingeliste kaalutluste järele abielumõttest täiesti, võttis endale kasulapse ja andus üksi olles selle kasvatamisele ja koolitamisele. „Mehe ainuõiguse kohutav tunne“, „oma pea, mõistuseta pea, orjaperemehe õigus“²⁾, mille kohutavaid näiteid ei puudunud Lilli Suburg'i läheduses, tõid ta veendumusele, et perekonnas naine mehe kõrval „ainult tema tahtmise masin ei pea olema“³⁾, vaid üheõiguslik mehega, kellela naine võib läbi sammuda elust ka iseseisvalt, kui seda tarvis on. Sama otsuse kinnitas Lilli Suburg isatalust lahkudes ja Pärnusse elama asudes, kus talle pakkus ta „spiritistlik, viimane suuremeelne sõber oma kätt ja nime, mille küljes rippus ka varandus“⁴⁾: mitte ainult naise nime ning vara pärast, ainult „vanatüduruku“ põlve kartusel, ei pea ometi mehe kaitse alla pugema, kui süda teist keelt räägib.

¹⁾ „Postimehe“ juubelialbum, 1907.

²⁾ Lilli Suburg: „Suburg'i perekond“, Eesti Kirjandus 1924.

³⁾ Sealsamas.

⁴⁾ Sealsamas.

1880. a. peale elab Lilli Suburg oma kasutütrega ja emaga Pärnus, kus ta asutab tütarlaste eraalgkooli. Raske oli selle kooli asutamine, raskem veel selle elushoidmine. Lilli Suburg hakkas õpetama oma koolis eesti keelt ja katsus elustada eesti tütarlastes rahvuslikku vaimu; ka usuõpetust püüdis ta eesti keeles anda. See ei meeldinud paljudele, sest linnakodanikkude, isegi kõige vaesemate hulgas valitses kõva kadaklik vaim. Tuli kokkupõrkeid ülemusegagi. Samal ajal katsus Suburg Pärnu linnas ja ta lähemas ümbruses eesti asja edendada basaaridel ja pidudel.

Viljandimaa ärksamate poegade-tütarde — Tammede, Henno ja Ainson'i — nõuandel kolis siis Lilli Suburg oma kooliga Viljandisse, kus C. R. Jakobson oli teinud tarvilikku rahvuslikku eeltööd oma „Sakalaga“. Väga suuri raskusi tegi kooli avamine ja kooliruumide leidmine siingi. Alul töötas kool kolmeklassilise era-algkoolina viie õppeaastaga, siis muutis Lilli Suburg kooli viieklassiliseks progümnaasiumiks, mille juhatajaks sai ta kasutütar prl. A. Wiegand. Viljandiski jätkas Suburg rahvuslikku õppe- ja kasvatustööd, katsus õpilasi tutvustada „Kalevipojaga“, „Lembituga“ ja muude algupäraste teostega. Samuti muretses Lilli Suburg ka oma kasvandikkude korralikkude kostikohtade eest, mille peale tol ajal ei pandud suurt rõhku.

Viljandis hakkas Lilli Suburg välja andma perekonnalehte „Lindat“, millega ta sai eesti naisõigusluse eesvõitlejaks. Kuid ajakirja majanduslik külg (oli vaevalt 400 kindlat tellijat) ja tsensuuriolud tegid ajakirja väljaandmise õige raskeks. Ajakirja väljaandmise kohta kirjutab Lilli Suburg järgmist: „Linda“ oleks ju nüüd tõesti rõõmsalt võinud kosuda, kui meie naisterahva-sugu oma orjaunest oleks jõudnud ärgata, äratundmisele virgunud, mis meile meie oma avalik hääle-õigus tähendas. Oleks neid üks tuhandikukene olnud, kes täie arusaamisega oma ajalehe ümber oleksid kogunenud, ka siis oleksime edasi saanud. Tuldi küll nõudmisega: muutke kuuleht nädalaleheks, nii et teda tihedamini kätte saame, siis tuleb rohkem lugejaid; andke ka naisterahva-näputööde mustreid ja kleitide moodulehti ligi, siis tuleme hulgana. Katsusin, üle jõu, soovisid täita ja — kukkusin sisse; pidin lehe koguni käest ära andma, kui väike trüükikoda kõige oma õiguse ja täiega mu selja taga ära müüdi ja mulle ainult võlad maksta jäid¹⁾.“ — Nii siis ei jäänud Lilli Suburg'il muud üle, kui müüs ära ajakirja H. Prantsule, kes seda hakkas välja andma Pärnus.

Pea likvideeris Suburg oma kooligi, kui mehele läks ta kasutütar. Ometi oli olnud Lilli Suburg'i koolil omajagu tähtsust. „See

¹⁾ Lilli Suburg: „Suburg'i perekond“, Eesti Kirjandus 1924.

oli esimene kõrgem tütarlaste-kool, kus kahekordse — vene ja saksa — surve all eesti vaim valitses. Palju isamaalist äratust on iseäranis Viljandimaa naisterahvad, kes peaaesjalikult selles koolis käisid, sealt koju viinud — taludesse ja linnamajadesse ¹⁾.”

Oma vanadusepäevad veetis Lilli Suburg oma kasutütre pool Viljandimaal (praegu Valgamaal) Hoomuli Egeril, vahete-vahel elades ka Valgas oma õe pool.

Kirju ja vaevarikas oli olnud Lilli Suburg'i elukäik, ning igal pool oli Lilli Suburg harjunud nägema ainult kiusu ja urgitsemisi oma isiku vastu. Ent vanadusepäevil leppis ta vist küll ära selle eluga. Edenes ju Eesti viimastel aastakümnetel hiiglasammudega ja vanal kirjanikul ja seltskonnategelasel oli võimalik elada isegi vabas Eestis. Eesti organiseeritud naised, samuti eesti teadlikum seltskond avaldas suurt lugupidamist ja austust Lilli Suburg'ile ta aupäevadel — 70- ja 80-a. sünnipäevadel, ja Vabariigi valitsus määras talle isegi pensioni. Oma memuaarides avaldab Lilli Suburg tõusva Eesti üle ainult rõõmu.

Lilli Suburg suri Valgas 8. veebr. (u. k.) 1923. a. 82. eluaastas ja maeti Vändra surnuaiale oma sugukonna matuseplatsile, kuhu talle 1926. a. Eesti Naisliidu algatusel haasammas püstitati, pealkrijaga: „Lilli Suburg'ile — eesti naised“.

Lilli Suburg on avaldanud eriraamatutena kaks juttu: „Liina, eesti tütarlapse elulugu“ (1877) ja „Maarja ja Eeva“ (1881). Siis kirjutas ta oma vanadusepäevil „Postimehele“ veel pikema jutu

¹⁾ A. Jürgenstein: „Lilli Suburg'i surma puhul“, Eesti Kirjandus 1923.

„Linda, rahvatütar“. Peale nende on ta kirjutanud lühemaid jutukeši „Lastelehe“ ja „Linda“ jaoks.

Lilli Suburg ei ole kirjanikuna küll kuigi tähtis, ka mitte ärkamisaja kirjanikkude hulgas, mil algupärane kirjandus ei seisnud kunstiliselt veel küllalt kõrgel. Kirjanikuandi on temas vähe, mida segas suuresti viril ideoloogia, mis imbunud temasse saksa kasvatuselise mõjul ja millest ta lahti ei saanud tervel eluajal. Kirjanik põeb terve eluaja mingisugust suuruse- ja tagakiusamis-maaniat, mis väljendub tema kirjanduslikkudes teostes, tema teistes kirjutistes „Sakalas“ ja „Lindas“, kõige rohkem aga ta memuaaride-kogus „Suburg'i perekond“ (Eesti Kirjandus 1923 ja 1924).

Saksa kasvatuselise mõjul annab Lilli Suburg liiga tähtsa koha suursugustele elamisviisidele, peentele kommetele ja koolis omandatud haridusele. Kuid Suburg-i aegne talupojalik elu ei arvesta seda. Sellest olenebki Lilli Suburg'i elutraagika. „See ei ole muud kui väga sage kurbloolus, hariduse ja majandusliku hüperkultuuri sissetungimine perekonda, kes tema vastuvõtmiseks mitte küllalt ette valmistatud ei ole¹⁾.“

Sellest oleneb Lilli Suburg'i juttudes oleva aine tendentslik käsitlusviis, kusjuures aine ise on võetud isiklikkudest elamustest ja vildakutest tõekspidamistest, ilma et kirjanikku oleks avatlenud kirjutama mingi suurem kunstilisem tung või jõulisem loomevõime; sellest oleneb ka tema memuaarides esinduv ühekülgne hüsteeriline tagakiusamismotiiv, mis, tõelikult võetud kaugeltki nii ei tarvitseks kajastuda, nagu see neis kujutatud.

„Liina“ peategelane ei ole muu keegi kui autor ise. Ja Liina suurtsugu mänguseltsilised ei ole muud keegi kui Bertha v. Ditmar (Auroora) ja selle täditütar Marie (Hilda). Sepa Jansule vastab Tõrvaaugu Jansu, kellega koos mänginud Lilli Suburg Vändra mõisas, kuigi nende suhtumised piirduvad ainult lapsepõlvega. Liina lemmik-kangelane Friedrich näib olevat keegi Fr., keda Lilli Suburg mainib oma memuaarides sageli. Ja terve „Liina“ sündmustik on ainult autori mälestuste kirju rida Vändra mõisast, koolieast Pärnus, kooli-vaheaegade lõbustustest ja külaskäikudest. Jutu lõpp on muidugi vaba mõttekujutus, milles siiski osa mängivad elamused Waldburg'is ja unistused lootusrikkamast tulevikust.

Kui „Liina“ oli saksa lehtede arvamise järgi „hirmus kihutus-kiri“ sakste vastu, kust võidi haisutada „Jakobson'i saadanlikku

¹⁾ A. Jürgenstein: „Lilli Suburg'i surma puhul“, Eesti Kirjandus 1923.

vaimu", siis on „Maarja ja Eeva“ unistuslik näide sellest, kuidas „haridus kõik vaheseinad maha kisub, seisuste keskel vastastikku lugupidamist võimaldab, rahvusi ja seisusi nivelleerib“¹⁾. See jutustus on igav ja targutlev, kunstiliselt väga saamatu ja kompositsioonilt laialivalguv. Siiaigi on Lilli Suburg paigutanud oma juhtumusi Pärnus oleku ajast (võrdle, näiteks, Kalli kiriku juures peetud basaari kirjeldust memuaarides „Suburg'i perekond“ pidukirjeldustega jutus „Maarja ja Eeva“).

Mõlemad jutud annavad L. Suburg'i hingelaadist tõelist tunnistust. Neis ei ole suhtumist tõsiellu, vaid siin heljutakse mingisuguses ebamäärases romantilises maailmas, mis tahaks olla rahvuslik ja eestiline, kuid mis on siiski rohkem aadlilik ja linnakodanlik, kuid kirjaniku luulelise jõuetuse tõttu ei ole ta lõppeks see ega teine. Puudub alus, mille peale saaksid toetuda jututegelased, neid ei nähta „kuskil töös ega talituses. Kõik liigub pidust pidusse“²⁾.

Hoomuli Egeril elades kirjutab Lilli Suburg oma kolmanda jutu „Linda, rahvatütar“. Siin kujutatakse, „kuidas haritud noor naisterahvas talusse noorele peremehele kaasaks saab ja seal haritud perekonna elu maksma pannes talupojalise tuimuse ja tooruse all peab kannatama“³⁾. Niisugusest saksapärasest talupojalikust elust unistab Lilli Suburg mitmel korral oma memuaarides ja püüab seda siin näitlikult kujutellagi. Selle jutustuse saamislugu on ühenduses mõtete ja eluviiside lahkuminekutega Lilli Suburg'i ja ta talupojaliku väimehe vahel ning seetõttu tekkinud perekondlikkude konfliktidega. Erapooletult otsustades ei saa selleski täielikult pooldada kirjaniku ideoloogiat, mis omakord näitab, et Lilli Suburg ei ole suutnud loobuda ka vanaduses noorpõlves omandatud vaadetest.

Kuigi neil Lilli Suburg'i juttudel ei ole suuri kirjanduslikke väärtusi ja neis esindub tugev tendents, mida meie praegune teadlikum generatsioon ei saa omaks võtta, siiski on Lilli Suburg'i juttudel omajagu tähtsust eesti vanemas kirjandusloos, sest nad on seal ainulaadilised, kus nõutakse naise vabanemist orjalikust alluvusest mehele ja eesti koduste olude parandamist ning propageeritakse

¹⁾ M. Kampmann: Eesti kirjandusloo peajooned II.

²⁾ A. Jürgenstein: „Järelsõna Lilli Suburg'i poolt „Eesti Kirjanduses“ avaldatud „Suburg'i perekonna“ kohta“, Eesti Kirjandus 1924.

³⁾ A. Jürgenstein: „Lilli Suburg'i surma puhul“, Eesti Kirjandus 1924. 3.

naise iseseisvust. Ses mõttes oli neil teostel Lilli Suburg'i päevil väärtust ja neil võiks olla mõju ka meie päevil, kuna ju meie kirjandus on sel alal õige aher. Ses mõttes on Lilli Suburg'i isikki küllalt sümpaatlik ja kõrge ja võiks eeskujuks olla paljudele meieaja naistele.

Käesoleva „Liina“ redaktsiooni kohta olgu tähendatud, et ta on normeeritud praegusesse kirjakeelde teise trüki järele, mida Lilli Suburg ise on parandanud ja täiendanud, vahele paigutades ka need osad, mis varemini tsensuuri poolt maha tõmmati.

Tartus, novembrikuul 1926.

A. R.

Eeskõne.

Oma kõige esimestest elupäevadest ja aastatest teab igaüks inimene üksnes niipalju rääkida, kui ta oma vanemate, kõige enam ema, vanemate õdede, vendade ja hoidjate suust on kuulnud. Sellepärast teeb ta oma eluteel kui reisimees puhkamispaikades, kord seisatust, et teravasti oma mineviku põhja tagasi vaadata; siis näib talle ta eluhakatus kui üdu sisse peidetud pilt olevat, mille kohta ta on kuulnud räägitavat: Vaat', seal ema süles, kes armastusest ja uhkusest läikivate silmadega oma priske vastunaeratava lapse peale vaatab, oled sina; seal isa põlve peal, kes oma piibu, selle truu seltsimehe igal sammul, laua peale kõrvale pannud oma vallatu lapse pärast, kes vägisi Riiga tahab sõita, oled jälle sina; ka see oled sina, kes seal oma väikesele, kiiges karjuvale öele toobiga juua annab, aga talle vee asemel tuhka silmi kallab, nõnda et vaesel emal, kes õnneks sinna juurde juhtub tulema, suur vaev on, oma noorema lapse silmi, kelle vanem hoidja veel vee ega tuha vahel aru ei mõistnud teha, puhtaks teha; ja ka veel see oled sina, kes seal jõekaldal ümberpöörnud vanni all kõnksus kükitab, hirmu täis, et hunt praegu terve katusega maha kolistab tulla, ja ennast enne sealt ei liiguta, kui ema ta kätest kinni hakkab ja teda oma varjupaigast välja tõmbab, talle seletades, et taevataat ju kurjustab, aga ükski kurjade inimeste vastu ja mitte oma väikeste laste peale, kes talle ju veel armsamad on kui emal „oma kassipojukes“; — aga selgemaks läheb ju asi, kui ta ütelda võib: ma mäletan veel, kuidas isa mind kättpidi võttis ja uue toa, mis mõisahärra oma valitsejale ehitada laskis, aluspalkide peale käima viis; kuidas ma, uude majasse kolides, ka ühe pisikese paja kätte olin saanud, seda mööda teed uue maja poole, mis mõni samm vanast eemal seisis, vedasin, mis eest ma aga ema käest tapelda sain, et ma ennast sedaviisi hukka teen; kuidas ma uues majas ema põlve najal istusin ja tema mulle lauluraamatu salmisid pähe õpetas, ja kuidas isa mu ühel päeval sülle võttis ja teise majasse kirjutaja juurde kooli viis, kellel keset kambrit üks kõrge laud pingiga seisis, mille küljes nagu trepiastmed olid, mida mööda ma üles ronisin ja mille peal tahvel, krihvel ja

pisikene piltidega raamat oli, mida nähes mul suur rõõm südamesse tuli ja minu hirm kirjutaja eest kaduma hakkas. Ja mida selgemaks mälestus hakkab minema, seda selgemini hakkab ka eluteerada kõige oma lillede- ja ehakattega, kõige oma vihma, päikesepaiste ja halli kattega mineviku peale tagasivaataja silmi paistma. Ja et inimene üksi sellest, mida ta selgesti, arusaamisega, lihase kui ka vaimusilmaga näeb, teistele selgesti võib rääkida, sellepärast tahan ka mina oma elulugu sealt alata, kust minu mälestus selgesti ulatab. Palun aga oma armsaid ^{meie} Eesti õdesid minule ka lahke südamega vastu tulla, et minu sügav armastus nende vastu ka nende südames vastu kostaks — minu kõige suuremaks palgaks. Sest ma pean tunnistama, kui mind mitte armastus ei ajaks ja mul mitte üks sõber kõrval ei seisaks, kelle sõna peale ma majasid ehitada usaldaksin, ei julgeks ma mitte oma nõrka sulge paberi peale panna, selle mõttega, et mu jutustamine hulga ees avalikuks peab saama.

L. S.

I.

Minu isa oli mõisavalitseja, valitseja üle põllutöö, viina- ja õlleköövide ning aitade; kõik teine valitsus ja mõisakirjutus oli ühe saksa kirjutaja käes, kes ühtlasi vallakirjutaja oli. Et minu vanemad mõisaprouale tema mehest, kes noorelt ära oli surnud, kui kõige truamad teenrid järele olid jäänud, sellepärast usaldas ta ka kõik oma mõisa põllutalituse kõige sellega, mis sinna külge puutus, nende kätte, ja oli neil seeläbi võimalik, oma elu parema, puhtama korra peale seada, kui teised teenijad seda võisid teha. Sest tuli siis ka, et nad oma lapsi puhtamini riidesse panna ja hoolikamini, kuidas öeldi — enam saksa viisi — kasvatada võisid, ja nende lapsed neid siis ka saksa viisi järele „papaks“ ja „mammaks“ hüüdsid. Ja kuidas siin maapealse eluga lugu on, et üks tegu ja olek teisi omasoodu tegusid ja omamoodi olekuid enese järele tõmbab, nõnda tuli siis ka minu vanemate õiglase ümberkäimise järele sakste varandusega neile austus ülemate ja ka iga õiglase inimese poolt, ja nende puhtamast olekust tuli see, et ka koguni mõisaproua lapsed nende lapsi hea meelega oma mängude juures seltsiks võtsid. Mind, kõige vanemat ja suuremat, pesi tihti mamma minu suureks rõõmuks õige puhtaks, pani pühapäeva-riidesse ja toaneitsid viisid mu käe kõrval mäele mängima. Oh kallis aeg, kus väike tuksuja süda veel muud ei tunne, kui suurt rõõmu iga ilusa asja üle, mis silma puutub ja mille külge käega hakata tohib, ja kus mõtte arv veel inimeste seisuste juures vahet ei jõua teha, vaid vaim veel iga omavanuse ja -suuruse inimeselooma ümbert kinni

hakkab, nagu poleks mitte juuksekarva väärt asja maa peal, mis seal võiks lahutuseks vahele tulla: see sama rõõm hüppab ka Auroora-preili rinnas, mis valitseja-Liina silmast jälle kord kokkusaamise üle läigib, ja sõprus on elus, ilma et sõprusepidajad talle nime mõistaksid anda. Pole viga, et Auroora hästi maakeelt ei mõista ja Liina muidu mõne sõna saksa keelt räägib, nad saavad siiski teineteisest aru, ja pea kõlab hele naeruhääl lastetoast vanemate inimeste kõrva teise tuppa. — Oh kallis mängu-aeg, igatsusega vaatab minu vaimusilm sinu poole tagasi, ja pisarad tikuvad silma, kui mälestus Auroora roosilist nägu ja siniseid silmi ette toob.

Meie mängisime ja õppisime sealjuures teineteise keelt tundma. Minu vanematel oli hea meel, et ma peagi üsna ilusasti saksa keelt rääkisin, ja veel suurem rõõm oli neil, kui proua ühel päeval mamma oma juurde kut-suda laskis ja talle teada andis, et Auroora-preilile üks koolipreili tuleb ja et Liina talle ikka armsaks ja kenaks seltsiliseks mängimise juures on olnud, nii et ta nüüd talle ka õppimise juures seltsiks peab olema. Suur rõõm oli ka minul ja Aurooral selle üle: nüüd pidime ju iga päev, õhtust hommikuni koos olema, ja muidu öösiti teineteisest eemal.

Sedaviisi tuli siis ka kõik. Koolipreili tuli. Mina läksin iga hommiku mäele ja käisin aga mõni kord lõu-nati kodus, enamasti jäin ma ikka terveks päevaks sinna õppima ja mängima.

Vanemad ja ka mina ise olin sellega väga rahul, aga minu pisemad õed nurisesid, et ma nendega nüüd nii kasi-nasti mängisin; ja veel üks hing elas, kes minuga kogu-nigi enam rahul ei olnud: minu vana naaber ja sõber sepa-Jansu, kes minuga suvel jõekalda ääres aasade peal joosnud ja mänginud, talvel jõe peal liugu lasknud ja mind kelguga sõidutanud, sest ta oli suurem ja mõni aasta vanem kui mina. „Liina,“ ütles ta mulle ühel pühapäe-val — pühapäevadel, kus mina enamasti kodus olin, ei

lâinud ta nûud enam meilt ära — „ma ei salli seda kogu-
nigi, et sa nõnda palju mäel oled, sa lähed sedaviisi üsna
saksaks ja viimati minu vatsu uhkeks, sest kõik saksad
on uhked.“ See tema kurjustamine oli mulle õieti võõras,
ja mina sain tema peale ka üsna vihaseks, et ta saksu, kes
minu vastu ju nõnda head olid, ei sallinud. Aga ometi
panid mind tema sõnad, kui ta ära oli lâinud, kes ta mulle
ikka nii armas ja minu vastu alati hea oli olnud, natukene
järele mõtlema. Miks nimetas ta saksu uhkeks? Miks
pean mina uhkeks minema? — Ma tahtsin ometigi Auroo-
raga selle üle rääkida, olin aga peagi jälle kõik ära unustanud, ja asi jäi Aurooraga rääkimata.

Ma olin kirjutaja juures juba natuke lugema ja kir-
jutama õppinud, ja see aitas mind koolipreili juures rute-
mini järje peale. Koolipreili oli lahke, armuline preili
ja mõistis meile õppimist peagi õige armsaks teha, ja see
rõõm, et meie Aurooraga koos võisime õppida, tegi meile
vaeva sealjuures kergemaks, ja sedaviisi tuli siis, et meie
tihti koolipreili ja ka proua käest kiita saime, mis meid
jälle seda suurema püüdmisega raamatute juurde ajas.
Mida paremini aga õppimine edasi läks, seda lustilikumad
olime siis ka mängimise juures. Kui mitu korda ei pida-
nud koolipreili proua juurest, kellele ta priitundidel ette
luges ja rääkis, üles tõusma ja meie tuppa tulema, et ta
meie lärmi natuke vaigistaks. Nõnda tuli ta jälle ühel
laupäeva-õhtul — see oli talvel, suvel mängisime enamasti
suures rohuaias — rutates meie juurde, aga jäi juba
uksele seisma, vaatas meie peale ja hakkas suure häälega
meiega ühes naerma. Tema naeru peale tuli ka proua
sinna ja mis ta nägi? — Kesk tuba seisab pisukene laud,
seal peal üks pesuvaagen kuhjaga täis seebivahu-pullisid,
Auroora üleskääritud käistega ühel ja mina niisamuti
teisel pool lauda, võtame käpuga neid vahupulle ja vis-
kame teineteisele suure naermisega pähe ja kuhu aga
juhtub, nõnda et vahune vesi juba sorinal mööda silmnägu
ja riideid maha jookseb, aga ka mõni vahututt juuste,

ninade ja õlgade külge rippuma on jäänud, mis meile nii veidrad näod annab, et proua ja preili ennast selle üle katki tahavad naerda. — Tapluse peale ei mõtelnud siin kumbki, ei proua ega preili. Aga mispärast siis mitte? küsib siin ehk mõni ema; lapsed olid ju õige vallatud, sellepärast oleks neile taplust tarvis läinud. — Hea meelega vastan ma selle peale küsijatele ja palun neid minu sõnu südamesse tungida lasta.

Esiteks olid nad mõlemad targad inimesed ja teadsid seda selgesti, et need, kes üheskoos lapsi peavad kasvatama ja õpetama, sealjuures ka alati ühes nõus käsikäes peavad käima: sellepärast olid ka nemad teineteisele kohe esimesest kokkutulemis-päevast saadik sõpruse püüdmisega vastu tulnud, teineteisele oma mõtted ja soovimised lastekasvatamise üle suure usaldusega avaldanud, endid sealjuures kui ühemeelelised ära tunnud ja teineteisele oma tuleviku tööle toeks ja rõõmuks kätt annud; pidasid ta truudusega, niikaua kui nad koos olid, teineteise käest kinni. Oh, et kõik lastekasvatajad, vanemad ja koolitajad seda teha katsuksid! Kui palju kergem, rõõmsam ja täielikum oleks töö, mille kallal nüüd nii palju ägatakse ja ohatakse, niipalju ennast ja lapsi ilma-asjata — mitu korda ka igaveseks õnnetuseks — vaevatakse. *vaevatud oad*

Teiseks olid nad sügavasti iseeneste rinda vaadates oma eluteel küll ära mõistnud, et rõõm ja priius need kõige tugevamad inglid on, kes kõike tööd ja toimetust kõige paremini kergitavad, kes mõttetiibadele kõige osavamaks kasvatajaks tuuleõhuks on, sellepärast ei pannud nad siis ka lapsi iialgi kange hirmu ja käsu alla vangi, vaid katsusid aga kõigest jõust kõike kurja ja paha nendest eemal hoida ja nende silmi ja mõtteid inimeste heategude ja kõige Jumala looduse ilu peale juhtida, muidu aga lapsi oma vanaduse mõistuse ja soovimiste piirides eksitamata jätta. Veel olid nad tohtrite käest kuulnud, et naer — mitte kõtistamise läbi, mis suretada võib, või

liigne naer — ja kilkamine laste kopsudele terviseks on; ei pahandanud siis ka iialgi selle üle, mis lastele heaks tuli.

Kõiki neid mõtteid on mulle armas koolipreili pärast, kui ma juba täisnimene olin, avaldanud; siis kui ma nende paiste ja kaitsmise all õitsesin, ei teadnud ma muud, kui et ma enesel ütleмата hea tundsin olevat.

Mispärast pidi aga see paradiisi-aeg nii ruttu mööda minema? Mispärast ei tohtinud ma mitte Aurooraga ühes surra, et mulle kõik vaheseinad, mis inimeste südameid üksteisest võivad lahutada, oleksid tundmata võinud jääda!

II.

Kuidas käis aga minu Jansu käsi?

Paar nädalat peale seda, kui ta mulle oma pahandust oli näidanud, tuli ta jälle ühel pühapäeval kiirel sammul, läikival silmnäol minu juurde, hakkas mu ümbert kinni, andis mulle suud ja ütles: „Liina, ka mina käin koolis! Ma ei võinud seda kannatada, et sina, kes minust niipalju noorem ja pisem oled, minust targemaks pead saama, ja palusin niikaua isa, kui ta mind kõstri juurde kooli viis. Minevast esmaspäevast saadik olen ma juba seal ja õpin maakeele kõrval ka saksa keelt, sellepärast et ka sina saksa keelt õpid.“

Nüüd hakkasin mina tema kaela ümber ja hüüdsin rõõmuga: „Mis hea, mis hea! Sa õpid ka saksa keelt ja ei pea saksu nüüd vist mitte enam uhkeks.“ Sealjuures vaatasin ma teravasti tema otsa ja — mu süda läks araks: miks kadus läikiv rõõm korraga Jansu silmist? miks läks ta nõnda valgeks ja vaatas jälle nii pool vihase, pool kurva silmaga minu otsa?

Natukese aja pärast ütles ta: „Liina, sinu vanemad on hea koha peal, ja meie praegused saksad on head inimesed, sest tuleb see, et sina mitte sõnakest veel saksa inimeste ja talupoegade olemisest teineteise vastu pole

kuulnud. Mina ise ei ole sulle ka ilmäski midagi võinud rääkida, et ma sind kurvastada ei ole tahtnud. Nüüd lähed sa aga juba vanemaks, võid ka juba paremini kõigest aru saada, sellepärast palu mammat, et ta sind ühel laupäeva-öhtul meile lubab, siis palume minu isa, et ta jälle ükskord mõne tüki oma ja oma vanemate elust jutustab. Küll sa siis ka aru hakkad saama, miks ma saksu ei või armastada.“

Enamasti igal laupäeval, kui ta koolist koju läks, tuli ta nüüd meilt läbi ja küsis: „No Liina, kas sa täna tuled?“

„Ei, täna olen ma jälle nii hilja mäelt tulnud, et ma enam ei jõua,“ vastasin ma talle iga kord. Aga tõsine asi oli, et mu väike süda tema isa juttusid kartma oli hakanud, enne kui ta neid veel oli kuulnudki. Jansu märkas seda ja jättis mind viimaks kutsumata.

Jõulud tulid kätte, meie kool pandi kinni, ja mina olin nüüd jälle kodus oma õdede seas, kes ennast selle üle väga rõõmustasid. Jansu tuli ka tihemini meile, ja meie lasksime jõe peal liugu, tegime lumepallisid; ta vedas mind kelguga ja tegi mulle kõik, mis ta iial rõõmu mulle nägi tegevast.

Jõulupuul olin ma mäel; Auroora ei võinud üsna ilma minuta ometigi rõõmus olla. Seal tellis ta mind ka pühadeks enesega jälle mängima tulla.

„Mulle tulevad küll võõrad, ja Otto, minu vanem vend, kes linnas koolis käib, on kodus,“ ütles ta, „aga sinu järele on mul siiski igatsus.“

Viimasel pühapäeval läksin ma siis ka sinna ja Auroora teretas mind suure rõõmuga. Ta võõrad olid paar tundi enne minu tulekut ära sõitnud, ja ta mängis oma vennaga kummipalli, mis mina ka kohe ligi hakkasin mängima. Saime seda natuke aega mänginud, tõi Otto oma puutompide kasti välja ja kutsus meid talle üht õige uhket maja aitama ehitada. Meie kükitasime kõik kolm põrandale ja ehitasime nobedasti.

See on esimene
rõõmuga teinud

Seal tuleb korraga toa-Leena tuppa ja ütleb: „Tule, Liina, ometigi ka oma peigmeest teretama, ta seisab siin eestõas üsna kurva näoga, et sa teda veel pole näinud.“

Seda kuuldes kargab Otto äkisti üles, hakkab minu käest kinni ja küsib: „Kes seal on? Liina ei tohi meie juurest ära minna!“

„Noh, noh, noorhärä,“ vastab Leena, „ega teie siis seda talutüdrukut hakka kinni hoidma, teie suur saks; laske tal minna omasugust teretama!“ Ja seda ütleb ta niisuguse hääle ja näoga, et mulle kartus peale tuleb.

Sel silmapilgul astub Jansu ukسلävele ja hüüab: „Liina, tule ära!“

„Jah, Leenal on õigus, mine, vana talutüdruk!“ ütleb nüüd Otto, ja lükkab minu enesest eemale.

Aga Auroora, kes seni imeks pannes kõike pealt oli kuulanud, viskab ennast nüüd suure häälega nuttes vastu minu rinda ja hakkab minu ümbert kinni. Ka mina hakkab nutma, ja meie nutu peale tuleb proua, kes teises kambris sel silmapilgul juhtus käima, meie juurde ja küsib haleda häälega: „Mis nüüd, lapsed? Mis teid on kurvastanud?“

„Oh,“ kaebab Auroora kohe: „Leena ja Otto käsivad Liinal selle poisiga, kes seal seisab, ära minna, sellepärast et ta talutüdruk pidavat olema.“

Leena on juba välja läinud, ja Jansu üksi seisab veel ukse peal — Jansu, kolmeteistkümne-aastane priske poiss, puhtas riides. Ja kuidas ta oma lõkendava palgega ja põlevate silmadega sirgelt seal ukse peal seisab! Minu arust oli ta nagu mõni vägev mees, keda peab kuulma. Proua vaatab ta otsa, võtab ta teretamise lahke näoga vastu ja kuulab nüüd ta seletamist.

„Aulik proua,“ hakkab ta rääkima, „ärge pange pahaks, et ma nii julge olen ja teiega rääkima hakkab, aga et ma tean, et teie väga hea olete ja seda ilmaski ei salli, et Liinat kurvastataks, ja et ka mina Liinat väga armastan, sellepärast tahan ma teile kõik selgesti ära rääkida,

mis siin praegu on sündinud.“ Ja ta räägib, kuidas ta ema teda peremamsli juurde saatnud oma haigele lehmale rohtu paluma, kuidas Leena teda ettetuppa mamslit, kes praegu mitte toas ei olevat, ootama pannud; kuidas ta teda Liinaga nokkima hakanud ja viimati siia tuppa tulnud jne.; kuidas kõik oli olnud, kuni proua sinna juurde tulnud.

Kui proua kõik kuulnud, võtab ta meid Aurooraga oma hõlma, annab meile suud ja ütleb: „Teie, mu armsad lapsed, olete ühesugused niikaua, kui teie ühesugused jumalakartlikud, sõnakuuljad, lahked, igapidi head lapsed olete, aga kohe on teine teisest madalam, kui ta teisest halvem on: sellepärast unustage Leena rumalad sõnad ära ja olge jälle teineteisega rõõmsad! Sina, armas Otto, oled järelemõtlemata, oma silmapilkse, Leenast juhitud äkilise meele järele Liina vastu halb olnud, aga kui ma sinuga oma kambris kõik ilusasti läbi räägin, siis armastad sa vist Liinat. Sina aga, armas poiss, kes sa mulle oma õiglase meele pärast, mis kõigest sinu kõnest välja paistab, armsaks oled läinud, sina jää, ma palun sind, minu lastega mõneks tunniks mängima.“

„Täna väga, aulik proua,“ kostab Jansu, tuleb proua ligidale, võtab ta käe, mis proua talle vastu sirutab, annab sellele suud. „Minu ema ootab mind. Jumalaga!“ Pöörab siis ümber ja ruttab toast välja.

Meie rõõm ei tahtnud täna mitte enam vana järje peale saada, ehk küll Otto, mõne aja pärast oma mamma kambrist tulles, minu käte ja suu peale musu andis, meid pildiraamatute ja kõiksuguste ilusate asjade läbi, mis tal olid, lahutada katsus. Ja ilmaski enne seda polnud ma veel mäelt tulles nii suurt armastust oma vanemate ja õdede vastu südames tunnud kui seekord, aga ma ei rääkinud nendele ühtigi sellest, mis mind oli kurvastanud: see oli minu esimene salaasi nende ees. Öösi magasin ma vähe ja ootasin igatsusega hommikut, et Jansuga kokku võiksin saada.

Hommikul tõusin ma õige varakult üles, panin enda riidesse, läksin mamma juurde ja palusin: „Pai mamma, luba mind täna Jansu juurde minna, mul on temaga väga palju rääkida!“

„Palju rääkida?“ küsib mamma naeratades ja lubab: „Eks mine peale, aga ära seal vallatu ole!“

Jansu vanemate elumaja võis kolmveerand versta meilt eemal olla. Pool joostes ja hüpates ruttan ma edasi. Jansu tuleb mulle juba poole tee peal vastu.

„Tere hommikust, Liina!“ hõiskab ta juba eemalt, ja kokku saades hakkab ta sülega mu ümbert kinni, tõstab mu üles ja ütleb, et ta mind suure rõõmu pärast, et ma üks kord tema juurde tulen, süles oma koju tahab kanda. Seda teeb ta ka siis ja ei lase mind enne maha, kui ta mu oma ema sülle on pannud. Tema ema, suur, priske näo, valkjate juustega, hiilgavate, siniste silmadega, puhtas taluriides naine, annab minu otsaesisele suud ja tunnistab, et ka temal hea meel selle üle olevat, et ma kord ka jälle Jansu juurde tulnud, ja lubas mulle selle eest siis ka mett ja muud, mis tal veel head olevat, anda.

Separahval oli kolm kambrit, kus sees neil ka mõni tool, laud, puhas pink ja voodi seisis. Üksi kõige tagumise kambri oli ema oma ainsale lapsele Jansule mõne ilusa pildi, peegli ja pisukese, ilusa poleeritud raamatukapiga rohkem ehtinud.

Sinna oma kambri viis mind nüüd Jansu, kui ema meid üksi oli jätnud. Ma olin temaga enne juba kümned korrad seal mänginud, üksi viimase aja sees, kus ma mäel koolis käisin, ei olnud ma enam sinna saanud.

„Jansu,“ küsisin ma, niipea kui meie seal olime, „kas sinu isal on nüüd aega oma juttusid rääkida?“

„Seda arvasin ma,“ vastas ta, „et sa eilse kurvastuse peale seda soovid. Aga armas Liina, ma olen isale kõik rääkinud, kuidas ma prouale rääkisin, ja ka seda, mis proua meile kõik ütles. Ja isa vastas selle peale: „See on hea, et sa kõik näinud ja kuulnud ja minule rääkinud.“

oled. Nüüd tean ma selgesti, et ma selle hea proua vastu, kes Liinale oma õpetuste läbi nii palju head teeb, pattu oleksin teinud, kui ma oma juttude läbi Liina südames vihkamist sakste vastu oleksin ärritama hakanud. Et ta Liinat sellega, et ta teda saksastab, tee peale viib, kus talle palju kurbust, palju südamevalu võib tulla, kui ta veel oma vanemate truuks lapseks tahab jääda, või kus peal ta nendest ja ka meist kõikidest täitsa võib lahkuda, seda ei tea ta mitte, ja sellepärast ei ole see talle ka mitte süüks arvata.“ Ma tean küll, armas Liina, et see kõne sulle nüüd veel arusaamata on, aga loodan, et kui sul teda ehk tarvis läheb, mälestus sulle teda jälle ette toob. Armasta nüüd aga oma kallist prouat, Auroorat ja kooli-preilit ja palu Jumalat, et ta mind sinust ei lahuta, küll sa siis õige tee peale saad!“

Armas Jansu, oleksid sa ette teadnud, missugused võitlused, mille all sinu Liina hinge ja ihu poolest oleks võinud murduda, tuleviku rüppe peitu olid pandud, su armastus ei oleks sind mitte vait sundinud olema, vaid suure häälega rääkima ja sinu isa jutustama!

III.

Suvistepühad oma roheliste, õitsevate ehete, oma magusate õhkude, kõlava linnulaulu ja rõõmsate inimestega on jälle käes. Jõe voolavas vees peegelduvad jälle kaldad oma rohelistes kuubedes, mis kollaste, siniste ja punaste lillenööpidega välja õmmeldud, ja helgib vastu sinine taevas oma sõudvate, hõbevalgete pilvekestega. Kõik loomad liiguvad jälle uues elus. Kas siis lapsed üksi kõige selle juures kuskil nurkades või lukkude taga paigal võivad istuda? Ei kogunigi! Vaid:

Hüppa, süda, rõõmu väes,
Sest kevade on käes!
Karga, jalg, ja laula, suu,

Sest õites särab puu!
Oh kuule, vend, ja tule, Mai!
Seal aasal ootab Kai.
Oh hüppame ja kargame,
Ja rõõmulaulu hõiskame!

Heledates, õhukestes kleitides, siidipaeltega ehitud, mis kui liblikad siia ja sinna külge on pistetud, lillepärijad peas ja puna, mis päevakiirte suuandmine õige tugevasse värvitooni tõstnud, palges, käsi käes hüppame suures rõngas ka meie, Auroora oma nelja võõraga ja mina, jõe kaldal rohelise, õitseva aasa peal ja laulame lindudega võidu.

„Nüüd mängime peitmist!“ hüüab korraga Auroora seisma jäädes, käsi lahti lastes ja seeläbi rõngast rikku- des, mida Otto, kes oma sõpradega, kus seas täna ka Jansu, vee peal üht kena, masti ja purjedega, punase ja musta värviga laeva kaldal pikkade keppidega edasi juhi- vad, inglipärjaks oli nimetanud.

„Ja-jah!“ vastavad talle kõik kui ühest suust, ja pea on see välja loetud, kes otsimise jaoks jääb, tal silmad kinni pandud, ja pool joostes, pool lennates lippab üks selle, teine teise lepapõõsa taha ennast ära peitma. Mui- dugi poen ka mina ühte põõsasse ja katsun ennast seal okstega kinni katta, et mind keegi ei peaks nägema.

Aga niipea, kui ma sellega valmis olen ja vagusi istuma jään, pean ma Jansu üle järele mõtlema, kes täna Otto vastu nii hea olnud, et ta talle selle ilusa laeva, mis ta ise nii suure vaevaga meisterdanud, „pühade teretami- seks“, kuidas ta ütelnud, on kinkinud, ja kuidas ta seal- juures oma rääkimisega nii imelik oli olnud. Ta ütles: „Ma kingin teile selle laeva tunnistuseks, et ma ilmaski ühe silmapilkse eksituse pärast minu — seekord küll enam Liina, aga ikka ka minu — vastu kellegi peale viha ei kanna, ja ka meeldetuletuseks, et põlatud talupoisil midagi võib anda olla, mille üle suurte sakste lapsed

ennast võivad rõõmustada, ja ka veel järelemõtlemiseks, et keegi laps ette ära teada ei või, mis koha peale ta mehe-
hena seisma jääb. Mu isa ütleb, et inimesi tulevikus kogu-
ni teise mõõduga mõõdetakse, kui see siamaani on sün-
dinud, ja et igaüks inimeseselts kord oma õigused kätte
saab, sellepärast, et meie Jumal täis õigust on.“ — Kuidas
mõistab ometigi Jansu nii imelikult rääkida? Ma ei saa
küll kõigest ta sõnadest aru, aga ta näib mulle nõnda ole-
vat, nagu näeks ta asju, mis alles peavad sündima, juba
oma silma ees olevat. — Kaugemale ei jõua minu mõtted
oma teel, sest: „Liina, Liina!“ kõlab üks hääl mu kõrvas,
ja ma pean oma armsast peidupaigast lahkuma.

„Kas lubate meil ka ühes mängida?“ palub meie
rõõmsa kisa sekka Otto, ja suure heameelega antakse talle
see luba. Nüüd peidame ja otsime, jookseme ja kilkame
niikaua, kui koolipreili armas hääl meid õhtule kutsub.

Jah, armas oli meile see hääl, kas kutsus ta meid
tööle või kuulutas ta meile priitunni; kas tegi ta meie
mängule hakatust või otsa. Meie tundsime ära, et ta alati
tuli armastajast südamest, ja tema murdmata käsud, mil-
lele ta alati ilma viibimata täitmist jõudis pärida, olid talle
meie vaimus alusmüüri paigale pannud, mis meie armas-
tust tema vastu kõikumata üleval hoidis, ja nagu maja,
mis ehitamise all ikka kõrgemasse tõuseb, iga päev enam
kasvama pani. — Õigel ajal priiust andma, õigel ajal käsu-
täitmist pärima, oh lastekasvatajad, õppigem seda kõige
pealt! Tõsine armastus on selle õppimise juures
kõige parem teejuht.

Kõige ilusam aeg aastas, see on kevadine aeg, lendab
kui tuuletiivul meist mööda. Nõnda olime siis ka meie
õppimise ja mängimise vahetusel teda mööda saatnud, ja
jaanipäev seisis ukse ees — jaanipäev, see kuldne värav,
mis meid meie priiusele pidi läbi laskma. Sest õppigu
lapsed küll ei tea kui suure lustiga, siiski täidab see nende
südameid rõõmuga, kui mõtelda võivad, et need nädalad
kätte on jõudnud, kus mitte enam tundide kaupa laua

ääres ja raamatute juures kinni istuda tarvis ei ole, vaid kus „mamma loaga“ kõiksugust teist asja, mis palju kergem on kui õppimine, ette võtta, kus hooletumalt magada ja palju enam mängida võib, lühidalt öeldud: kus priius suur on.

Märgade silmadega lahkusime Aurooraga seekord teineteisest, sest ta reisis juba teisel päeval oma mamma ja koolipreiliga ühte kaugesse mõisa, oma tädile ja tädi-tütardele võõrusele.

Armas, kallis Auroora, oleksin teadnud, et ma sind ilmiski enam näha ei pidanud saama, ei oleks ma sind mitte nii kergesti oma hõlmast lasknud! Küll tundsid meie südamed iseäralist raskust lahkumises, aga meie arvasime seda selle kohta, et meie ju esimest korda nii kaua aja peale — tervelt kuus nädalat pidid saksad ära jääma — teineteisest pidime lahkuma.

„A Dieu, Liina!“ — „A Dieu, Auroora!“ ja — igaveseks ajaks viisid meie sammud meid teineteisest eemale. Sest — kahe nädala pärast tulid õnnetu proua ja sügavasti kurvastatud koolipreili kalli lapse surnukehaga koju tagasi, kus nad teda rääkimata ahastusega kabeliaeda sirelipuude varju alla mulda matsid.

Küll viisin ma ta hua peale lillepärgasid, küll langesin ma ta peale kummuli maha ja hüüdsin valulise häälega: „Auroora, Auroora! Mu süda on hirmus kurb! Auroora, mul on su järele hirmus igatsus! Oh, et ma võiksin su kõrva heita!“

Ei pöörnud siiski ükski vägi asja teisiti: Auroora jäi surnuks, ja temaga olid minu eluhommiku kõige ilusamad, kuldsemad tunnid minult võetud!

Kui sinu sõprus, armas Jansu, mul mitte kõrval ei oleks seisnud ja mamma ja koolipreili mind mitte trööstida katsunud, küsida oleks, kas ma terveks oleksin jäänud. Tõesti, kindlasti oli armastus meie — laste, Auroora ja minu, südamed teineteise külge köitnud.

Jah, Jansu sõprus oli mulle suureks toeks kõrval, tema armastus aitas mul mu kurvastust ära võita. Ta ei rääkinud minuga palju, aga istus kabeliaias, kus ma alguses iga päev korra käisin, kurva näo ja silmadega mu kõrval, ta noppis mulle minnes ja tulles tee peal lillesid, juhtis mu kõrvakuulmist lindude häälte peale ja näitas sõrmega sinise taeva poole. Oh ärgu pangu keegi laste sõprust halvaks, vaid mäletagu igaüks teravasti oma südametundmisi lapsepõlvest, siis tehakse ka vist laste südametundmistele enam õigust, ja pärast on täiskasvanud inimeste umbtruuduse, valemeele ja külma südame üle vähem kaebust. Kõik tundmised on ju kui viljaseemned mulda, loomusest inimese südamesse külvatud, ja neid võib seal suretada või elusse kutsuda, nõnda kui viljaseeme põleva päikesepaiste läbi mulda ära kuivab või sooja vihma läbi kasvama joodetakse. Ärgu pangu sellepärast keegi vanem ükspuhaseks, missuguse teise lapsega ta tütar või poeg sõprust peab, sest nõnda kui uss sinu viljapõllu ära võib rikkuda, nõndasamuti võivad ka ühe lapse pahad eluviisid ja mõtete harud teise lapse südame- ja vaimupõllule suurt kahju tuua.

Tänu Jumalale, et Jansu ja Auroora, kel targa vaimu ja puhta südamega õpetajad olid, minu esimesed sõbrad olid!

IV.

Suvi oli mööda läinud, ja koolipreili istus jälle oma kahe lapsega koolilauas. Küll jälle kahe lapsega, aga mitte nendesamade kahega, kellega ta mineval poolaastal nii rõõmsa lootusega südames seal oli istunud: Auroora asemel istus Hilda, proua kümneaastane õetütar, kelle ta õde talle troostiks, Auroora asetäitjaks, annud oli. Asetäitjaks? tõesti? Nagu oleks siin võimalik, mis muidu ilmaski võimalik ei ole olnud, see on: ühe ema südames seda kohta, mis tema lapse surma läbi tühjaks tehtud, jälle kohe täita? Saame näha! Hildal on ju ka suured

sinised silmad, roosilised palged ja kuldsed lokid. Ta pole enam kui üks ainus aasta Auroorast vanem, on pealegi veel proua armsa õe tütar.

Koolitunnid on lõppenud, lapsed tõusevad laua äärest üles, panevad oma raamatud, tahvlid ja mis neil tarvilikku laua peal oli, kooliasjade kappi. Preili istub veel, küünarnukk laua peal, pool nägu kätte surutud, silmad täis kurvastust ja igatsust sinna koha peale pöördud, kust Hilda praegu üles tõusnud, ja — mööda valget peenikest palet veereb tal üks pisar teise järele rüppe. Siis läheb toauks tasakesi lahti, ja pikk, sirge naisterahvas mustas kleidis, mustade paeltega, pitstanu peas, niisuguse näoga, mis nägija küll nii ruttu ära ei saa unustada, astub kergel sammul üle läve. Ta mustad juuksed seisavad kui meelitades ta kahvatanud ja kuivatanud palge ligi, ta valge otsaesine paistab kui musta pilve varju alt välja, ta peenikesed helesinisekarva huuled on kõvasti kokku surutud, nende ümber oleks nagu salaja värin näha, ja ta suured silmad näitavad mere pilti oma elavate lainetega, mille peal päikese kiired ilma asjata kirjutada püüavad, enestesse üles võtnud olevat. Ka nende silmade vaatamine langeb Hilda tooli peale, ja — sügav ohkamine äratav koolipreili oma mõtetest üles. Prouat ukse juures nähes tõuseb ta tooli pealt üles, tõttab ta poole, ja — kaks südant, mis ühes armastuses ja truuduses oma kallist rõõmsat tööd teinud, toetavad ennast nüüd oma suures kurvastuses teineteise najale ja leiavad teineteise ligiolemises nagu karastavat joomaaega oma kurvastuse palavusest tõusnud janu kustutamiseks.

„Liina, mu armas laps,“ ütleb mõne aja pärast proua, mind kummuli Auroora tooli peal nutmast leides ja minu pea peale oma käed pannes, väriseva häälega: „Liina, ma tänan sind sinu suure armastuse eest Auroora vastu; sa oled mulle tema pärast nüüd veel armsam kui sa mulle siamaani oled olnud. Saage ka Hildaga headeks sõpradeks, õppige ja mängige koos, et ma jälle kaht head rõõm-

sat last oma ligidal näeksin.“ Nende sõnade järele tõmbab ta meid Hildaga, kes ka ta ligidale tulnud, oma rinda vastu, võtab meid siis teine teise käe kõrva ja viib söögilaua äärde. — See oli esimene koolipäev.

Tema järele tulid teised, ja kuidas harjumisele enamasti võit jääb, nõnda oli siis ka meie kõigiga lugu: õpetajad ja õppijad olime aegamööda ka ilma Auroorata igapäevase elu järje peale saanud, ja nii vähe kui möödareisija mõne aasa peale näidates võib ütelda: vaat', siin kohal puudub üks lill, mis veel päevade eest nii ilusasti õitses, nii vähe võisid võõrad inimesed aru saada, et üks inimeselaps, kõige kallim, kõige ilusam meie keskel võetud oli. Kuidas aeg alati kõige parem arst on, nõnda olid siis ka meie südamete kõige valusamad tuksumised temast, küll mõne juures vähem, mõne juures enam, aga ometi ikka vaigistada saanud. Aga kus juures harjumine ega aeg midagi ei või aidata, see on vaimude suguluses või võõruses teineteise vastu, sinna juurde ei tulnud ka meile abi.

Peagi pidi koolipreili ära tundma, et Hilda lust õppimise juures palju pisem, tema arusaamine tema seletustest palju tuhmim oli, kui see Auroora juures oli olnud; tema sõnakuulmine oli hoopis puudulikum. Peagi pidin mina aru saama, et Hilda mitte Auroora moodi minuga rääkida, minu peale vaadata ja minu rääkimise peale kosta ei võinud. — Mõne kuu pärast oli meil kõigil selge, missugune võõras vaim temaga meie sekka tulnud, kes meile endise rõõmsa rahu asemele mõne kurva tülitunni oli toonud. Mõne kuu sees sai kõik avalikuks, missuguseis tuuleõhkudes tema vaim oli kasvatatud, tema südame tundmised kiigutatud.

Mängimine Hildaga ei tahtnud ka enam minna, ja mina hakkasin aegamööda ikka rutemini koju minema, ehk küll proua ja preili mitu korda küsisid, mis rutt mul olevat, aga et Hilda minu minemise vastu midagi ei rääkinud, jäid ka nemad, kui ma vastasin, et minu õed mind ootavad, wait.

Minu kõige suurem igatsemine ja rõõm käis nüüd ikka laupäevade ja pühapäevade peale, kus ma jälle Jansuga kokku sain. Aga seegi rõõm pidi mult peagi võetama. Jansu isal oli üks rikas vend Peterburis, kelle enesel lapsi ei olnud. Sellele vennale oli isa kirjutanud, kuidas Jansu suure himuga õppida püüab ja kuidas kõstri õpetus tema edasisaamist muidu kammitsas peab ning kuidas tal kogunigi tahtmist ei olevat oma ainust poega siia ligidale linna sakste kätte koolitada anda, ja et ta sellepärast tema, oma venna käest, nõu palub, kuidas oma poega peab koolitama, et ta targaks eestlaseks saaks. Varssi oli vend selle nõupalumise peale vastanud: vend saatku oma armas poeg Peterburi tema juurde; ta tahtvat ta seal targaks meheks koolitada lasta, ja nõnda, et ta eestlaseks jääb, sest Peterburis, armsa keisri ligidal, kestab ka eestlase vaimupriius omajagu.

Muidugi polnud nüüd Jansu isal oma venna lubamise vastu midagi panna, ja ühel õhtul katsus Jansu mulle kõike seda ära rääkida; palus mind, teda mitte ära unustada, talle ka mõnikord kirjutada tema vanematega ühes ja tihti neid vaatamas käia; lubas ükskord kui suur tark mees minu juurde tagasi tulla, andis mulle nuttes suud ja — oli teisel hommikul oma isaga ära reisinud.

Kui armas ta mulle oli olnud, seda tundsin ma alles nüüd, kui ta minust kaugel oli, täiesti: mul ei tahtnud söök ega jook maitseta, ma otsisin kõige vagusamad toanurgad üles ja istusin seal tundide kaupa mõteldes ja ka tasakesi nuttes, kuni mind mamma või mõne teise hääl sealt välja kutsus. Jansu sõnad, ta teod, ta nägu tulid mulle nüüd mälestuses nii ütleмата ilusad ette, et minu silmad ja kõrvad muud näha ja kuulda ei soovinud kui neid. — „Miks on armas Jumal taevas korruga nii kurjaks minu üle saanud, et ta mult kõik, mis mulle nii armas oli, ära on võtnud? Kas ma tõesti nii halb laps olen olnud, et ta mind sedaviisi nuhtleb?“ küsis süda tasa värisedes vahele, aga ei tahtnud seda ise ometigi uskuda,

et see nõnda võiks olla, sest et koolipreili mind ju ikka muidu kiitnud, mind virgaks, heaks ja armsaks lapseks nimetanud, ja ka vanemad ja teised inimesed teisiti ei rääkinud. Aga koolipreiligi oli ütelnud, et Jumal armastuses oma lapsi vahel ka kurvastab, et Ta neid seeläbi tugevmini oma ja kõige hea asja peale mõtlema ajab; vist tahtvat Ta seda nüüd ka minuga teha, ja mina, kui Tema hea laps, pidavat ka Tema tahtmist täita püüdma. See mõtete otsus andis mulle jõudu kurvastust enam ja enam ära võita. Appi sealjuures tuli mulle veel Jansu oma ema, kes mind mõni päev pärast Jansu ärareisimist oma juurde viis, et ma talle ta igavust ära aitaksin ajada. Hea meelega istusin ma ta juures, sõin mett ja saia, ja rääkisime temaga Jansust. Läksin sest saadik talle tihti võõraks ja aitasin talle sedaviisi ta lahkumise raskust tema pojast kergitada, misläbi ma talle õieti kalliks läksin. Aga mitte ükski temale, vaid ka isale, kes paari nädala pärast tagasi tuli, meile veel Jansult palju tervisi tõi, oma õnnelikust reisisist, onu lahkest vastuvõtmisest ja oma rõõmsast lootusest Jansu tuleviku kohta rääkis, aga — ka toa ja kõik nurgad tühjemad leidis olevat; et Jansu puudus, sain ma armsaks võõraks, keda ta ära oodata ei tahtnud jõuda, kuidas ta mulle minu palge pihta lüües tihti ütles.

Mida paremini mul nüüd käsi Jansu vanemate juures käis, seda sandemini läks asi Hilda ligidal. Hilda kaebas juba üsna väga selle üle, et tema „tante“ teda ühe talutüdrukuga ühte panevat ja talle mitte omaväärilist seltsi ei muretsevat.

„Minu mamma on mulle ütelnud, et talutüdrukud mitte muuks kui meie teenreiks ei kõlba, ja nüüd pean ma selle Liinaga ühes õppima ja kuulma, et koolipreili teda, kelle vanemad ju ka muidu maakeelt räägivad, enam kiidab kui mind, teda mulle peaaegu eeskujuks paneb,“ nures ta oma raamatute seas kraamides iseeneses, aga nõnda, et mina kõik võisin kuulda, mis just ta tahtmine näis olevat.

„Vaat', vaat'!“ hästitas pärast, kui ma koju läksin, Leena, kes Hilda nurisemise aegu just koolikambris tolmu oli pühkinud, „saad ometigi ka kord kuulda, mis järje peal sa seisad, ja tunned sedaviisi ehk aegamööda ka ära, et sa mitte mõni preili pole, mis sa siamaani vist arvasid, ja et sa meiesugustest suurem pole. Hilda-preili on õige saks ja mõistab oma seisuse järele elada.“

„See, kes teisest halvem, on kohe temast madalam,“ helises minu rinnas proua armas seletus neile vastu, ja imelik — ma ei saanudki kurvaks. Läksin koju, mängisin oma õdedega. Teisel päeval oli pühapäev, palusin mammalt, kes suurte talituste pärast väga vähe oma laste seltsis sai olla, lubada mind jälle separahvale võõraks minna. Sain luba, ja poole tunni pärast istusin Jansu ema põlve peal ja kuulasin teravalt isa juttu. Ta kõneles palju meie rahva loost ja tema orjapõlvest, kuidas ta sellesse juhtunud, ja käskis ise tähele panna.

Nüüd läksin jälle koju.

Mis raske, mis imelik nädal tuli mulle selle järele. Mõtted tormasid mu väikeses peas, tundmused voolasid mu südames, mis mind üsna rahunuks tegi; õppimine ja koolilaua ääres istumine oli mulle raske; haledate silmadega vaatas koolipreili minu kahvatanud palet peale ja silitas neid tihti oma pehme käega, mis mulle küll head meelt tegi ja tema ligidal mu rahunust vaigistas, aga mind kaugemale aidata ei võinud. Kuus nädalapäeva läksid sedaviisi viimati mööda. Pühapäev tuli kätte ja mina läksin jälle Jansu isa juurde. Istusime seal jälle peagi kolmekesi koos, ja isa kõneles:

„Kuidas inimesed aegamööda seltsis ühe paiga peal elama hakanud; kuidas selle läbi mitmesugused ametid, millega nad üksteist teenima hakanud, nende ametitega seisused inimeste sekka tulnud, ja kuidas need seisused aegamööda oma eluviisidega üksteisest lahkuma hakanud, seda, armas laps, on koolipreili sulle vist juba koolilauas seletanud, sellepärast pole minul selle üle enam rääkida;

ükski üht pilti tahan sulle täna ette panna, et sa näeksid, kui veidrasti need seisuste inimesed siin meie maal — kaugemale minu silm ei ulata — üksteisega ümber käima hakanud. Mina vaene pole lapsepõlves enam õppinud kui lugema, hädasti kirjutama ja oma viis peatükki katekismusest, aga tähelepanemise ja järelemõtlemise läbi on mul mõnigi asi selgeks läinud, mis teistel minu kõrval veel arusaamata on. Ka aitab mu vend, kes Peterburis õnnelikuma tee peale juhtunud kui mina, mind mõnigi kord oma kirja läbi mõne hea asja peale juhatada, mis minu silmi ei juhtu sellepärast, et minu silmaring siin madala koha peal seistes lühikene on. — Aga, kuhu ma oma jutuga lähen? Ma tahtsin sulle ju üht pilti meie maa seisustest ette panna. No vaata, kuidas see inimeste elu mulle siin näib olevat, nagu oleks maa täis Sinai mägesid, kus otsas üks jagu inimesi pea kui läikiva tule paistel, mis altpoolt sinna peale vaataja silmi tuhmiks teha võib, pea müristajate pilvede sisse istuma jäävad; teine jagu jälle mööda astmeid, millest need Sinaid täis näivad olevat, alt ülespoole tikuvad, ilma tähele panemata, kas jalg järeleronija pähe puutub, nõnda et see nina peale kukub; kas küünarnukk kõrvalkäija küljeluu sisse lööb või käpp mõnd eeskipputjat jalgade alla tõmbab.

sinon
muudab
koost
Kolmas hulk koguni all [küürus seljaga, nagu maa-pinna poole pöördud, ohates ja oiates maad songides. Ainult vahete-vahel, kui mäetipult välgud sähvavad ja kurjusemürin kostab, üles piiludes. Ja see on meie vaene talupoeg, endine siitmaa pärisperemees, nüüdne mõisniku pärisori.“

Sügavasti ohates vaikib sepaia viivukese, siis arutab jälle edasi:]

„Aga kuidas see võis tulla, et inimesed, kes algusest ometigi üksteise kõrvale seatud, nüüd oma olekust niisuguse veidra pildi võivad anda? — Ma arvan ükski sellest, et nad ära on unustanud, et üks inimene teist, üks amet teist teenima pandud: kas olgu mõisapidaja, jutluseütleja,

raamatukirjutaja, põlluharija või kingategija, peab teenima teisi, kui mitte korrapealne elu, mis inimesi alles inimesteks teinud, lõppema, mõni seisus mitte puhtaks ära surema ei pea. Muidugi peab ametit — ja temaga ühes oma kohust täitjat ametnikku — enam austama ka siis, kui ta inimeseseltsile enam kasu toob kui teised ametid ta kõrval — ilma põlluviljata surevad inimeste ihud, ilma kirjavarata nende vaimud jne.; aga et ju ka kõige kõrgem ametnik teisi teenib, üks seisus teist üleväl hoiab, tuleb ka igaühel teise käest oma õigust pärida.“

„Vaadake!“ ütleb seal korraga ema, sõrmega akna poole näidates, kes sealt mööda teed lähevad?“

Mina põlve pealt maha ja akna juurde, ja — mis ma seal näen? Kaks härrat, kepid peos, lähevad mööda teed mõisa poole ja — nende taga käib minu papa palja peaga, mütsi selja peal ristas kätega hoides. Proua vööründrihärراسid ja papat olin ma enne ka sedaviisi käima näinud, aga ilmaski polnud ma sealjuures nõnda puna palgesse ja vett silmi tunnud tõusvat kui nüüd. — — —

„Tulge jälle siia, et ma oma kõne võin lõpetada,“ hüüdis isa. Meie läksime jälle oma koha peale tagasi ja ta ütles: „Vaim oma mõtete jõuga, oma südametundmisega on see, kes meid Jumalaga ühendab: mida puhtam ja selgem tema, seda ligemal oleme Jumalale; mida mustem ja tuhmim tema, seda kaugem Jumalast! — Nüüd, armas laps, oled sa vist juba üsna väsinud kuulamast, sellepärast mine emaga aita, ehk leiata sealt mõne magusa õuna, mis sind jälle võib karastada.“

„Täna, armas sepaisa, ma olen hea meelega kuulanud ja tahan õige palju kõige üle järele mõelda!“ ütlesin ma niksu tehes ja läksin ema käe kõrval minema.

Veel mõnikord pärast seda jutustas sepaisa nende kahe aasta sees, mil ma peale Jansu veel kodus olin ja mäel koolis käisin, ja maalis mulle veel mõnegi pildi eestlaste õitsemise ajast ja nende orjapõlvest silme ette, äratas seeläbi minu mõtteid ikka enam tööle. Aitas mind

selle tee peal ka ikka kergemini üle Hilda uhkuse ja Leena hästitamiste astuda, ja tegi, et koolipreili mitu korda imestades minu küsimusi ja vastuseid kuulas.

Hilda sai koolipreili poolt küll mitu korda oma oleku pärast minu vastu manitseda, ka proua poolt vist sala-mahti — aga see aitas vähe, sest Leena, kelle ta oma sala-asjade kotiks oli teinud, aitas kõik õpetused ja manitsused jalgade alla tallata ja katsus meelitades tema uhkust elus hoida. Seeläbi tuli ka, et Hilda süda prouast ja koolipreilist eemale hoidus, ja mina neile, kui Auroorast järelejäetud mälestus, kalliks läksin. Kui mitu korda tõmbas proua mind, silmad vees ujumas, oma sülle, kui mitu korda surus preili mind läikivate silmadega oma südame vastu. — Vaene, vaene Hilda! Sulle toodi küll omaväärilised võõrad, sinu eest muretseti küll igaviisi hästi, aga kõige kallima vara lükkasid sa enesest ära minule, see on — armastuse.

Kahe aasta pärast oli tohter prouale ütelnud, et kui ta veel oma põdemisest lahti tahab saada — Auroora surmast saadik oli ta tervis vaeseks läinud —, peab ta Saksa-maale tervisevett pruukima minema. Ja et ta oma armsa ja ainsa lapse Otto pärast, kes juba terve aasta Saksa-maal ühes gümnaasiumis oli, veel õige kaua soovis elada, reisis ta siis kohe Hilda ja koolipreiliga ära sinna.

Küll oli ütle mata kurb neist lahkuda! Aga et mind proua soovi peale vanemate poolt varssi linna kooli viidi, siis aitas uus elu, mis mind seal vastu võttis, minu mõt-teid lahutada ja mu südamevalu vaigistada.

V.

Sinisest taevast kallab päike oma palavaid kiiri üle põldude, kus peal need veel viimaseid viljateri valmistada püüavad, üle metsade, mille rohelist mantlit juba mõnigi pruun ja kullakarva leht kirjumaks teeb, üle viimaste õitsevate lillekeste, üle kõige looduse ja — üle P. linna.

Tema palavus näib tuuleõhu laiskust pidima ajanud olevat, muidu tikuks ta ometigi ka üle linna valli ja jahutaks natukenegi neid kaht tütarlast, kes norus peaga seal kivise hoovi peal, teineteist kaenlas hoides, maja halli müüri vastu ennast toetades, haleda häälega juttu ajavad.

„Oh, Liina, jälle siin kivide vahel, kivide peal, kus jalga liigutada ei tohi! Kui mitte tolmu alla lätatada ei taha, peame meie vaesed vangis olema. Puude lahutava varju asemel siin see surnud kivimüüri külmus; roheliste mägede ja orgude asemel hallid majakünkad; lepa-, pähkli- ja toomingapõõsaste asemel, mis üksteisele tuule kiigutusel tervisi vastu õõtsutavad, ehitud kallaste vahel priskesti voolava vee asemel siin ei muud kui uulitsa äärtel haisvad rennid — mu hing jääb kinni!“

„Anna, Anna! Ära kaeba nõnda! Mõtle selle peale, et siin inimesi elab, kellest mõni oma elu sees muud pole näinud kui neid kivimüürisid ja siiski õige õnnelikud on. Inimene on Jumalast ütle mata rikaste annetega ehitud; ei leia ta silm enam väljaspool, mis teda rõõmustada võib, siis pöörgu ta see oma vaimu ja südame põhja, kus tal vist kevadekarvalisi kohti, kel kuskil kaduvat värvi ega lehti, nagu meie aialilledel ja metsapuudel, küljes ei ole, haljendamas on; — ja mitte üksi oma, vaid ka oma sõprade rinnas võib niisuguseid kohti leida: sellepärast pole tal nende seltsis veel kogunigi õigust ülemäära kaevata.“

„Ah, Liina, sa võid „filosofeerida“, sest et sinu süda kodumaa ilust ja rikkusest peaaegu lahti näib olevat. Kuidas kaebasid ja nutsid sa nelja aasta eest, kui sa esimest kord linna tulid, ja nimetasid ennast ise vaaseks linnuks, kes puuri kinni pandud, et ta seal oma priiust ja seltsimehi metsas võiks leinata; aga mitte üksi esimesel korral ei teinud sa seda, vaid ka iga jaanipriiuse lõpetusel minuga ühes; kuidas tuleb siis nüüd, et sa nõnda rahulisti mulle vastu võid rääkida? Ära punasta ühtigi!“

„Armas Anna, sa ei mõtle järele, et nelja-aastane harjumine ka midagi korda võib saata, ja et sa mineval aastal juba lahkema meelega siia tulid kui mina. See on ju tihti nõnda, et ühe arg meel teise julgust tõstab, ühe kurvastus teist troosti leidma ajab.“

„Sul võib õigus olla, ära pane minu sõnu pahaks! Ma pidin aga oma südant sinu ette välja puistama tulema, sest et ma üksi sinu juures arusaamist ja troosti tean leidvat — linna lastel on ju meie südame igatsused ja kaebamised täitsa võõrad, mis nende südameid liigutamatuks jätavad. Üldse, Liina, panevad nad oma „Bauer-mädchen'iga“ (see on „talutüdrukuku“ sõimamisega), mida nad küll iga kord välja ei ütle, aga mis mina ikka nende mõtetest välja loen, nagu seisaks ta nende otsa peale kirjutatud, kui ühe külma käe kõige minu südame soojade tundmuste peale, nõnda et need ennast selle külmuse eest kõige sügavamasse südame põhja püüavad peita. Juba sest saadik, kui kaupmees St. tütar Alma mineval poolaastal minu valgete juuste üle oma sõprade vastu nalja heitis, üteldes, et minu linakarva pea juba mu isa seisust üles tunnistab, on mul, nagu puhuks põhjatuul kõigi sakste poolt vastu. Oleks kooliski ometi kerge, jõuaksin ma kõrvalised pahad asjad mikski panna, aga seal kruvi oma mõtted mõistmatute sõnade vahele, nõnda et pea otsas suitseb. Sa ei tohi kellegi käest küsida: ütelge mulle ometi, mis tähendab see või teine sõna maakeeli, et ma õppeasjust enam aru võiksin saada ja oma elusat pead mitte kui surnud masinat ei pruugiks vuristada; siis on naer lahti. Sinul, Liina, on kõik kergem, sest et sinul õnn on olnud head eeskooli saada, kus sul saksa keeli sõnad su küsimuste peale lahkesti maakeeli ja ümberpöörduvalt ära seletati, nõnda et sa alati nagu päeva valgel oled käinud; aga mind vaest pisteti kohe ühte linna nurgakooli ühe vana preili juurde, saksa keeli lugemisraamat anti mulle kätte; räägiti minuga saksa keelt, sain sest aru või ühtigi; pidin ka peagi veel

aru saama, et maakeel sakste ees häbikeel on, ja et iga kõver saksa keeli sõna minu suust neile naeru peale ajas, mis mind mõneks ajaks üsna tummaks tegi. Oh, ma ei tahagi enam oma esimeste aastate peale linnas mõtelda! Need olid tõesti surmamis-aastad. Alles sest saadik, kui sina mulle hakkasid mõnd asja ära seletama, millest ma oma jõuga aru ei saa, on mul kergem põli.“

„Anna, sa näed ju mitu korda, et ka mul enesel häda käes on, nõnda et ma mõnigi kord pean õhkama: „Oh, miks ei õpetata meid ka meie emakeeles, nagu sakste lapsi, et meil seeläbi õppimine ka nii kergeks läheks kui neil! Aga, armas Anna, mis aitavad meie kaebused ja et meie oma meelt nukraks teeme, mis kõike tööd meil raskemaks teeb; lähme parem jälle vahva meelega oma raamatute kallale.“

„Mina õpin ja tahan kõigi raskuste kiuste elama jääda ja veel Liina pulmas tantsida!“

„Üsna hea meel mul, et sa jälle kelmust võid rääkida; oled nüüd ka peagi jälle minu vana rõõmus Anna.“

„Olgu sul õigus! Nüüd aga jumalaga! Raamatud ootavad. Päev on ka juba natukene allapoole veerenud ja oma palavust vähendanud. Jumalaga!“

Sellega läks Anna.

Anna oli V. veski möldri ainus tütar, valge peaga, sõstrasilmiline, viieteistkümne-aastane (minust pool aastat noorem), priske tütarlaps, keda ta isa oma kõige suuremaks varaks ja kaunimaks pidas kui kõigi kuningate tütreid.

Nelja aasta ees olime mõlemad ühel hoobil suurde tütarlaste-kooli, mina üldse linna, saanud, ja sest päevast saadik, kui Anna mind ühes vahetunnis ühes nurgas salaja nutmas oli leidnud ja mina talle seal oma kurva südame põhja kõigi lahkumiste pärast kodust ja armsatest inimestest olin avaldanud, olime sõbraks saanud, veel suuremaks sõbraks aga kahe aasta eest, kus ma teda ta

palve peale ta koolitööde juures aitama olin hakanud. — Kahju ükski oli meil selle üle, et meie ka mitte ühes korteris elada ei võinud; aga meie vanemad ei tahtnud kummaltki poolt kortereid vahetada, sellepärast et meid mõlemal pool ilusasti hoiti ja talitati ja kuskil viga polnud leida. Anna oli ühe rätsepa paarirahva juures, kelle lapsed ka koolis käisid, mina ühe vana lese, endise kondiitri-proua juures, kel ülepea kaheksa last kosti peal oli. Saksa mõisavalitsejate, rentnikkude tütrede, ühe teise pisukese linna kaupmehe tütar ja mina.

Jah, neli aastat oli juba linnas ära elatud, ja selle pika aja pearaskusi ja halbusi oli Anna oma kaebustega lühidalt läbi rääkinud, aga mõnda oli veel sündinud, mille külge ta oma sõnadega mitte polnud puutunud, aga mis ta mulle ometigi ka meelde tõi selle läbi, et ta mu mõtted üldse möödaniku poole oli tõmmanud. Kui ma talle ka jumalaga ütelnud ja tema hoovi väravast välja läinud, toetasin ma enda uuesti vastu maja külma müüri ja lasksin oma mälestuse mineviku aeda jalutama minna.

Kuidas oli ülem koolipreili ehk inspectrice mu karedasti kooli vastu võtnud! Kohe teisel sündinud asjade tunnil, kus ma ta küsimuse peale, millest ma õieti aru polnud saanud, mitte kohe ei olnud vastanud, taples ta minuga nii rängasti ja ütles mulle, et mind muidu prooviks siin peetakse, ja kui ma mitte usin ja virk õppima ei ole, mind välja visatakse; linnas olevat ju lapsi küllalt, kes kooli võivat täita, ja ei olevat sellepärast koolitajatel enam tarvis ennast veel ilmaasjata maalt tulnud rumalate tüdrukutega vaevata ¹⁾. — Väriseva hirmuga olin ma sest päevast saadik nõnda õppima hakanud, et ma enesele ka mitte üht priitundi ei raatsinud soovida — kui mitte teised lapsed ja vana proua mind vägisi raamatute juurest ei oleks ära vedanud. Olin aga selle tee peal ka selle röömu kätte saanud, et koolihärrad ja -preilid mind

¹⁾ Sõna-sõnalt tõde.

peagi kiitma hakkasid, mind poole aasta pärast juba üle mitmete teiste laste istuma ja poolteise aasta pärast juba tunnistuste jagamise juures teistele eesmärgiks ette panid. See rõõm oli nii suur, et ta mind üsna uimaseks tahtis teha! Neile lastele pandi mind nüüd eeskujuks, kes alati uhkusega minu peale olid vaadanud, nagu oleksin ma nende vastu, kelle vanemad ometigi kõik saksad olid, nagu nuustikas. — Auahnuse olid nad kõik kokku, koolitajad ja kaasõppijad, minu rinnas oma oleku läbi minu vastu elusse äratanud, ja see auahnus oli mind kõik neli aastat taga kihutanud. — Suurt muret olid mulle aga kirjatööd teinud, kusjuures keeletundmise puudus takistust tegi, mispärast ma mõne saksa lapse alla istuma olin pidanud jääma, kelle üle ma muidu kõigi teiste asjade pärast vist oleksin pandud, kuidas koolihärrad mitu korda olid ütelnud. — (Meie kostiproual oli ka see kahjulik viis, et ta ei sallinud, et meie lapsed kooliraamatute kõrval veel mõnd teist raamatut oleksime kätte võtnud. Ta vaene oli ise üsna ilma koolitamata ja ei teadnud, mis kasu heade raamatute lugemine lastele ja ka vanadele inimestele võib tuua. Oleksin ma mõndagi ilusat juturaamatut lugeda saanud, vist oleks mu kirjatöö paremaks läinud ja mina veel rutemini edasi saanud.)

Ma olin ka Jansule, kes mulle Peterburist mõne kirja oli saatnud, kõigi oma kooli rõõmude ja murede üle kirjutanud, ja ta oli mulle vastanud, „et niisugune õpetuse viis, nagu mina talle oma koolist ette pannud, ka sakste eneste lastele kõlvatu olla, kus kõiksugu õpetuse kraami ilma armuta laste pähe, nagu surnud vormide sisse sõtkuda püütakse ja mitte, mis koolide peatöö peaks olema, laste vaimu igapidi elusse katsuda äratada, tema mõttejõudu tööle panna. // Teie, vaesed, saate seda kraami, mis Teie sedaviisi oma pähe pigistate ja sealt jälle oma suu läbi nagu seinakellad oma tundisid inimeste kõrvu helistate, peagi jälle ära unustama. Aga igal ajal omad vead, ja ei tohi kellegi üksiku inimese üle selle pärast kohut mõista.“

Annal vaesel oli aga veel enam kaevata kui minul. Kuidas praegu räägitud, oli tal halb eelkool olnud, ja et tal üldse raskem pea oli, ei saanud ta mitte minuga sama ruttu edasi, mis teda õieti kurvastas, sest ta õppimise tahtmine oli hea.

Ka olid minu korteriseltsilised minu vastu ilma uhkuse, mis enamasti sellest tuli, et nad minult teada olid saanud, et ma mõisniku tütreaga ühes koolitada saanud ja mõisniku tütar minu suur kallis sõbranna oli olnud, ja ka veel sest, et minu kallis koolipreili mulle Saksamaalt, kus nad prouaga praegu veel elasid, paar korda oli kirjutanud.

Oh nõrgad inimeselapsed kõik, kuidas petate iseennast seeläbi, kui teie arvate ühe kõrgema seisuse inimese ligi-olemise, tema paistuse läbi paremaks, kõrgemaks saada, kui teie ilma selleta olete! Üksi mina ise võin oma vaimu ja eluviiside poolest ennast au sisse tõsta, au sees üleval hoida; aga põlastaval viisil alandab see inimene ise ennast, kes nõnda ühe teise seisuse paistuse alla poeb, et ta seal oma iseoleku üsna ära kaotab — ja kui palju niisuguseid varjuta inimesi ei liperda mööda maailma? Oh kui palju on sakste uhkuse paiste all eesti õdesid ja vendi!

Noh, ükspuhas, misläbi see oli tulnud, aga mu korteriseltsilised olid minu vastu alati nõnda olnud, et ma nende juures sakste ja eesti laste vahe puhtaks ära olin unustanud ja möödaläinud nelja aasta sees, nendega palju rõõmsaid tundisid läbi olin elanud.

Aga ka kodus oli selle aja sees mõni asi teiseks läinud: üks armas õde oli ära surnud ja kaks venda olid teineteise järele juurde sündinud. Muidugi polnud mu süda kõigi nende sõnumite juures mitte rahul olnud ja tema võitlemised kurvastuse vastu mitte kerged, aga — läbi elatu'd olid nad siiski. — Armsad päevad olid ka priiaegadel, jõulul ja jaanipäeva ajal, kodus ära maitstud ja nüüd — pidi jälle priske jõuga tööle hakkama.

Jah tööle! Oh kui kaua olen ma siin oma aega viitnud! Nende sõnadega, mis ma välja rääkisin, tõmbasin ma käe silmade pealt, kus ma ta kõik selle aja olin hoidnud ja tahtsin toa ukse poole minna, aga — seal seisis Friederike, minu kõige armsam seltsiline minu ees ja tema kõrval — ta suur, pikk vend.

„Liina, Liina, nii sügavais mõtetes, et sa mitte meie tulemist ja minu venna teretamistki ei kuule, mis see tähendab?“ hüüab Friederike sõrmega ähvardades.

„Ma mõtlesin muidu mineviku peale tagasi.“

„Olge nõnda hea, Liina-preili! Võtke siin see roosiõieke lahkesti vastu ja laske ta oma rinna peal ära närt-sida,“ ütles ta vend mulle üht roosiõit ette hoides. Ma võtan ta tänades vastu, pistan ta väriseva käega kleidi külge kinni ja lähen nende kahega tuppa.

VI.

Oktoobripäevad oma pimedate õhtute, oma vihma, tuulte ja tormidega kurvastavad jälle inimeselaste meeli ja teevad, et üks ennast teise ligidal püüab hoida, kas olgu toas istudes või mööda uulitsat käies, nagu oleks sedaviisi seltsis enam julgust pimeduse, enam jõudu tormi vastu, mis ilma kartmata igäihe hõlma raputab. Ka meie maja luukide kallal raputab ja uriseb ta üleannetu loom täna õhtu, kus mina ja Friederike veel ühte prantsuse keeli rääkimistundi peame minema, nõnda armetul viisil, et meil parem himu oleks ennast vana armsa madam G. hõlma ära peita, enne kui tema kätte välja minna.

„Lapsed, lapsed, ärge olge veidrased; minema peate teie ometigi, mis aitab siis teie tõrkumine ja muidu aja-viitmine veel?“ peab ta vanake juba, sohval istudes, meid manitsema, kes meie ennast, teine vasakult, teine paremalt poolt küljest ta vastu surume.

„Mul pole ka enam aega teiega siin jahtida. Pean

kööki minema ja muretsema, et söök seks ajaks. valmis saab, kui teie tühja kõhuga tunnist tagasi tulete.“

„Kui teie, Friederike ja Liina, minna kardate, siis tuleme teid saatma,“ ütlesid Julie ja Anete, meie head naabrid, kes sohva ees laua ääres suure lambi valgel õppisid.

„Täname väga teie lahkuse eest, aga ega meie ka jäneseverelised ole, et meie mitte seda natukest maad ümber nurga preili B. juurde ei julgeks minna!“ vastame neile üles hüpates, oma mantleid ümber, rätikuid pähe pannes ja jumalaga jättes uksest välja minnes.

„Tasa, tasa, et teie mitte pimedas nina peale ei kuku!“ hüüab meile madam G. veel võrkoja ukse pealt järele, kui meie juba pea ümber nurga pöörame.

„Ah Liina, linna kell lööb juba seitse. Peaaegu oleksime oma tõrkumise läbi tundi hiljaks jäänud.“

„Vaata, Friederike, kes seal laterna tulega trepi kõrval seisab?“

„Ah Friedrich, kas sa hea poiss meile jälle vastu pidid tulema?“ hüüdis Friederike rõõmsa häälega.

„No muidugi, aga ma vaene olin täna hiljaks jäänud. Üks suur kirjatöö pidas mind kinni.“ (Ta valmistas ennast studeerimise vastu ja oli siin korteris. Siiaamaani oli ta linna kreiskoolis käinud.)

„Aga tagasi ei pea teie mitte enam ilma minuta minema; võite ju pimedas märgade kivide peal libiseda ja maha kukkuda.“

„Tänan väga, Friedrich, hea meelega võtame su seltsi vastu,“ ütles Friederike.

„Miks siis Liina-preili sõnakest ei räägi?“ küsis selle peale Friedrich.

„Ma arvasin, et Friederike rääkimisest küllalt pidi saama. Nüüd aga, Friederike, pole meil enam aega, sellepärast ruttame.“

Nende sõnadega ruttasime siis ka madalast trepist üles ja uksest, mis Friedrich meile lahti tegi, sisse.

Tunni pärast seisame ka jälle kolmekesi trepi peal, Friedrichil latern käes ja meie tema käe alt kinni hoides.

„Noh, Friedrich, nüüd võime minna,“ ütleb Friederike, ja meie läksime trepist alla. Tasakesi edasi astudes tunnen ma oma kätt vastu üht tuksuvat südant surutavat, ja — palavus tõuseb mulle palge. Tasakesi katsun ma oma kätt ta vangist päästa, aga — ilma asjata katsumine: seda hoitakse seda kõvemini kinni.

„Mina räägin ja räägin, ja teie ei vasta mulle kumbki, mis see on? Kas teie minu või teineteise üle vihased olete?“ nuriseb seal Friederike.

„Ah,“ vastab ta vend talle, „Liina-preili uhkus on mind täna jälle kurvastanud.“

„Seda ma arvasin kohe, kui Liina esiti sinu küsimuse peale nõnda külmalt vastas, et see sind jälle kurvastas. Aga, Liina, kuidas sa siis ka mu hea venna vastu alati nõnda kare võid olla, kuna sa ju kõigi teiste inimeste vastu ikka nii hea ja lahke oled?“

„Ah, andke andeks! ma ei ole paha olla tahtnud,“ sain ma veel vastuseks anda, ja meie olime juba oma vöökojas, kust meie ka silmapilk tuppa astusime.

Armas tuba, ehk sa küll ehte poolest rikas polnud! Sinise-halli värviga olid su neli seina ära maalitud. Kohe vastu ust seisis vanadusest värisev sohva, mille üle triibuline, paar jalga kõrge peegel tuhm-pruunis raamis rippus. Ees seisis tal üks neljanurgeline laud, mille värvi keegi võõras näha ei saanud, sest et tal alati kollane, mõnikord ka punane tekk katteks peal oli. Kaks ainust akent uksest paremat kätt vastu uulitsat andsid sulle valgust ja lasksid päikese kiiri sisse. Kahe akna vahel seisis toa auehe, meid igaüht iga päev üks või paar tundi piinav klaver, mis eest ta meid ka mõnikord pidi rõõmustama, mis ta siis ka sellega tegi, et ta meile oma, kui ka natukene kõriseva häälega polkasid ja valssisid ette trillerdas — muidugi mitte ilma meie eneste sõrmede vaevata. —

Jah, toake, ehk ta küll rikkasti ehitud polnud, sai meile kõigile siiski selle armsa elu läbi, mis meie ta sees elasime, väga armsaks ja mitu korda arvasime, nagu armastaks ta ka meid, sest et meil tema sisse astudes alati koguni magusam soojus kui kellegi teiste majade tubadest vastu õhkus. — Vana armsa madam G. lahkesti valvaja vaim oli see, mis seda ikka sünnitas ja meid, võõraid linnukesi, oma vangipõlvega ära lepitasi. — Üks viga oli armsal toal meie silmas, ja see oli: et ta küll pikk, aga tantsimise tarvis kitsas oli, nõnda et meie tantsijad teda mitu korda laiemaks nihutada töötasid, s. o., kui neil jõud selle tarvis oleks olnud.

Ka sel ülevalnimetatud oktoobriõhtul, kus meie kolmekesi üksteise järele selle toa läve üle astusime ja madam G. meid söögitoa ukse peal, mis vasakut kätt õueuksest seinas oli, lahke teretamisega vastu võttis ja kohe kaetud laua äärde kutsus, mis oma toolidega ta ümber tervet väikest toakest täitis, oli mul, nagu oleksin ma kätega kõigi asjade ümber hakkama ja neile ütlema pidanud, kui armsad nad mulle kõik olid. Aga selle tarvis polnud mul aega, sest pörsapraad suitses juba laua peal ja madam G. käskis ruttu teda sööma hakata, et ta mitte külmaks ei läheks. „Ma tean ju,“ ütles ta Friedrichile, kes ta palumisele ka lauda istuda vastu katsus panna, „et teie pörsapraadi hea meelega sööte, ja rõõmustan ennast, et teie just täna õhtu juhtusite tulema.“ Muidugi polnud Friedrichil selle lahkuse peale enam midagi ütelda, ja ta istus meiega lauda. Aga — miks istus ta kelm jälle vägisi selle tooli peale, mis minu istme kõrval seisis? Madam G. pani ju tema tarvis ühe teise istme oma ligidale valmis. Nüüd oli ju minu söögiga asi jälle otsas: ma ei teadnud ju nüüd enam, kui palju ma enesele sööki pidin ette võtma, kuidas oma käsi hoidma ja kuhu vaatama pidin, kui ta oma silmade vaatamist nii ligidalt minu peale seisatama pani. Mis imelikud tundmused tülitsesid ka veel ta ligiolemise pärast mu südames:

jaolt olin ma pahane, jaolt uhke ja rõõmus selle üle, et ta ikka just minu kõrval istus, jaolt oli mul ka jälle häbi selle pärast teiste ees, kes siis iga kord seesuguste kel- mide silmadega minu peale vaatasid ja sealjuures nii veidrasti naeratasid. Ma oleksin hea meelega kõige selle eest, mis mind sedaviisi piinas, parem koju omaste juurde joosnud; aga — ometigi värises mu süda ka jälle selle üle, et pärast Friedrich kohe peale sööki ära läheb ja mitte natukestki aega ka veel suures toas meie seltsis istuda ei saaks, ja soovisin sellepärast salaja, et söögi- aeg ometi õieti kaua vältaks. Kõige selle peale oli Friedrich täna õhtu ka veel nii kasina jutuga, et ma pidin kartma teda tõesti oma uhkusega, kuidas ta oli ütelnud, kurvastanud olevat, mis tembu üle ma iseene- sega ometi mitte üsna rahul olla ei võinud, ehk ma seda temale küll kogunigi poleks tahtnud näidata. — Õnneks juhtisid Elise ja Olga, meie kõige nooremad korteri- seltsilised, jutu viimaks mardipäeva peale, ja puudutasid sellega ühe asja külge, mis mul juba ammuigi südame peal pakitses.

„Ah, ja,“ küsis Friedrich teiste rääkijate sekka, „mis ma madam G-lt küsima pidin: ju teie tänavu ka jälle mardisante sisse lasete?“

„Pole mul selle tarvis mitte lusti,“ vastab madam G. talle ja meie kõik kuulame hingamist tagasi hoides teraste kõrvadega pealt.

„Aga kuidas nõnda?“ küsib jälle Friedrich, „kas siis mineva-aastased mardid teid nõnda on pahandanud?“

„Mitte seda,“ kostab madam G., „aga minu lapsed tantsivad pärast jälle ülearu palju ja võivad selle läbi haigeks jääda.“

„Ah, kulla, armas madam G.,“ hakkame meie seal kõik kui ühest suust paluma, „meie ei tantsi vististi mitte rohkem, kui teie meid lubate! Laske ikka mardid sisse tulla!“

„Noh, noh,“ katsub ta meid vaigistada, „mardipäevani on ju veel aega, ja ma mõtlen selle asja üle ka veel järele.“

„Aga madam G.,“ ütleb jälle Friedrich, „kas teie siis oma laste südameid nii kaua tahate koormata? Teie olete ju alati nii helde ja lasete ennast palvetest liigutada, tehke siis ka täna seda ja rõõmustage meid kõiki oma lubamise läbi.“

„Ja, ja, armas madam G., tehke seda!“ aitame meie Friedrichi sõnu toetada.

„Noh, kes teie vastu võib panna, teile jääb ju lõppeks ikka võit; minugi pärast sündigu siis ka jälle teie soovimise järele.“

„Tänan, tänan, tänan!“ hõiskab talle üheksast priskest suust vastu, ja et söömine lõpetatud, lükatakse toolid suure kärinaga kõrvale, ja kaheksa paari käsi sirutab endid tema käte poole, mida nad tänajate suude vastu tõmmata püüavad. „Saab ükskord küll! Vallatud loomad, mis kära teie teete! See kuulduv vist kaugele uulitsa peale!“ hüüab ta häälega, nagu oleks ta hädasse sattunud meie naeru ja tänamiskisa sekka.

Jääme ka selle peale aegamööda tasasemaks; Friedrich tänab madam G-d veel kord kõige hea eest, ütleb üldse kõigile jumalaga ja läheb ära.

Meie pisukesel söögitoal oli üks ainuke aken vastu hoovi, aga kolm ust, millest üks suurde tuppa, teine kööki ja kolmas, köögi ukse vastu, magamiskambri viis, mis nõnda väike oli, et seitse voodit — madami enese ja kuue lapse jagu — ta nõnda täis panid, et vaevalt ühel pisukesel laual peegliga ühes seinas ja teises ühel natukese suuremal laual ta ainsa akna all ruumi oli. Et nüüd tagumised kambrid nõnda väikesed olid, pidid kaks last, seekord Friederike ja mina suures toas magama, kus iga õhtu voodid sisse ja hommiku jälle välja kanti. Päeval olid voodid kõik magamiskambris kahte suurde hunnikusse kokku pandud ja paaril lapsel sai selle läbi seal

ruumi akna all laua ääres oma koolitööd teha; teised õppijad jagasid endid söögi ja suuretoa laua äärde ära, ja sel kombel ei jäänud siis madam G-l kuhugi üht vagusat nurka üle — ta ei näidanud meile aga ilmaski niusugust nägu, nagu oleksime talle tüliks olnud.

Peaks mardipäev õige ruttu tulema! oli sest ülemalräägitud öhtust saadik iga päev meie õhkamine, ja koolis käies, veel kõrvaltundisid võttes, õppides, läks aeg nii karmesti mööda, et mardipäev peagi käes oli.

Päev on juba looja läinud, videvik katab kõik asjad õues ja toas oma varjuga kinni, inimeste silmadel pole väljaspool enam tööd teha ja vaim saab sel viisil enam aega südame asja talitama minna. Vana vaese kägiseva sohva peal istub viis meist, üksteise ümbert kinni hoides ja kolm nende jalge ees põrandal maas, oma pead nende süles hoides. Madam G. talitab veel köögis.

„Ah Anete, ütle päris õigust, sul oleks ikka hea meel küllalt, kui Georg Z. ka mardiks tuleks ja õige palju sinuga tantsiks, nagu viimasel korral madam G. sünnipäeval?“ algab kelm Julie kõiksuguste magusate juttude järele, millega meie möödaläinud mardiõhtut olime mäletanud, oma nokkimist.

„Ei tea, kas mul selle üle parem meel oleks kui sinul Franz H. tulemise üle. Franz pole ju ka mitte halbade kommetega noormees, ja inetu pole ta kogunigi, ammu veel siis, kui ta silmad oma tuleleeki sinu punaste palete peale viskavad,“ annab Anete talle vastuseks, mispeale hele naermine läbi toa kõlab.

„Naerge aga peale,“ ütleb jälle Julie, „küll mina tahan ka tähele panna, kuidas Brenner Friederikega läbi toa tuiskab, nagu kannaksid ta tugevad käsivarred udu-sulge läbi tuule, ja kuidas Friedrich jälle ei muudega kui üksi oma armsa Liinaga tantsib.“

„Ah, mind olete teie juba ülearu palju pilganud,“ nurisen mina vastu, „sellepärast ei taha mina täna õhtu mitte sammugi tantsida, vaid üksipäini klaverit mängida.“

Ja enne, kui mulle keegi vastata sai, astus madam G. tuppa ja käskis meid küünlad põlema panna, sest et Tiina, meie tüdruk, juba luuke kinni panema läinud.

Silmapilk oleme kõik jalul, niisama ruttu ka ühel tuletikud käes, varssi ka tuli üles tõmmatud ja küünlad põlema pandud — täna õhtu neli tükki, kaks laua ja teised kaks lahtitehtud klaveri peal oma valgust andmas.

Kui tuleasi talitatud, kutsub Mathilde, meie „õun“, kuidas meie teda tema ümmarguste punaste paletega näo pärast, mis ka tõesti kui kõige ilusam valge ja punane õun läikis, nimetasime, Alidet, temaga peaaegu ühenäolist, muidu natukene vähem prisket, aga pikka, sirget, kergejalgset seitsmeteistkümne-aastast neidu: „Tule, õpime ruttu veel natuke masurkat tantsima, et meie oma halva tantsimisega enesele jälle mitte häbi ei tee!“

Ja nad hakkavad teineteise käest kinni ja hüppavad nii lustilikult üle toa, et teised seda nähes kogunigi seisma ei või jääda, vaid paarides nende järele lähevad. Tolm lendab kleitide lehvitamisest igalt poolt üles, ja naeru ja sõnade kära on peagi nii suur, et madam G., kes oma käsuandmise järele kohe jälle kööki tagasi oli läinud, seda sinna kuuleb ja seepeale kiirel sammul meie sekka tuleb.

„Oh teie üleannetud lapsed!“ tapleb ta. „Mis tolmu ja kära teete teie siin jälle! Võtke ometigi oma näputööd kätte, istuge vagusi ja oodake ilusasti, kuni mardid tulevad; siis saate ju tantsida ja hüpata küllalt!“

„Ah, kulla armas madam G.“ palume meie vastu, „meie tahame küll vagusi olla, aga tööd teha — seda meie täna küll ei võiks. Meie rikuksime kõik pisted ära ja peaksime neid homme jälle üles harutama!“

„Noh, siis tulge ja katke laud, et meie ruttu sööme ja aegsasti enne martide tulemist jälle kõik söögikraami ära koristada saaksime.“

See tehti siis ka kõik ja ka tolmu puhiti igalt poolt ära enne, kui meie õues sammusid ja peale seda eeskojas

kihisemist ja sosistamist kuulma hakkasime. Südame-
tuksumisega olid nüüd meie kõikide silmad ukse poole
pöördud, mille läbi siis ka viimaks hea salk igavärviliste
veidrate riiete sisse mässitud inimesi tuppa venis. Mina
aga olin, ilma enne kõiki marte õieti üle vaatamata,
ennast klaveri ette pesitanud ja lasksin sealt nüüd ühe
lustilise polka läbi toa kõlada, ja — uhkete türkide, rik-
kasti ehitud mustlaste, siniste ja punaste mantlitega rüüt-
lite kaenlas lendasid ja hüppasid mu rõõmsad seltsilised
mööda tuba. Polka järel mängisin valssi, valsi järel
masurkat, ilma tähele panemata, et üks röövlipealiku
riides mart juba mitu korda minu kõrvale oli kummard-
dunud ja et Friederike ja mõni teine minu seltsilistest
mulle kõrva sisse oli ütelnud, et ma mitte kiusu ei ajaks,
vaid ka neil mängida laseksin. Viimati tuleb madam G.
ja küsib, kuhu siis minu tantsulust täna jäänud, et ma
ennast üsna pillimeheks palganud, ja tema kõrval on ka
varssi jälle Friederike, kes minu nüüd vägisi tooli pealt
ära lükkab, minu asemele istub ja mängima hakkab. Silmapilk
seisab jälle see suur sirge röövlipealik oma
musta larvi või valtsnäo alt põleva silmaga mu ees ja pa-
lub mind tantsima. Ta tantsuviis, ta käe külgepanek ja
lõppeks veel ta hää, kui ta mulle ütleb, et ta täna oma
südame raudriide alla pannud, et tast mitte nooled välja
lendama ei pääseks¹⁾, tunnistavad mulle peagi, kelle
kaenlas ma teiste tantsijate sekka olin astunud. Niipea
aga, kui ta mu lahti lasknud, seisab Julie mu juures ja
sosistab mulle kõrva, kuidas ta kohe ära teadnud, kes see
uhke röövlipealik on, kui ta näinud, kuidas ta mööda tuba
jalutanud, vahete-vahel minu ees kummardamas käinud ja
mitte enne tantsima pole hakanud, kui ta minu kätte
saanud. Mul polnud aega talle vastust anda, sest seal
seisis juba üks sinine rüütel minu ees ja palus mind tant-
sima. Tema järel tuli jälle Friedrich, selle järel üks

¹⁾ tema enese sõnad.

teine, siis jälle tema jne., et ma viimaks tõesti nii väsinud olin, et teise tuppa natuke puhkama pidin minema. Oma põlevat nägu vastu külma akent surudes seisin ma seal ja hoidsin kaht kätt oma kõvasti tuksuva südame peal.

„Oh miks teeb,“ hakkasid mu mõtted kõnelema, „Friedrich, kellest ometigi teised noored tüdrukud kõik ütlevad, et ta ülearu uhke olevat, nõnda, et ta neid mõnda korda uulitsal vastu tulles teretamata jätab, minuga nõnda, nagu näeks ja kuuleks ta alati üksi mind ja nagu polekski teisi toas kui mina üksi. Ma olen ju siit madam G. lastest, kes seekord inimestest õige ilusaks ja kenaks peetakse, kõige halvem, muidu talupoja tütar ja üsna rumal tüdruk, kuidas võin ma siis tema meelest nüüd kõige parem olla? Ah, ma sureksin ta silma eest parem üsna ära! Aga kas tema siis veel õnnelik võiks olla? Ah, kurvastada ma teda küll ei tahaks, mida ma siiski tihti teen. — Ma armastan, ma armastan teda väga! Aga kas see mitte patt pole? Ma pole veel leeritudki ja armastan juba üht meest! Oh Jumal, anna mulle see andeks! Ma tahan ka oma südant õige kõvasti valitsema hakata ja talle mitte enam kõiksuguseid rumalaid mõtlemisi lubada. Teised inimesed, ka Friedrich mitte, ei pea koguni teada saama, mis kergemeelne tüdruk ma olen.“ Selle mõttega läksin ma jälle tuppa tagasi, kus meie veel natuke aega tantsisime. Kui mardid ära olid läinud, tänasime meie madam G-d selle rõõmsa õhtu eest, istusime temaga ühes veel tunnikese üleval ja rääkisime kõik veel kord läbi, kuidas see õhtu igäühele meelepärast olnud, ja läksime siis puhkama.

Kõik teised jäid kohe magama, aga minu südames värises Friedrichi „head ööd, armas Liina!“ nõnda valjusti, et ta mu und mult hulgaks ajaks eemal hoidis.

Madam G. ei keelnud oma laste vendi ja nende sõpru mitte meil võõrsil käimast, mis luba need noormehed ka nii mõistlikult pruukisid, et nad teda mitte ära ei väsitanud ülearu tihti tulemise läbi — üksi Friederike vend

tuli enamasti iga päev oma õe juurde, kellega tal ikka rääkida oli. Ta palus neid mõnikord ka hulgakesi võõrsile ja laskis meid siis oma noore-elu põlve oma kaitseva silma all rõõmsasti tantsu ja mängimistega maitsta, mis eest meie teda tänuliku südamega armastasime ja hea meelega ta manitsusi ja juhatusi kuulda võtsime.

VII.

Mõni nädal pärast marti istusin ma ühel videvikul Anna juures tema väikeses kambris. Ta hoidis mu kätest kinni ja rääkis mulle pea rõõmsa, pea haleda häälega oma isa viimasest kirjast.

„Mul on küll ütle mata hea meel,“ ütles ta viimaks, „et mu vanemad mind siit piinaelust ära võtavad, aga kurvaks läheb mu süda, kui ma mõtlen, et ma sinust, Liina, pean lahkuma. Tee sellepärast minu troostiks mulle see viimane rõõm, et sa jõuluks minuga ühes lubad sõita! Tõesti, meie kõik, minu vanemad ja mina, oleme sinu vastu sedaviisi, et sul meil mitte halb ei oleks.“

Oh, Anna,“ kostsin ma talle, „et mul teil hea on, tean ma selgesti, ja mu lust sinuga ühes sõita pole ka mitte väike, aga enne pean ometigi oma vanematelt luba paluma, kui ma sulle oma sõna võin anda.“

„Tee seda siis varssi!“ palus ta edasi, „et mu süda selle poolest rahule võiks jääda ja mina oma vanematele sinu tulemist aegsasti võiksin teadustada!“

Seda lubasin ma talle ja tegin ka, sain oma vanematelt soovitud lubaduse. Nädal enne suuri pühi, kui tsensuuri hirmud ja rõõmud möödask olid, pandi kool kinni, ja kui Anna oma koolitajatega ja kõigi teistega jumalaga oli jätnud, astusime kahekesi soojade tekkide ja patjadega äravooderdatud saani, ja kaks prisket punast hobust, oma ametis vilunud kutsari juhitud, viisid meid pea tuulekiirusel linna kivimüüride ja vallide vahelt välja.

„O kui priske on tuul siin, kui kergeks läheb mu rind, kuidas sätendab valge lumetekk siin!“ hõiskas Anna esimesele lagendikule vastu, ja veel suuremaks läks meie mõlemate rõõm, kui meid mets oma hõbehärma kleidis vastu oli võtnud. Meie ei saanud muud, kui pidime teineteisele kas siin üht auväravat näitama, mis kaks puud oma latvu teine teiselt poolt teed kokku vajutades, oma härmasulgi päikese kiirtest vikerkaare-värvi pärlikestega üle riputada lastes nii kergel kombel üles olid ehitanud, seal jälle üht suurt kuuske, mis oma tugevaid oksi, nagu mõni kalevlane oma käsivarsi, nagu kaitstes väiksema kuusekese üle välja oli sirutanud, siin üht kollaoksa, mis oma nina mõnest samblakünkast lumeteki alt välja pistis, seal jälle väikesi loomajälgi mööda tee-äärt, millest meie kohe aru ei saanud, kas need jänese või muidu haraka jäljed võisid olla. Kui ilus, kui armas kõik on! pidime sealjuures tihti südame põhjast hüüdma, ja pisaratilgad tikkusid vägisi silmadest neid hüüdmisi tõendama. Alles aegamööda läks meie rõõm tasasemaks, nõnda et meie jutuajamisele mahti saime. Kui magusasti voolasid seal Annal kõik kallid jõulupühade rõõmulootused üle ta kirsikarva huulte ja kuidas õitseysid roosid, talve õitevastalise meele haiguseks, ta paletel, mis linnas mõnikord üsna ära kahvatama olid tikkunud.

Neljatunnise hea sõidu järele saime päevaloodeks Anna koju, kus meid tema vanemate poolt suure rõõmu ja lahkusega vastu võeti. Need vanemad olid priske inimesepaar, lahkete silmnäguodega, kust kohe välja paistis, et elupuudused neil tundmata asjad olid. Ka nende maja, mis saksa viisi ehitatud kambritega ja õige korrapäraselt ja puhtalt hoitud oli, tunnistas seda, et rikkus, ja seekord ka rahu, tema katuse all ei puudunud.

„Ütle, Anna,“ küsis isa kohe peale teretamist oma tütre käest, „mis on sul siin meie juures viga elada? Kas ma sulle kõik, mis su süda soovib, ei saa muretseda või? Mispärast peaksin siis sind, oma ainust last, linnas vae-

vata ja uhkusel sinu kauneid südame tundmusi tallata laskma? — Vuih, häbi neile, kes nad üht ausat inimeselast tema vanemate seisuse pärast põlata võivad! Kui nad siis ise kõik tõesti ka ühest teisest rahvast ja soost välja kasvanud oleksid, aga see ju see peahäbi on, et ka nende kõige uhkemate bürgerite sugulasi meie talurahva seas leida on. Sinu uhke rätseppmeister, kes oma lapsi sellepärast, et ta ise saksa keelt solgib, ei tea kui palju parematest linatükkidest kokku pandud arvab olevat kui sina oled, selle rätseppmeistri tädipoeg käis veel eile päev mulle peale ajamas, et ma teda ometigi möldripoisiks peaksin võtma, aga ta uhke onu pärast linnas ei teinud ma seda mitte.“

„Pai isa,“ vaigistas viimaks Anna teda, „ma olen seal ilusasti süüa ja talitada saanud, selle eest peame tänulikud olema.“

„Mis tänulikud! Seda pidid nad sulle minu raha eest tegema!“ kurjustas isa vastu.

„Nad olid muidu ka ikka üsna head mu vastu, ükski siis, kui nendel võõrad olid, ei teinud nad minuga palju tegemist, ja naersid siis ka mõnikord salaja minu talupojaviiside ja -kommete üle; aga selle olen nüüd neile kõik andeks annud, ja sina, isa, tee ka sedaviisi, et nukrad meeled meid meie rõõmude juures eksitama ei tuleks.“

„Hea laps,“ ütles isa, tütre pead silitades, „sinu pärast tahan oma suule luku ette panna, et mu mõtted tast välja ei veereks!“

Ja sellega oli siis jälle rahu ja rõõm meie kõikide seltsis ja lootus laotas pikka rida rõõmsaid päevi ja tundisid meie tuleviku vaimusilma ette.

Küll olid meil head päevad! Kõik tubade, keldrite, aedade, lautade ja veski nurgad käisime esiti läbi, sest Anna tahtis kõiki kohti ja asju teretada. Kõik kapid ja purgid, kus sees midagi limpsata oli, tegi Anna ema meile lahti. Sai meil toast isu täis, siis laskis isa hobuse ette panna ja sõitsime mööda metsateesid, mis Annal tuttavad

olid, või läksime ka muidu jalutama; õnneks olid ju ilmad ilusad ja parajad külmad.

Sedaviisi sõitsime paar päeva enne jõululaupäeva kahekesi ilusat tasast metsateed. Puud olid jälle härmas ja tuuleõhk sosistas kõige salajamaid juttusid oma sõbra — metsaga. Meie lasksime hobusel käia, et meie seda rahu, mis kõik loodus pidas, mitte aisakella kõlina läbi rikkuda ei tahtnud ja meil sedaviisi enam aega kõige talvise ilu peale meie ümber vaadata oli.

Korraga kajab läbi looduse vaikuse päris südantlõhestav hädakisa üsna lähedal meie ees:

„Ah Jumal, Jumal, ta sureb, ta sureb! Huu, huu, hu-u-u!“

„Anna, lase rutemini sõita! Ehk võime kellelegi appi tõtata!“

Anna sundis hobust rutemale sõidule, ja pea olime maantee peal väljas, mis põiki meie sõidutee ees leidis. Ja mis nägime seal? Keset lumist teed istus naine ja peaga tema süles lamas mees, kelle selg lahtise kuuega oli kaetud. Meie pidasime hobuse kinni, astusime saanist välja ja sammusime kähku inimesepaari juurde.

Naises üht veskilist ära tundes küsis Anna haleda häälega: „Kaie, mis teil ometigi on?“

„Eks vaadake siia, armas laps!“ kostis see nuuksudes, kuna ta mehe selja pealt kuue kõrvale lükkas.

„Kui hirmus!“ hüüdsime kui ühest suust, mehe veriste juttidega kaetud selga nähes.

„Katke kinni, katke kinni!“ hüüdsime meie, mis naine ka kohe tegi.

„Ta ei jõudnud enam edasi astuda, kukkus meele-mõistusetas peale maha. Tõstsin ta peadpidi oma sülle ja hakkasin vitsahoopidest lõhutud selga viinaga hõõruma, mida kõrtsist mööda tulles selle raha eest otsime, mis hea südamega Toa Hans mulle kätte pistis, kui ta juhtus kuulma, et tige valitseja Mihklile kolmkümmend

hoopi selle eest käskis anda, et ta oma teopäevad mõisas ära pole teinud. Küll palusime ja seletasime, et ta terve aasta põdenud oli ja mitte oma maalapikestki pole ära teha saanud, nii et meil nüüd lastega mitte pühadekski leiba pole võtta. Tulime sakste käest natukenegi jahu paluma, et suurel, kallil jõulu ajal mitte lastega nälgima ei peaks.“ —

„Teile, kuradi-laiskvorstidele, veel jahu anda! Vitsu läheb teile tarvis, et tuleval aastal teate, kuidas oma teopäevi ära tegema peate! — Kubjas, viige ta rehealla ja andke kolmkümmend selja peale! — Sellega oli asi lõpetatud.“

„Oh Jumal, Jumal, nüüd sureb ta siia tee peale ära!“ oigas jälle naine. Aga mees hakkas oigama ja ennast liigutama — naise rahustuseks.

„Aga miks ei tulnud teie minu isa juurde? Tema oleks teile vist kõik annud, mida teil oleks vaja olnud.“

„Oh Jumal, kuidas sa veel tohtisid manguma tulla. Oleme juba teie halastajatele vanematele niipalju võlgu, et seda enam iialgi ära maksa ei jõua, kuidas veel ikka edasi võtta tohime!“

„Mis minu vanemad teile annud, selle eest ei nõua nad vist mingit tasu. — Aga nüüd katsume, kuidas teid koju saame. Kas Mihkel jõuab ennast niipalju jalule ajada, et teda saani peale saaksime?“

„Ehk jõuan ikka jälle,“ kostis mees, ennast püsti ajada katsudes, mis talle ka naise ja meie kahe abil korda läks.

„Jumal õnnistagu teid, head lapsed!“ tänas Kaie, kuna mehega mõlemad saanile ronisid. Istusid nad meie asemel saanis, istus Anna ette pukile kutsariks, kuna mina saani kandadele seisma asusin, ja koorem nihkus vaeste õnnetute kodu poole, mis õnneks üsna ligidal oli.

Kuju jõudes võtsid meid terve hunnik räbalates lapsi kisades vastu: „Kas saite pühadeks leiba?“

Seda ulgumist, kui vaest, peksetud isa oma suitsu-
onni tuikuvat nägid, mis lapsed seal tõtsid!

Mu süda värises kõik selle aja kui haavaleht tuule
käes. See oli esimene kord, et niisugust sakste kuritegu
nägin.

Kui kodus selle möldri vanematele ära jutustasime,
vandus ja paukus Anna isa, et veskiruumid vastu kajasid.
Sain veel nii mitmeistki sarnastest mõisasakste halasta-
mata tegudest talupoegade vastu kuulda.

„See valitseja Roos on veel hirmsam talupoegade pii-
naja kui mõisahärra ise ongi. Mõisaproua ei oleks see-
kord, enne jõulu, vaeseid palujaid mitte ilma abita jätnud,
aga kes neid tema juurde laskis? Vana valitseja saadan
seisab seal vahiks ees kui kuri pörgukoer.“

Teisel päeval läksime terve reetäie toidukraamiga
Mihkli ja Kaie onnile. Seda rõõmukisa, mis seal nüüd
lapsed jõuluvorste ja saiapätse, süldikausse, tangu- ja
jahukotte nähes tõtsid! Kaie suudles Anna käsi ja õnnis-
tas teda ja tema vanemaid südamest tungivate sõnadega.

Mina aga ei saanud sest juhtumusest saadik enam
õiget unerahu: kõik, mis Jansu isa oli jutustanud, tuli
mulle meelde. Friedrichi ja Jansu pildid tõusid vaimu-
silmade ette — igatsus viimase järgi kasvas suureks.

Minu prii-aeg oli ka viimaks otsas, ja ma pidin jälle
linna sõitma. Suure ahastusega lasksid Anna ja tema
vanemad, kes mind kui oma last armastama olid hakanud,
nagu nad ise ütlesid, mind oma südamete küljest lahti,
kui ma saani pidin astuma. Ilm polnud ka mitte enam nii
ilus, kui ta Annaga tulles oli olnud: taevaskas oli pilves ja
maa peal tuiskas tuul, sellepärast polnud mul sellekord-
sest sõidust ühtki rõõmu. Õhtuks sain oma korterisse,
kus mind korteriseltsilised, kes varemini siia olid saa-
nud — kõik olid oma vanemate juures olnud — juba
igatsusega ootasid.

VIII.

Esimene asi, mis Friederike mulle jälle kokku saades rääkis, oli see, et ta vend tudengiks oli saanud. Seda sõnumit olin ma oodanud, sest ma teadsin, et ta Tartu oma eksamit tegema pidi minema. Ta oli meile mitu korda oma lootusest ja kartusest selle vastu rääkinud ja mind palunud, et ma oma südames ta töödele õnne sooviksin: sest mida rutemini ta Tartu saavat, seda rutemini jõudvat ta oma eluõnne ligemale¹⁾ — missuguste sõnade juures ta nii paluja silmaga mu otsa oli vaadanud, et mul see südame põhja oli tunginud. — Kõik see seisis Friederike sõnumi järele jälle korraga mu südame ees, ja rõõm, aga ka imelik kartus panid ta värisema. — Oh, et ma sest hirmust, mis mul see sündmus sõidul südamesse ajanud, ikka veel lahti ei saa! Aga — Jansu nägu, mis mul kaua, kaua enam nõnda selgesti vaimu ees ei seisnud kui nüüd, paistis jälle, nagu sel ööl veskil, kus mu igatsus ta järele korraga nii suur oli olnud, sügavast südame nurgast vastu. Ma läksin üsna rahutuks ja nukraks.

„Noh, Liina, kas sul siis võõruspeol nii halb on olnud, või ei taha sa enam meie sekka tulla, et sa nõnda nurjatu oled?“ küsisid mu seltsilised.

„Ma olen sõidust läbi tuisu väsinud. Kui ma ennast välja puhkan, saab minust vist jälle teie vana üleannetu Liina,“ vastasin ma neile, nende küsimisi, mis mul mitte meelega pärast ei olnud, lõpetades. Võtsin uuesti nõuks oma südant kõvasti talitseda ja ta mõtteid mitte kõiksugustele kõveratele teedele lasta minna, kuna ju koolitööd ühe leerimata lapse peamõtted pidid olema.

Teisel päeval hakkas kool, ja uue jõuga, uue rõõmuga oma tööd tehes panin oma mõtted raamatute külge vangi ja ei lasknud neid ei tagasi- ega edasipoolle teiste asjade

¹⁾ tema sõnad.

peale eksima minna; ainult videvikul, kus enne Friedrich enamasti oma õe juurde oli tulnud, ja kui meie prantsuse keele tundi läksime, ei jõudnud ma selle vastu panna, et mu südame mõtted mitte tema pildi ja mõne tema sõna külge, mis mu kõrvale nii ütlemata magus kuulda oli olnud, rippuma ei jäänud ja mult mõne sügava ohkamise ära petnud. — Pealegi kirjutas ta ka peagi oma õele ja saatis oma kirjas mulle palju tuhat tervisi ja laskis mind paluda, et ma oma häid soovimisi, millest ta oma eksamiõnne kõige pealt ütles tulnud olevat, iialgi temast ära ei peaks pöörama. Ta südame ees seisvat ikka ja alati kaks kaunist tütarlaste pilti, ja need olevat: Liina ja Friederike käsikäes. Nii oli ta kirja lõpp.

„Liina, saada talle vaesele, kes ta meist nii kaugel peab olema, ometi õige südamest palju tervisi!“ palus Friederike talle vastu kirjutades — ja ma saatsin palju tervisi.

Esimese kirja peale tuli aga peagi teine, teise järele kolmas, ja Friederike sai minust jagu, et ma selles vastuses juba ise oma käega oma tervised üles panin, mispeale juba neljandas kirjas üks palav tänusedel just minu jaoks ligi oli pandud, mispeale mul jälle tarvis tuli talle midagi oma käega vastata, ja nõnda läks asi ilusasti vooris edasi, kuni — meie teineteisele Friederike kirjades päriskirjad kirjutasime, mis Friedrichi poolt ikka enam armastussõnu hakkasid tooma.

Kõik minu tugevad südame valitsuse ettevõtmised tehti mul sel teel tühjaks, ja mu süda oli peagi täis helinat ja magusat õhku, nagu oleks taevaline kevad ta sisse loodud. Loodus mu ümber säras ju ka jälle kevadises ehtes ja tuli mulle (rohelise linnavalli pealt, kus meie nüüd tihti jooksimel, et meie silmad ja kõrvad ometigi mõnegi tükikese looduse ilust oma nälja kustutamiseks selle järele enesesse neelata said) oma lõokestega, mis sinise taeva all oma lauluga kõikusid, oma lillekestega, mis hommikusele päevale nagu naeratades kastetilkasid

peegliks vastu hoidsid, oma liblikatega, mis ise kui elavad lillekesed ühe lilletähe pealt teise peale teineteist taga ajades läbi õhu õõtsusid — jah, kõige sellega tuli looduse mulle appi minu südame kevadet veel enam elusse tõstmasest kõik see ta ilu süütas armastust Friedrichi vastu ikka enam põlema.

Ma ei tunnud iseennast enam, nii teiseks olin ma läinud: õppimine ei teinud mulle ammugi enam seda rõõmu kui enne, oma naabrite selts ei olnud mulle koguni enam endisel viisil armas; kõige parema meelega oleksin ööd ja päevad rohelisel vallil ühe puu all, millest seal mõni kasvas, üksipäini istunud ja — tema peale aga mõtelnud.

Kohe peale jõulu oli minu mamma mind vaatamas käinud, ja nüüd, suvistepühade laupäeval, oli papa linna tulnud. Nõnda vahete-vahel olid mu vanemad kõik need viis aastat, mis ma juba linnas olnud, mind ikka vaatamas käinud. Esimestel aastatel oli mu rõõm nende tulemise üle iga kord ütleмата suur olnud, aga — aegamööda oli ennast võõras tundmus mu endise puhta rõõmu sekka seganud, ja mu rääkimine nendega ei tahtnud teiste kuuldēs mitte enam nõnda kergesti minna, nagu ta mul enne südamest suhu ja sealt nendele vastu oli voolanud.

„Ma pean nendega ju seda halba maakeelt rääkima, mis kõigest linna rahvast nõnda väga põlatud on! Kõigi teiste laste vanemad räägivad ju ausat saksa keelt, ja mina olen nende silmas vist iga kord jälle halvem, kui nad mind mu vanematega on kuulnud rääkima,“ oli see nimetatud võõras tundmus aegamööda ikka selgemini mu rinnas helisema pannud.

„Vuih, halb laps, mis ma võin olla! Ma võin oma armsate vanemate pärast, kes minu vastu alati nii head on, häbeneda?“ oli mu südametunnistus mind viimastel kordadel ikka valjumini noominud, aga siiski — andsin ma ka sel suvistepühade laupäeval jälle solgitud rõõmuga.

oma armsa papa käele suud, kui ma Friederikega valli pealt tulles teda madam G. kõrval trepi peal mind ootamas leidsin.

„Noh, Liina, kuidas lugu on? Kas sul veel lusti on oma kodu vaatama tulla, või ei taha sa tast enam teadagi? Sa pole ju nii kaua enam kodus käinud, et sa meid kõiki küll juba puhtaks oled ära unustanud,“ ütles ta pool noomides.

„Ah papa, kas sa mulle järele oled tulnud?“

„No muidugi.“

„Siis sõidame ka kohe, kohe ära!“ ajasin ma talle peale.

„Aga Liina,“ ütles seal Friederike — muidugi saksa keeli — „palu nüüd oma papat, et ta sulle lubaks jaanipäeva ajal paariks nädalaks minuga L-sse tulla; siis teame ometigi juba aegsasti, mis meil meie suurtest plaanidest tuleviku kohta loota on.“

„Ah,“ vastasin mina talle, „seda teen ma kodus, sest mammal on selles asjas peasõna anda,“ — aga ma ei rääkinud mitte sula õigust, sest pea-asi, mis mind nõnda rääkima ajas, oli, et ma Friederike kuuldes mitte palju oma papaga rääkida ei tahtnud.

Teised lapsed olid juba tundide eest ära sõitnud, ja mina olin viimane sõitma, sest Friederike jäi seekord linna, ühele sugulasele võõraks.

Koju saades ei jõudnud ma oma väikesi õdesid ja vendi nii palju kallistada ja musutada, kui mu süda oma suures rõõmus, neid nii hulga aja takka jälle kord nähes, seda soovis. — Kui palju suuremaks olid nad selle aja sees kasvanud! Ja kui ilus oli see mu meelest, et nad ka juba üsna kenasti saksa keelt rääkisid: neil oli juba enam kui aasta üks saksa mamsel koolitajaks, kes ka mammal õmmelda ja talitada aitas. Mamma talitus oli sest saadik suur, kui papal mõis rendi peal oli. Kui proua Saksa-
maale oli reisinud, olid mu vanemad mõisa võtnud.

Kõige vanem õde minu järele oli üheksa- — neli last olid minu ja tema vahel surnud —, teine kaheksa-aastane, kaks venda kuue- ja viie-aastased. Nende nelja koolitajaks pidin mina õppima, nii oli vanemate soov, mispärast nad mind nii kaua linnas olla lasksid.

Proua ja koolipreili olid juba minevast sügisest saadik kodus — Hilda oli Saksamaale ühte kooli jäänud. Ma pidin ka neid teretama minema, mis ma suure heameelega tegin. Ka separahvast pidin ma vaatama minema. Seal ei võinud mu süda aga mitte üsna rahul olla, pealegi siis, kui isa mulle ühe kirja Jansult kätte andis, mis ta tema kirja sees siia saatnud, et ta sedaviisi ka tõesti minu kätte saaks, sest ta kartvat, nõnda olevat ta isale kirjutanud, et need kaks kirja, mis ta mulle teineteise järele juba ammu P. linna saatnud, kaduma läinud, sest et mina talle mitte vastuseid nende peale ei olevat kirjutanud.

„Oh,“ kogeldasin ma punase näoga, „ma olen ta kirjad küll kätte saanud, aga mul pole aega olnud talle vastata. Esimeses klassis, kus ma juba aasta olen, on mul nüüd palju rohkem õppida, kui mul enne oli.“

Aga sepaista ei näinud mu vastusega mitte rahul olevat, sest ta ei katsunud mulle mitte ühe sõnaga õigust anda, vaid ohkas muidu tasakesi minu peale vaadates.

„Liina,“ ütles ta viimaks, „sa oled õige suureks ja ilusaks läinud. Kui Jansu, kes nüüd ka juba mees on, sind kuskil kogemata näeks, ei tea, kas ta tunneks sind enam. Mis sa arvad?“

„Ah, isa, kuidas sa võid nii rääkida! Jansu ja mina tunneme teineteist vist alati ära, või oleksime ka ei tea kuidas teiseks muutunud,“ ütlesin mina.

„Usud sa seda? Noh, siis on hea,“ kostis ta mulle pikkamisi.

Mul ei olnud kauemini aega, jätsin jumalaga ja läksin jälle koju. Seal tegin Jansu kirja lahti ja lugesin. Ta kirjutas:

Nüüd oled sa tõesti juba puhtaks saksaks läinud, et sa eestlastest ja venelastest enam midagi ei näi teada tahtvat. Kuidas minu armas isa mulle kirjutanud, pole sa juba pea kümme kuud enam kodus olnud, ja mind näid sa ka üsna ära unustanud olevat. Või pole sa mu kaht kirja, millest ma sulle ühe juba enne jõulu ja teise märtsikuus kirjutasin, kätte saanud? Ei tahaks seda mitte uskuda. Kuidas siis teised kirjad ikka alati su kätte on tulnud? Või oled sa enesele viimaste aegade sees postkontoris ühe hea sõbra saanud, kes su sõbra peale Peterburis kade on ja sellepärast tema kirjad parem oma tasku pistab, enne kui ta nad sinu kätte annab? — Aga saab naljast küll. Võib ju ka olla, et Liina oma lapsepõlve-sõbrast lahti tahab saada, ja see ta tahtmine ei teeks mulle mitte nalja, vaid palju enam kibedat kurbameelt. Poleks mu onu mitte niisugune veider mees, et ta mind kogunigi enesest eemale ei taha lasta, mõne nädalagi peale mitte, siis oleksin ammugi juba P. linna tulnud ja mu sõbranna silmast lugeda katsunud, kas mulle nende põhjast ka veel niisugune truudusekarvaline kiri vastu paistab kui ennemuiste või mitte, aga — nüüd pean ma vaene ootama ja ootama, et süda ära tikub nõrkema, kuni mu sõbranna ehk ükskord sellele heale tujule juhtub, et ta mind jälle ühe armsa kirja jaoks tahab rõõmustama tulla. Oo, Liina, ära lase mind enam kaua kõiksuguste halbade mõtete all vae-vata, vaid seleta pea ära, kust sinu vaitolemine tulnud.

Sinu igavesti truu sõber

J a n s u .“

Minu armas hea Jansu! ütlesin ma iseeneses kirja lugemise järele, tema nimetähedele suud andes, ma armastan sind tõesti, kui oleksid sa mu päris vend, ja mu süda läheks vist väga lähedaks, kui ma sulle kõik, kõik,

mis teda täidab, võiksin avaldada, kuidas ma sulle lapsepõlves ka kõik oma kõige salajamad asjad võisin rääkida. Kas ma siis enam laps ei ole? Ma ei taha seda uskuda, sest et ma küll alles leerimata olen, on mul siiski, nagu oleksin viimaste aegade sees tõesti päris täiskasvanud inimeseks saanud.

Mul ei olnud kodus palju aega mõtete peal haududa, pistsin kirja tasku ja läksin, kuhu mu väikesed õed ja vennad mind kutsusid, kes mind väsimata oma mänguplatse ja asju vaatama viisid, kus ma neid ka juba mitmel korral olin vaadanud ja kiitnud.

Nagu üks mõte läbi pea lendab, olid mul need paar päeva kodus mööda läinud. Viimasel pühapäeval viis mind üks poiss jälle linna ja ma võtsin vanemate käest loa, Friederikele võõraks minna.

Need kolm nädalat, mis veel jaanipäeva olid, läksid tuuletiivul mööda. Oli ju neis viimastes nädalates, kui kõik poolaasta sees õpitud asjad veel kord üle kuulati, kooliasjadega niipalju tegemist, et päeva tunnid meie töödele vähesed paistsid olevat. Kust ma sealt veel aega Jansule kirjutada pidin võtma?

„Aga niipea, kui ma L-st tagasi tulen, tahan ma talle kirjutada õige pika kirja, mis teda minuga jälle üsna ära peab lepitama,“ trööstisin ma oma südant, mis mind ikka manitsema tikkus, ja läksin Friederikega teele.

Mul ei olnud küll esiti, kui ta mulle peale ajama oli hakanud, et ma temaga ühes peaksin sõitma, selle tarvis mitte lusti, aga ta oli mulle kõik rõõmud, mis meid tema vanemate juures ootavat, nõnda ette panna mõistnud, et mul viimaks suur himu selle võõruspeo järele südamesse oli tulnud. Friedrichi pärast, kes muidugi ka kodus pidi olema, oleksin ma parem sealt ära jäänud, kui ma temaga küll suure heameelega nii hulga aja pärast jälle kord oleksin ühes tahtnud olla; aga ometi ei saanud ma selle tundmise üle, mis mind jälle sinna ajas, võimust.

Imelik! Enne olin ma alati nii selgesti teadnud, mis ma tahtsin ja mis ma tegema pidin, aga sest saadik, kui Friedrich enesele mu südames koha oli leidnud, tundsin ma enda alati nagu kahe vastastikku lainetava voo vahel olevat, millest mind igaüks oma lainetega ligi tõmmata püüdis, ja millest need lained, mis Friedrichi poolt tulid, minu ettevõtmiste vaenlased näisid olevat, sest nad surmasid need viimaks ikka. — Tõesti, ilmaski ei pruugi noor tütarlaps nõnda oma ema sõprust kui siis, kui ta süda esimest kord üht meest armastama on hakanud! Ilma ema sõpruse ta — siin ei ole valitsemisest rääkimist, mis tütarlapse õrna südame elu igaveseks ära andma võib panna — on noor armastaja tütarlaps kui õrna varrega lill, mis ilma toekepita tuule vastu ei jõua panna, vaid temast vägisi murtakse. — Sellepärast ei täida keegi ema oma kohust paremini kui sedaviisi, et ta oma laste, kõige pealt tütarde sõbraks püüab jääda, kellele nad oma südamed alati ilma katteta ette võivad panna. — Meie heal, kallil mammal ei olnud suurte talituste pärast ilmaski aega oma lastega sõprust pidada ja nende juttusid kuulata!

Friederike koju oli palju maad. Meie olime jaanilaupäeval pärast lõunat välja sõitnud, pidime tee peal ühes kõrtsis öömaja pidama ja saime alles teisel õhtul oma paigale. — Mida ligemale meie jõudsim, seda valjuni hakkas minu süda tuksuma. Mitu korda soovisin iseeneses, et ma parem koju oleksin jäänud, ja imelik raskus vajutas ennast mu rinna peale. Mu süda tundis vist ette ära, mis nooled L-s tema jaoks valmistatud pidid olema.

Võisime umbes seitse või üheksa versta L-st veel eemal olla, seal hüüdis Friederike korraka suure rõõmuga: „Vaata ometigi, Liina, kes sealt tuleb! Seda ma arvasin, et ta meile vastu tuleb, aga nii kaugele ei lootnud ma mitte. Tere õhtust, Friedrich! Tere õhtust! Kus maale sa, hull poiss, vastu oled tulnud, ja veel jala!“

„Tere õhtust!“ hüüdis mõni samm meie ees üks hääl, mis kui välk mu südamest läbi käis, ja Friedrich T. oli peagi meie vankri kõrval, kui kutsar hobused kinni oli pidanud.

„Tere õhtust, Liina! Sa oled ingel! Ei oleks ma niisugust rõõmu ilmaski loota tohtinud, et sa millalgi meile tuled, ja nüüd oled sa siin!“ ütles ta mu kätt pigistades ja lõppeks oma suud vastu surudes.

„Aga Friedrich, kas siis Liina sind juba omale sina ütelda on lubanud?“ küsis Friederike.

„Ah, Liina, — nimelt olime teineteist nii juba kirjades hüüdnud — andke andeks! Mu suur rõõm ei annud mulle aega peenikeste sõnade peale mõtelda,“ palus ta südamlikult.

Ma ei saanud talle vastata, ma ei saanud häält selle tarvis teha.

„Tule ometigi ja anna mulle ka suud, kuidas ühe õige venna kohus on!“ kutsus Friederike, ja Friedrich läks teisele poole vankri äärde, andis talle suud, astus siis vankrisse ja istus meie ette kutsari kõrvale, minu meie poole pöördud, ja me sõitsime jälle edasi. Rõõmsasti juttu ajades — enamasti rääkisid vend ja õde, mina rääkisin Friedrichi silma all ikka kasinasti — saime poolteisetunnilise sõidu järele, kui päev just alla oli veerenud, kaupmees T. suure uhke maja ette, kus kutsar hobused kinni pidas. Trepil peal seisis Friederike vanemad meid ootamas. Kõige esimene vankrist välja hüppama oli Friederike, kes kohe mööda trepiastmeid üles jooksis ja esiti end oma ema ja siis jälle isa hõlma viskas.

„Tule ometigi trepist üles, Liina, et ma sind oma vanematega — nad olid mind P-s ka küll juba näinud — võin tuttavaks teha!“ hüüdis ta, kui vanemaid oli teretanud, mind trepil all seismas nähes, ja ma astusin Friedrichi kae najal värisevate jalgadega ülespoole. Teretamiseks andsid Friederike vanemad mulle kätt, ja ta isa

ütles, et ma õieti teinud, et oma sõbrannale ka ükskord võõraks tulin. Seepeale läksime kõik tuppa. Friederike ema kaenlas, mina nende järel, siis Friedrich isaga. Et videvik kõik asjad kinni kattis ja, kuidas öeldakse, et ma oma silmad õue olin jätnud, ei näinud ma mitte, mis nägu need toad olid, mille läbi meie läksime, aga seda tundsin ma, et mu jalad mitte lauast põranda, vaid pehmete tekkide peale astusid. Viimaks ühte tuppa seisma jäädes kõlistas proua T. väikest kella, mispeale üks tüdruk tuli ja küünlad põlema pani. Seepeale käskis ta meid ka kohe laua äärde istuda, ja meie istusime hiilgavate sööginõudega ja mitmesuguste hästi maitsvate söökidega kaetud lauda, mis ta täna meile siia visiitkambri katta lasknud, et „siin mahedamalt juttu ajada kui söögitoas“, kuidas ta ütles. Laua otsas proua T. ees seisis ka veel läikiv teemasin, mis oma sisisevat keedulaulu nii mahedal viisil laulis, et mul seda kuuldes oli, nagu oleks ta mind meelitada tahtnud, et ma ennast siin kui kodus peaksin tundma. Ja kui ma silmad oma taldriku pealt üles tõstsin ja neid toas ümber sõuda lasksin, ja mulle seintelt, laelt, põrandalt ja kõigilt asjadelt, mis siin kambris koha leidnud, rikas ilu vastu säras, oli mul, nagu võiks siin ütle mata rõõmus olla elada, aga — kui ma jälle proua T. näo peale vaatasin, oli mul, nagu oleks mul tema valge, selge otsa pealt ja helesinistest silmadest kui salalik külm õhk vastu puhunud ja mind siit eemale ajada tahtnud. Teisiti oli lugu vana kaupmehe enese näoga, millest mulle ta kahe lapse, minu armsate sõprade, vaim vastu vaatas.

„Et Alma, (nende kaheteistkümnepäevane tütar, kes neil ükski veel kodus oli; kõige vanem tütar oli Venemaal ühel tohtril prouaks), oma koolipreili Jungega juba üleele Stulpnagelile võõrsile läinud ja alles homme sealt tagasi tulevad, on Friedrich sulle muidugi juba teel rääkinud,“ küsis proua T. Friederike käest, kes selle tõe ütles olevat, kahetsedes, et oma õekest mitte enne homset lõunat näha ei saa.

Kui söögiaeg möödas oli, mis selle läbi õige kaua vältas, et Friederike enesele vanematelt ja vennalt, kes juba terve nädal enne kodus oli olnud, oma tuttavate elust ja olekust mõne tüki jutustada laskis, võttis ta ema ühe küünla laua pealt ja saatis meid meie magamiskambri.

„Kui väga kena siin on!“ pidin ma sellesse kambrisse astudes hüüdma.

Ja seal oligi kena: tumepunase sameti moodi tapeetidega olid seinad üle tõmmatud, mille ääres kaks lumivalgete patjade ja tekkidega voodit meid ootasid. Teine voodi seisis teises seinas, kummagi pähitses poleeritud pesukapp, kummagi ees väike laud lumivalge käterätiku all, kummagi kohal seinal rippusid paar kullatud raamiga pilti, kust inglite ja pühade inimeste kujud alla vaatasid. Kolmandas seinas seisis veel suur tualettpeegel kõiksuguse pisikese kraamiga, mis naisterahvad oma riidessepanemisel pruugivad, ja üle terve põranda oli roosiõitega kaetud vaip laotatud.

„Ütle mulle ometigi, Friederike, kuidas sa madam G. juures välja võid kannatada? Ja kust see tuleb, et su vanemad sind mitte mõnda rikkasse majasse pole korterisse pannud?“ küsisin mina, kui meie mõlemad juba voodis olime. Ta vastas mulle: „P. linnakool on kiidetud tütarlaste-kool ja madam G. juurde korteri on inspectrice L. minu vanemaid juhatanud, sellepärast et ta madam G. lastega koolis alati kõige paremini rahul võivat olla. Mamá ei tahtnud küll selle korteriga rahule jääda, aga papá ütleb ikka, et see rikaste inimeste lastele suureks kasuks olevat, kui nad ka mõnd aega kitsamal, vaesemal viisil peavad elama, kui nad seda kodus on harjunud, ja mina olen selle papá mõtlemisega ka üsna ühes meeles.“

Need viimased sõnad rääkis ta juba pool unistades, ja et ka mina õige väsinud olin, ei olnud mul aega nende üle enam järele mõtelda, vaid andsin ennast meelitajale unetaadile ohvriks.

IX.

Teisel hommikul äratas meid kaunis laul meie kambri ukse taga üles, ja kui laulmine oli lõppenud, pugus ukse vahelt üks elav ingel valges riides, kelle roosiline näoke kullastesse lokkidesse oli raamitud, kambri ja lendas väljasirutatud kätega Friederike poole, keda ta seal oma suuandmistega ära lämmatada tahtis.

„Alma, Alma! — Kas sa, kelm, juba kodus oled!“ sai Friederike vahete-vahel hüüda.

Mina aga ei saanud aru, kas ma üleval olin või und nägin? — See laps seal oli ju päris Auroora, mu kallis, kallis, minult nii ruttu äravõetud sõbranna! Ma olin voodisse istukile tõusnud ja käsi teki peal ristas hoides olid mu silmad selle inglikuju küljes kinni, nagu oleksid nad teda tahtnud pidada, et ta mitte enam ära ei kaoks.

„Kas teie veel magasite? Kas me teid nõnda ära oleme ehmatanud?“ küsis seal üks pehme hää! tasaselt mu kõrval, ja nagu unest ärgates nägin ma alles nüüd üht kena armsa näoga naisterahvast mu voodi ees seisvat ja hirmul silmadega mu peale vaatavat.

„Oh ei,“ vastasin ma väriseva häälega ja silmas pisarad, „Friederike õel on väga ühe lapse nägu, keda ma väga, väga olen armastanud, ja — kes ammugi juba taevas on!“

„Ma mõistan, kuidas niisugune juhtumus võib ehmatada ja südant liigutada,“ ütles preili Junge, kelleks ma teda kohe pidasin ja kes minu vastuse peale mu voodi ette maha oli kummardunud ja minu käed oma käte vahele võtnud.

Tänu Jumalale, et ta just sedaviisi tegi ja rääkis, ja mitte üht kraadi külmemalt: muidu poleks mu süda mitte nii ruttu ja kõvasti teda armastama hakanud, kuidas ta seda nüüd tegi ja — ma oleksin tulevikus ühel silmapilgul ilma toeta jäänud, kus mul seda väga tarvis läks.

Kui preili Junge meie akna kardina, mille lillekirjade läbi päikese paiste mitte üsna selgesti sisse ei paistnud, üles oli rullinud ja Alma ka mind teretama tuli, nägin ma küll, et tal ometigi teised silmad, nina ja suu, teised kui Aurooral keha, lokid ja paled olid, ja läksin jälle rahulisemaks, kuigi mitte kohe jälle rõõmsaks.

Seal hüüdis Friedrichi hääl ukse tagant: „Tere hommikust! Kuidas saksad on maganud?“

„Väga hästi!“ vastas Friederike talle.

„Ma olen teiega ühe katuse all, ta on hommikust õhtuni mu ligidal,“ lendas rõõmus mõte läbi minu pea ja — kurvastus mineviku pärast oli puha läinud.

Preili Junge ja Alma läksid kambrist jälle välja ja meie panime endid ruttu riidesse.

Minu mamma muretses selle eest, et mul alati head ja ilusad riided olid, ja oli mulle selle võõruspeo tarvis veel mõne uue ilusa kleidi juurde lasknud teha, „et ma Friederike kõrval mitte riiete poolest halb ei oleks“, kuidas ta ütles, sest ei olnud mul nüüd ka selle poolest muret, et ma Friederike kõrval halb välja näen.

Kui riides olime, läksime teiste sekka välja, kes meid juba kohvilauas ootasid.

Jah, nüüd olid meil need päevad käes, millest meie Friederikega valli peal käies või istudes nii rõõmsa lootusega olime rääkinud, ja mis pea-asi oli, meie lootus ei olnud meid mitte petnud. Meie ümber oli nii palju hiilgust, nii palju ilu, nii palju lahkust ja rõõmuäratavaid asju, et mina esiotsa nagu uimane olin; aga peagi harjusin ma ja pidin iseenele tunnistama, et ma sest saadik, kui ma Aurooraga koos olin olnud, mitte iialgi enam nii rõõmus ei olnud kui nüüd.

Friederike tuttavad tulid teda teretama, meie käisime neil võõraks, ja igal pool, kuhu meie läksime, võeti meid suure lahkusega vastu; igal kohal puutus meiega hulk noori neidusid ja ka meesterahvaid kokku, sai lustiliselt tantsida, mängida ja rõõmsaid laulusid laulda — igal ko-

hal oli Friedrich minu kõrval. Ta oli küll vöörastes koh-
tades, kui ta vanemad, kõige enam ta ema, meie seltsis
olid, enam tagasihoidlik, aga siiski tegi ta mulle ikka tä-
hendusi, et ta mind kõige enam näeb ja kuuleb. Friede-
rike oli ikka ühteviisi sõbralik mu vastu, preili Junge
väga südamluk, lahke ja hea, ja väike Alma riputas ennast,
kus ta aga mu ligidale pääses, mu külge ja rääkis mulle
oma rõõmudest, mis tal nüüd priiajal kõik olevat. Ka
kaupmees T. oli mu vastu armulik, ta võttis meid Friede-
rikega mitu korda korraga oma hõlma ja ütles meile kõik-
suguseid kiitusesõnu. Üksi proua T. ei pannud mind
palju tähele, ja üksi tema ligidal oli mul tundmus, et ma
siin vööras olin. Muidu aga oli mul ikka, nagu oleks siin
mu päris-elupaik pidanud olema — siin oli ju Friedrichi
kodu.

L. linna alt jooksis üks jõgi mööda, ja et kaupmees
T-l paar ilusat paati oli, võisime ka vee peal sõudmas
käia, mis minule suurt headmeelt tegi. Ka „rohelistes“,
kuidas linnarahvas seda nimetab, käisime suurtes seltsides.

Kella viie ajal peale lõunat, kui päevapalavus juba
natukene järele oli annud, olime suures rongis kodust
välja minema hakanud: parkümmend noort inimest jala,
teised vanemad inimesed vankritel. Koht, kuhu meie jalu-
tasime, võis umbes kaks versta linnast eemal olla. Ta
oli üks kaunis ilus mägi, mille peal rohkesti tamme-,
saare-, kuuse- ja ka pärnapuid kasvas. Mäe all jooksis
jõgi ja eemalt säras väikene järv puude vahelt silma.
Kõige tähtsam asi mäe otsas olid aga ühe vana kantsi
varemed, mida rohelistes võsastikud sisse piirasid ja mets-
humalad ja muud rohud osalt katsid.

Kui mäe otsa jõudsimel, oli juba telk valmis seatud
ja vanemad inimesed, kes hobustega ees olid sõitnud,
istusid kungaste peale ehk ka rohu sisse ja jõid, palju
naerdes ja nalja tehes sokolaadi. Oli sinna ka rohkesti
istmeid kokku kantud, ja noormeeste esimene hool
oli nüüd, neid meile tarvituseks pakkuda. Telgi all laua

peal oli rohkesti kõiksuguseid maiusroogasid ja puuviljasid taldrikute peale avatelles üles laotud, mida noormehed pakkudes ümber kandsid ja millest igaüks võttis, mis ta süda himustas. Peale seda, kui ka meie noored inimesed olime söönud ja joonud, hakati mängima. Kõige mitmesugusemad jooksu- ja peidumängud vaheldusid üksteisega ja ajasid meid ikka suuremale hõiskamisele ja rõõmule. Rõõmutuju tuli ka minu peale. Looduseilu ümberringi ja elurõõm minu enese sees tegid minu kõige üleannetumaks teistest, nii et ma peaaegu iga mängu juures teiste eestvedajaks sain. Näis pärast, nagu oleks iseenesest mõistetav, et ma seda peaksin olema, sest viimaks oli „Liina“ ja „Liina“ iga neiu ja noormehe huulte peal esimene sõna, kui jälle mingit uut mängu taheti käsile võtta.

Kui juba rohi kastest märjaks hakkas lööma, läksime kõik mäe otsa telgi juurde kokku ja istusime tammede alla tekkide peale maha, mida proua T. sinna oli lasknud rohu peale laotada. Oli enne rõõmukisa ja naer kaugele läbi metsa kajanud, siis oli nüüd vastastikune jutuaajamine niisama elav. Ka neljahääleline laul kõlas nüüd meie palve peale viie tudengi rinnast sagedamini läbi õhtuse vaikuse, metsast, teiselt poolt jõge tagasi kajades. Nende lauljate seas oli ka tudeng R., kes teistest seeläbi välja paistis, et tema olemine palju tõsisem ja mehisem oli kui teistel. Ta oli juba mitu korda mulle lähinenud ja minuga tõsisemate asjade üle katsunud juttu teha, aga mina olin teda ikka oma rõõmutuju sisse ühes tõmmanud. Praegu seisis ta minu ligidal ja rääkis ühe vanema naisterahvaga, ning kui ma kõrva tema jutu poole heitsin, kuulsin ma, et ta neist kantsi varemetest rääkis, mis meie ees puude seest välja paistsid. Varemete ja meie vahele oli kaunis suur hulk talupoegi kogunenud, kes meie tegu pealt vaatasid, aga kes kõik ilma mütsita seisis, sest nende noor mõisahärra oli ju ka meie seltsis. Pea vaatasid meie terve seltskonna silmad tudeng R. huulte peale, kes tulises kõnes sest rääkis, kuidas sadade aastate eest tagasi

meie esivanemad siin oma verd vahvate paganate vastu võideldes on pidanud ära valama, kuni neid taltsaks jõudsid teha.

„See on ajalooline muld,“ hüüdis ta viimaks, „ajalooline püha muld, mida meie siin tallame; ja et meie siin täna nii suures külluses võime rõõmsad olla, selle eest täname üksi oma vahvaid esivanemaid!“

„Vaadake,“ hüüdis nüüd Friedrich sekka, nende talupoegade peale näidates, kes meie ees ilma mütsita seisis: „Seal seisab see taltsutamata paganate sugu. Elagu meie vahvate esivanemate mälestus!“

„Hurraa!“ hüüdis nüüd terve seltskond, ja talupoegade seas viskasid mõned oma mütsid üles ja hüüdsid „hurraa!“ ühes. Üks toapoiss tõi joodavat viina. Kui kõikidel oma klaasid käes olid, kõlas klaaside kõlina all uus „hurraa!“ vaiksesse õhku ja kostis metsast niisama vägevasti tagasi. Tudeng R. ja Friedrich olid oma klaasidega esiti kohe minu juurde tulnud, minul olid nagu nõelad südamest läbi käinud, aga ma ei valanud oma joodavat viina mitte maha, vaid ka minu klaas kõlas nendega ühes. Nüüd astus laulukoor kokku ja laulis allseisva laulu, mida üks Saksamaa kuulus komponist hilja aja eest väga vaimustavale viisile oli seadnud:

„Dir möcht' ich diese Lieder weihen,
Geliebtes, deutsches Vaterland,
Denn dir, dem neuerstandnen, freien,
Ist all mein Sehnen zugewandt.
Doch Heldenblut ist dir geflossen,
Dir sank der Jugend schönste Zier,
Nach solchen Opfern diese Lieder!“

Väriseva häälega lõpetasid lauljad oma laulu, kust näha võis, kui sügavalt ta nende südametest välja tungis. Ma ei mõtelnud muud, kui et terve piduselts neid nüüd selle laulu eest pidi tänama. Aga korraga hakkasid kõik valju häälega naerma, mis mind nii ehmatas ja minule siin

silmapilgul nii loomuvastane näis olevat, et ma arvasin, et vanad eesti vaimud metsas olid sest laulust uuesti üles äratatud ja naerule ärritatud. Kui ma aga oma silmad mäekalda poole pöörsin, kus mõned tudengid oma punsiklaaside juures väikese laua ümber istusid, siis nägin ka pea, mis see naer tähendas. Tudeng P. oli ühe kõikuva pingi peal istudes laulu auks oma klaasi üles tõstnud ja praegu „hurraa!“ tahtnud hüüda, kui korraga pink taha poole ümber kukkus ja nüüd kõik kolm — pink, tudeng P. ja klaas — mööda mäge alla veeresid. All tõusis ta ruttu püsti, võttis pingi ühte, klaasi teise kätte, ja hüüdis: „Jah, lapsed, olge rõõmsad rõõmsatega, meie olemine kõik kolm terveks jäänud!“ Terve seltskonna suust kõlas uus naer läbi metsa. Tudeng R. üksi jäi tõsiseks ja vaatas kortsus kulmul oma rõõmsate seltsimeeste peale.

Ka mina olin tõsiseks läinud, aga hoopis teise asja pärast, kui tudeng R. Nagu raske koorem seisis minu rinna peal. Ma ei teadnud ise silmapilgul, kust see tuli, aga täit rõõmu ei olnud enam minu südames: minu seepidine inimene oli nagu lõhki tõmmatud. Eemalt nägin ma, kuidas Friedrich järelejäänud söögi- ja joogipalukesed talupoegadele välja jagas, kes selle eest alandlikult tema jalgu paitasid. Minu kõrvas helisesid veel need sõnad, mis ta klaasi kokku lüües minule tasa oli ütelnud: „Ma soovin, et Liina ainuüksi minu jaoks maa peale oleks õitsema pandud!“ Ma teadsin, et Friedrich mind armastas; ma teadsin, et ka mina teda niisama armastasin, ja see oli elurõõm minu soonte sees, mis mind siamaale õnnelikuks oli teinud. Aga selle õnnetundmuse vahele oli täna üks must vari tunginud. Need sõnad, millega Friedrich täna oma „vahvaid esivanemaid“ oli lasknud elada, näitasid minule, et ma, kui temaga ühendatult läbi elu tahtsin kõndida, ennast täitsa peaksin saksastada laskma ja saksastatud olema, ning seda pealegi seesugusel mõõdul, et minul oma rahva ja suguvendade orjaseisusest rõõm oleks. Sest ükski ausam mees ei hoia ennast meie

ajal politikavõitlustest eemale, ja ühtki õiget abielu ei ole võimalik, kui see elu ka üks vaimu-abielu ei ole. Ma oleksin ehk ka ju sel tarvilisel mõõdul saksastatud olnud, kui ma mitte Annaga linnas sõbraks ei oleks saanud ja Jansu minule oma kirjad Peterburist ei oleks kirjutanud. Aga nüüd ei olnud ma veel nii langenud, ehk ma küll ju oma vanemate ees olin häbenenud ja nende vana aja meeste mälestuseks klaasid kokku löönud, kes minu rahva tolmu sisse olid tallanud. Suguvendade armastus tahtis selle armastuse vahele tungida, mis Friedrichi vastu minu rinnas elas. Ta ei saanud küll veel võitu, aga ta koormas minu südant, ehk ma küll veel ise sel silmapilgul ei teadnud, kust see südameraskus tuli. Nooled, mis vibu pealt olid lendu lastud, haavasid alles neid, kellega ma haledust tundsin, aga ei olnud veel minu enese südamesse tunginud. Et seda edaspidi veel võis sündida, seda ma praegu ei mõtelnud ja ei soovinud ka teada saada.

Just kui ma kodu poole hakkasin minema, seisis tudeng R. minu ees ja pakkus minule oma käsivart, üteldes: „Preili Liina, teie lubate vist, et ma teid täna koju saadan. See luba teeks mind väga õnnelikuks, sest kus täna üks vaimustav, tõsine silmapilk üldise edeva naermise läbi rikuti, jäite teie üksi tõsiseks, mis tunnistab, et meie vaimud teineteisega kokku sünnivad!“

Ma panin oma käe tema kaenlasse ja meie läksime kodu poole. Aga ma küsisin naeratades: „Kust teie teate, et meie vaimud sellepärast kokku sünnivad, et meie mõlemad üksi tõsiseks jääme? Meie tõsisus võis ju igäühel täitsa isesugustest tundmustest tulla, mis pealegi teineteisele vastupidised võivad olla!“

„Ah, ärge rääkige nõndaviisi,“ ütles R. tõsise häälega. „Mina usun, et meie vaimud täitsa kokku sünnivad, ja kui teie oma sõnadega seda usku minult tahaksite võtta, siis ei teeks need sõnad kellegi suust minu südamele nii suurt valu kui teie suust!“

Kui ma alles neid sõnu järele hakkasin mõtlema, seisis juba Friedrich meie kõrval ja ütles tudeng R-le: „Anna andeks, vend R., aga selle preili viin mina oma kaitsmise all koju!“

„Kas härra Friedrich teid, preili, juba enne mind oma kaitsmise alla on palunud?“ küsis minult tudeng R. ruttu, ja mina pidin tõe pärast „ei“ vastama, ehk see vastus minule küll raskeks läks.

„Siis, vend Friedrich, ära pane pahaks, kui ma sinu tahtmist ei tee!“ ütles nüüd tudeng R. Friedrichi poole kummardades. Friedrich ei rääkinud selle peale ühtigi enam, vaid läks tummalt meie kõrval edasi, kuni koju saime. Ka tudeng R-l ei olnud enam palju juttu, ja mina piinasin ennast mõtetega selle üle, mis neid kaht meest korraga nii tõsiseks ja valjuks teineteise vastu oli teinud.

Saime õnneks viimati linna, kus igauks oma maja poole pööras, üksi need noormehed, kes Friederiket, preili Junget ja mind saatsid, tulid kuni meie trepini. Jumalaga jättes andis tudeng R. minu käele suud. Tuppaa saanud, läksime kohe igauks oma magamiskambri. Aga ei tea, kus see Friedrich just juhtus olema, kui meie Friederikega teistele head ööd soovisime, et meie temale seda mitte teha ei saanud?

Teisel päeval lõunalauas ütles proua T., et ta meile homme ühe tantsupeo tahab anda, ja käskis Friedrichi ja ka Friederiket oma sõpru ja tuttavaid kirjade läbi selle tarvis homseks õhtuks võõraks paluda. Oma ema tänades lubasid õde ja vend varssi peale sööki kirjasid kirjutada ja oma tuttavatele kätte saata. — Friedrich oli hommikust päeva oma sõpradega kalu õngitsemas käinud, selle peale veel puhanud, seepärast polnud meie teda sel ennelõunal palju näinud, aga ma olin siiski ka sest natukesest nägemisest ära tunnud, et ta täna koguni tõsisem oli, kui ta teised päevad olnud.

Kohe peale sööki läksid Friederike ja preili Junge koolikambri kutsekirju kirjutama, mina aga jooksin natu-

kene oma magamiskambri, midagi oma riiete juures kohendama. Kui ma sealt jälle välja tulin, seisis Friedrich visiitkambris minu ees.

„Preili Liina,“ ütles ta külmalt, „ju ma tudeng R-d kõige enne paluma pean minema, et ta homme ka tõesti meile tuleks?“

„Kuidas teie sedaviisi võite küsida? Ma ei saa aru, mis see tähendab?“ küsisin mina argelt, paluja häälega.

„Liina!“ hüüdis ta selle peale südame põhja tungiva häälega, mind äkitselt oma tuksuvat südant vastu pigistades, „Liina, sa tead, sa tead seda ammugi, et mina sind armastan, armastan, kuidas üks mees kõige kaunimat neidu iganes võib armastada, ja sellepärast ei või ma sallida, et veel keegi teine mees sulle armastusesõnu ütleb! Liina, kui sul ükski mees üks ainukene silmapilkki enam meelepärast võib olla, kui mina sulle olen, siis kaotan ma oma mõistuse!“

„Friedrich, mul pole keegi enam meelepärast olnud, kui sina oled.“

„Liina, kas see tõsi on? Kas sa tõesti mind võid armastada?“

„Jah!“ sain ma hädavaevalt ütelda, siis põlesid ta huuled minu huulte peal. — — — See oli esimene kord ja — jäi ka viimseks korraks. —

Teisel õhtul säras kõik maja künlatulede valguses. Suures saalis oli päris tulemeri: läikiv kroonlühter, lae alt kesk tuba maha rippudes, hoidis üksi mõnikümmend põlevat steariinküünalt üleval, ja seinade küljest lasksid ka veel teised kümned kaheharaliste lühtrite pealt oma tulesid särada; ülearuseks valguseks viskasid veel kaks suurt kuldraamiga peeglit, mis lae alt kuni põrandani ulatusid, teine teisest seinast seda künlatule leeki tagasi, nõnda et silmad vägisi virvendama hakkasid. Mööda valgeid seinu seisis sinise villadamastiga ületõmmatud, kunstlikult nikerdatud leenidega toolid, ühes seinas oli niisamasuguse riidega suur sohva, kus ees üks laud oma

lõukoera-jalgadega uhke türgi lilledega jalgteki peal seisis ja kus ümber veel sinised suured leentoolid oma vasest rattakeste peal enesele toredasti ruumi pärisid; laiade ja kõrgete akende ees rippusid sedasama värvi, aga siididamastist kardinad põrandani; neli saalinurka olid igaüks iseviisi ehitud: ühest vaatas Floora (lilledede jumala) kipskuju õitsevast lillepõõsast välja, teisest jälle Fortuuna (õnnejumal) oma õnnesarvega ühe keerulise jalaga lauakese pealt, kolmandas tantsis Terpsihoore (tantsujumal) oma kandle (lyra) järele niisamasuguse laua peal, neljandas võttis väike efeu-lehtmaja üht nurgelist sinist sohvakest oma varju alla. Suure sohva vastasseinas seisis veel hiilgav suur tiivklaver, kus ees täna raha eest palgatud mängija omale aseme oli saanud.

Kõike seda ei näinud aga mina ja Friederike, samuti ka preili Junge veel mitte, ehk küll juba proua T. meile tüdruku läbi oli ütelda lasknud, et meie ruttu saali peame tulema, sest et mitu võõrast juba tulnud. — Friedrich oli meile täna ühe ilusa jutu ette lugenud, ja meie olime selle läbi hiljaks jäänud riidesse panema. Ma seadsin just oma juukseid, mis täna pikkades mustades lokkides kaela peale maha rippusid, kui preili Junge meie kambri astus, roosidest, mis just alles nuppudest välja olid pugenud, pärjakene käes, minu juurde tuli. Tema võttis mul need kunstroosid, mis ma enese juustesse olin pistnud, sealt välja, viskas nad laua peale ja pani mulle oma pärjakese pähe, öeldes: „See pärg passib üksi teile ja mitte need kunstroosid.“

„Teil on õigus,“ ütles Friederike mind silmitsedes, „nüüd näib Liina oma roosa kleidis ka tõesti kui roosiõis, mis praegu nupust pugenud.“

Sel ajal ei aetud riietega veel ülepea mitte nii üle-määra uhkust kui uuemal ajal, ja et Friederike ka alles leerimata koolilaps oli, ei olnud ka temal palju kalleid ehteid ümber panna: taevakarva sinine kleit lühikeste käistega, kaela õlanukkidest saadik paljaks jättes, ta

heledate lokiide peal sinine lillepärjake — need olid kõik ta ehted. Preili Junge, ka alles üsna noor, kahekümnekahe-aastane neiu, kes täna valges kleidis oli, võttis meid nüüd, kui meie valmis ehitud olime, teine teise käe alla ja viis meid saali, kus juba enamasti kõik võõrad koos olid.

„Friederike, nüüd pead sa oma võõrastelt ilusasti andeks paluma, et sa neid mitte vastu võtmas pole olnud,“ ütles proua T., sohva peal mõne võõra proua vahel, kes oma tütardega sinna olid tulnud, istudes, ja Friederike täitis lahke meelega ta käsku.

Varssi meie tuleku peale hakkas pill mängima ja — neiu lendasid kui liblikad noormeeste kaenlas üle peegelibeda põranda.

„Mu kallid Liina,“ sosistas Friedrich mulle kohe esimeses tantsus kõrva, „kui ütle mata ilus sa täna oled, sa oled kõigest ilusam neid, keda mu silmad veel on näinud.“

Ah, kui magus see mul kuulda oli, et ma tema meelest nõnda ilus pidin olema; mis ma teiste silmis olin, oli mul üksipuha. Aga et ma ka nende silmas mitte halb olla ei võinud, näitasid nad sellel äbi, et nad mind väga palju tantsima viisid ja mulle üht ja teist kiidusõna kõrva puhusid.

„Liina,“ ütles mulle Friedrich jälle ühes tantsus, „kui sa mulle mitte juba oma sõna ei oleks annud, et sa mind armastad, oleksin ma täna jälle täis hirmu ja kartust, aga nüüd võin ma julge olla, et kõik need nooled, mis siin põlevatest silmadest sinu pihta lastakse, sinust tagasi pörkavad. — Oh, et juba need aastad, mis ma veel pean Tartus olema, mul seljataga oleksid!“

Mis tunnid need olid, mis sel õhtul maitseisin! Ma olin kui joodavast viinast joobnud, nõnda tõusid kõik südame tundmused mulle pähe. Ma tundsin enda Friedrichi armastusest kui maa pealt taevasse tõstetud olevat. Ma olin selle armu peale uhke, kui oleks ta mind ühe kuninga trooni peale istuma pannud.

„Kus siis, Friedrich, tudeng R. on?“ küsis proua T. kord, „ega sa teda ometigi palumata ole jätnud?“

„Ei mitte, mamá, aga ta oli eile enne lõunat R. mõisa jahile sõitnud.“

„Kahju,“ ütles proua T.

Muidugi saime ka täna tantsu vahele igasugust magusat ja lahutavat söögikraami, ja ka suure söömaaja mitmesuguste kalliste toitudega oli proua T. meile valmistanud, aga noortel inimestel ei olnud palju aega söögiga tegemist teha — neil oli täna ülearu palju oma lusti ja teineteise peale mõtlemist; mina ei võinud suutäitki süüa.

Pärast sööki sai veel mõni aeg tantsitud, ja siis läksid võõrad ära.

Head ööd, minu Liina!“ sai Friedrich mulle sel õhtul, kui ma ta õe kõrval oma kambri läksin, ütelda. — Minu Liina! minu Liina! oli see magus muusika, mis mind viimaks magama kiigutas.

Mu vaim oli aga ülearu erguks ärritatud, et ma täna rahulisti magada oleksin võinud. Mõne tunni pärast ärkasin jälle üles. Suur valge oli väljas. Meie olime ju pea valgeni tantsinud. Friederike magas õige magusasti.

„Ma tõusen õige üles,“ mõtlesin ma, „panen enda tasakesi riidesse ja lähen saali efeu-lehtmajasse istuma, et ma seal veel kord eilist õhtut mälestades lõbu võin maitsta. Kõik on ju nüüd veel majas vagusi, ja keegi ei tule mind seal eksitama.“

Kuidas mõeldud, nõnda tehtud, ja ei väldanud kaua, siis istusin ka juba väikese sohva nurka surutult ja andsin oma vaimu armastusemõtete võrku vangi. Ma ei tea, kui kaua ma juba sedaviisi seal olin istunud, kui ma kaupmehe-sakste paari rääkimist saali kõrvaltoas kuulma hakkasin. Proua T. rääkis valju häälega, ja ma kuulsin Friedrichi nime nimetatavat. See pani mind nende rääkimist kuulatama.

„Ei,“ ütles ta, „seda ei saaks ma ilmaski ära kannatama, kui minu poeg ühe talutüdruku enesele naiseks võtaks! Ma sureksin selle häbi pärast ära!“

„Aga, armas Vilhelmine,“ hüüdis ta mees, „kust sulle niisugused mõtted pähe on tulnud?“

„Üksi sina, Leopold, kes sa oma laste olemist nii vähe tähele paned, neile alati nii palju priiust annad, võid sedaviisi küsida. Kas sa siis eile mitte natukenegi seda ei näinud, kuidas Friedrich muid neidusid ei näinud ega kuulnudki kui üksi Liinat?“

„Noh, Vilhelmine, kas siis Liina sinu meelest ilus ja viisakas ei ole? Mitte üksi Friedrich, ka kõik teised noormehed vaatasid eile hea meelega ta peale, ja ka vanemate meeste suud olid täis kiitust tema ja ka Friederike üle.“

„Ah, miks sa minust ei taha aru saada! Mul ei aita ta ilu ega head kombesid midagi; ta jääb nende pärast ikka talurahva lapseks.“

„Aga ta koolitamine tõstab teda ta seisusest ja soost üsna välja, nõnda et talle keegi, kes teda näeb ja rääkima kuuleb, ei või ütelda, mis seisuses ta on sündinud.“

„Aga ta vanemad räägivad ikka maakeelt, ja see'p see on, mida minu süda ilmaski ei kannata, kui minu poeg selles põlatud keeles, mis minu orjad räägivad, peaks oma äiavanematega rääkima.“

„Ah, sina vaevad ennast ka juba asjade pärast, mis alles aastate järele võiksid sündida!“ ütles ta mees siin juba kärsitu meelega. „Et Liina nüüd Friedrichi meele pärast on, kus ta tema ligidal viibib, sellest ei või ju ammugi veel seda karta, et ta teda ka aastate pärast tõesti enesele naiseks võtab. Noormehed lasevad ennast ju nii kergesti ilusast näost ära petta, ja võib ju olla, et ta mõne kuu pärast juba Tartus ühe teise neiu leiab, kes tema silmas Liinast veel ilusam on. Sellepärast jää rahule ja ära tee enesele tühja muret; küll aeg kõik asjad korraldab.“

„Aga Friederike peab P. linnast ära Tartu ühte „anstalti“ saama, seda pead sa mulle ükskord järele andma. Ühe ema tahtmine peab ometigi ta tütre kasvatamise juures kõigest ülem olema.“

„Ah, Vilhelmine, selle üle räägime teine kord, kui sa enam rahulisem oled, nüüd tule lähme kohvi jooma, mu kõht on juba üsna tühi. Lapsi ei jõua meie täna ometigi mitte ära oodata, need puhkavad vist veel kaua oma öösist väsimust.“

Ja nad läksid kohvi jooma.

„Tere hommikust, mamá ja papá!“ kuulsin ma veel Alma heleda hääle ta vanematele vastu hüüdvat ja siis jäi kõik jälle wait. Jah wait, wait kui surnuhauas, mustas koledas surnuhauas, kuhu sisse mina äkitselt ingli lauludega täidetud taevast olin visatud.

Hirmsa, valusa mõõgaga oli uhke proua T. mu südamesse pistnud, tema kõige kallimat elu surmani haavanud, ja mina pidin nüüd siin koledas saalis, mille nurkadest mulle tantsu- ja õnnelumalate kujud kui irvitajad kurivaimud vastu vahtisid, üksipäini istuma, armsate inimeste südamete küljest äkisti lahti kistud ja ära tõugatud! — Friedrich! Friederike! oleksin ma karjunud, aga häält ei tulnud välja. — Preili Junge! Jah tema juurde! tema juurde! hüüdsin ma viimati väsinud häälega, tõusin üles ja tuikusin enam kui ma käisin tema kambri poole, mis saalist paar kambrit eemal oli. Sinna saades lükkasin ukse lahti, jõudsin veel hädasti kuni ta voodi ette minna, aga — siis kukkusin ma kummuli jalgteki peale maha.

„Preili Liina! mis teil viga on?!“ karjus preili Junge voodist välja karates ja minu ümbert kinni hakates.

„Tasa, tasa, et teised ei kuule — ma olen hirmus väsinud — aidake!“ palusin ma nii tasase häälega, et ta sest hädasti aru sai. Ta istus maha, tõmbas mu oma sülle, võttis ühe käega oma väikese laua pealt, mis ta voodi ees seisis, ühe pudelikese ja hakkas minu meelekohtasid kõlniveega määrima, andis mulle seda ka vahete-

vahel nuusutada. Kui ta mõnd aega seda oli teinud, hakkas surmaväsimus minust kaduma ja — ma jõudsin nutta. Preili Junge surus mind oma südame vastu ja laskis mind seal tüki aega rahulisti nutta, enne kui ta jälle tasase, südamliku häälega küsis: „Mis, armas Liina, on teiega ometigi sündinud?“

„Mis minuga sündinud on, seda ei või ma teile ütelda, aga hirmus valu on mu südamest läbi läinud, kui mõõk, mis kellelegi rõõmsale teekõndijale põõsa tagant, kust ta seda kõige vähem oodanud, mõrtsuka käega seljast sisse on pistetud, nõnda et see ta südame kohe läbi lõikab. — Oh aidake teie seda korda saata, et mind niipea kui võimalik, kas täna veel, koju saadetaks! Aga ärge kellelegi rääkige, kuidas ma teie juurde olen tulnud, ärge rääkige midagi minu südamevalust!“ palusin ma teda.

„Aga teie olete ju üsna haige, kuidas teie siis võite sõita?“ ütles ta vastu.

„Ah, lubage, et ma ennast teie voodis mõne tunni välja puhkan, ma saan siis oma jõu vist jälle niikaugele kätte, et ma sõita võin.“

„Hea meelega luban ma seda, aga mis ma siis teistele pean ütleva, kui nad teie järele küsivad?“

„Muud midagi, kui et ma eilsest tantsimisest natukene haigeks jäänud.“

Ta aitas mind oma voodisse, tegi mu kleidi haakidest lahti, kattis mind soojalt kinni, istus siis voodi ette ja pani oma käe minu pea peale, kus ta teda hoidis, kuni ma magama jäin.

Jah — tänu nooruse loomujõule, jäin ma ka tõesti magama. Mu ihu ja hing olid ju mõlemad ärarääkimata väsinud, ja magasin kuni — õhtuni. Kui ma siis üles ärkasin, olid need jälle preili Junge armulised silmad, kuhu sisse ka kõige esiti vaatasin.

„Jumal olgu tänatud, teie olete hästi maganud,“ hüidis ta mulle rõõmsasti vastu.

„Ja teie rõõmuks võin ma teile ütelda, et teie homme hommiku võite sõita. Härra T. ja ka Friederike — Friedrichi pole kodus, ta oli juba enne, kui mina siit välja läksin, oma ema sundimise peale Stülpnagelitele, kelle vanem poeg mineval nädalal oma Saksamaa-reisilt koju tulnud, paariks päevaks võõrusele läinud (see sõnum oli mu meele pärast) — ehmatasid esiteks teie soovimise üle üsna ära ja Friederike ei tahtnud sest asjast kuuldagi, aga ma palusin ikka edasi, teie ettevõtmisi, mis vist mitte kergest meelest ei ole tulnud, sellega austada, et teid mitte pealeajamisega, veel kaugemaks siia jääda, vaevama ei hakata. Siis andis mulle lõppeks härra T., kes üsna ära kahvatas, kui ma veel ütlesin, et teie tänaseks vist küll voodisse jääte, sest et teie eilsest tantsust natukene haigeks jäänud, selle loa, et teie homme hommiku sõita võite. Friederike on juba mitukümmend kord siin teid vaatamas käinud, ka proua T. üks kord ja härra T. on mind mitu korda välja palunud, talle ise rääkima, mis teie teete.“

Ma lasksin teda rahulisti kõik ära rääkida, siis tänasin teda kõige mure eest, mis ta minu pärast kannud.

Ta tõusis pea voodi eest tooli pealt üles ja läks uksest välja. Paari minuti pärast tuli ta jälle tagasi, üht suurt kandikut söökidega kandes, mis ta mu ette laua peale pani; temaga ühes tuli ka Friederike.

„Armas, kallis Liina, mis sul ometigi viga on? Miks tahad sa ära sõita?“ küsis see poolnutul, ennast minu peale kummuli lastes, minu käest. See läks mul küll läbi südame, aga ma katsusin teda meheviisi kõrvale panna ja vastasin talle lahke häälega: „Armas Friederike, ära pane minu äkilist tahtmist, juba homme ära sõita, mitte pahaks! Usu mind, oma armastajat sõbrannat, sa annad mulle ükskord õiguse, kui sa seda teada oled saanud, mis ma sulle nüüd veel rääkida ei või ja mis mind sõitma sunnib.“

Ta andis mulle mitukümmend korda suud, meie nuttime teineteist südant vastu surudes tüki aega, kuni preili Junge viimaks manitsema hakkas, et mina ka ükskord

pean midagi sööma, kui ma mitte nälga surra ei taha. Ma tõusin voodist üles, sõin ja jõin, aga — ei läinud sealt kambrist välja, kus Friederike minu seltsiks jäi, ka ööseks. Ta palus preili Junget Almaga, kes ikka oma kooli-preili juures magas, sel ööl tema kambri magama minna ja teda minu juurde jääda lubada. Seda see hea süda ka tegi ja lubas. Nagu ütlesin, ei läinud ma enne välja, kui ma teisel hommikul ühte pisikesse tõlda astusin, millega kaks suurt musta hobust mind kodu poole viisid. Jumalagajätmisel olid Friederike, preili Junge, Alma ja härra T. õige kurvad; ka proua T. rääkimine nähti natuke kartlik ja murelik olevat, aga kuidas ta välja nägi, seda ma ei teadnud, sest mu süda ei kannatanud ta otsa vaadata.

„Friedrichile palju tervisi!“ ütlesin ma kõikide kuuldес tõlda astudes Friederikele ja — siis sõitsin.

X.

Kui inimesed su südamele valu teinud, kui nende karedus sind nende ligidalt põgenema ajanud, siis mine viska end looduse hõlma, siis mine peida ennast tasakesi kohiseva metsa varju alla: su kibe valu vaigistub kohe seal, su haavad leiavad seal pehmet salvi, ja lootus, mis sulle igaveseks selja pöörnud näis olevat, hakkab su vaimule jälle naeratama.

Need kolm päeva, mis ma reisil viibisin, olin ma ikka veel kui uimane sest äkilisest hoobist, mis mind oli tabanud, ja üksi see mõte oli selgelt mu peas ja südames elanud, et ma tugev tahtsin olla ja oma armsaid vanemaid mitte oma õnnetuse avaldamise läbi ei tahtnud kurvastada. Kuidas oleksingi ma neile seda, mispärast nemad ja mina nende läbi nii hirmsasti põlatud olime, rääkida võinud?

„Liina, laps, kas sa haige oled olnud?“ küsis mu mamma minu käest, kui ta mind kolmenädalase võõruspeo järele jälle esimene kord nägi.

„Ma ei ole reisi peal mitte maganud — mis ka tõsi oli — ja viimastel õhtutel L-s tantsisin palju,“ vastasin ma ja pöörsin kohe oma näo ära, sest et ma mamma silma vaatamist mitte ära kannatada ei võinud.

„Noh, võis ju sul ka kahju olla, sealt lustilisest elust ja oma sõpradest lahkuda. Küll sul kodugi jälle hea on ja lähed ka meie seas jälle rõõmsaks ja priskeks,“ katsus ta mind trööstida, kui tal minu pisarad, mis mul vägisi silma tikkunud ja mis ma tema eest varjul olin püüdnud hoida, ometigi silma olid puutunud. Siis tuli üks tüdruk ja kutsus teda karja-aeda üht haiget lammast vaatama ja — mina jäin oma südamevalude ja -võitlemistega üksi.

Esimesel ööl kodus magasin ma jälle kui surmaväsimust ja teisel hommikul — läksin kabeliaeda. Mida ligemale ma Auroora hauale jõudsin, seda valusamini hakkas kurvastusetuli mu südames põlema, seda rahutumaks läks mu hing, seda kärmemini sammusin edasi. Ma ei näinud ega kuulnud, kas elu mu ümber oli või oli kõik surnud, nagu minu rõõmud surnud olid — üksi Auroora haud seisis mu igatsuse sihiks. Ükskord, ükskord sain ma ometigi ta juurde!

„Auroora!“ hüüdsin ma valusasti ja viskasin enda nii kuidas ma ta surma järele olin teinud, jälle kummuli ta haa peale ja — mu palav silmavesi segas ennast külmade kastetilkadega ta rohuteki peal, mis teda kõigi valude, kõigi kareduste eest, mis maa peal valitsesid, ära kattis. Ma nutsin, nagu oleksin tahtnud oma hinge vee-
ojadeks muuta lasta.

Aga mõne aja pärast tõstsin ma pea jälle üles, ja põlvili maas seistes, käed risti pannes tõstsin ma oma silmad taeva poole, mis mulle õnneks ka lahke sinise silmaga vastu vaatas.

„Jumal!“ hüüdsin ma, ja pisikene häbitundmine värises läbi mu südame. — „Jumal, ma ei tee mitte õieti, et ma enda oma kurvastusest nõnda lasen maha rõhuda! Ja, kas mul üldse nii väga suur õigus on nõnda kurvastada?“

Kas mul siis ka tõesti nii suur õnnetus on sündinud, kui mu nõrk süda arvab? — Kas ma siis millalgi täitsa õnnelik võin olla, kui mind oma „suguseltsist“, kuidas kaupmees T. ütles, „üsna välja tõstetakse“, s. o. kui ma oma vanematest, õdedest ja vendadest nõnda lahutatud saaksin, et mitte üht märki, kust ära tunda võiksin, et ma nendega ükskord ühendatud olen olnud, mu külge ei jää? — Ei ilmaski, ilmaski! Friedrich, ma olen sind armastanud, armastan sind veelgi, ja ei unusta seda armastust iialgi, aga — mu südame juured on selle kännu küljes ülearu kinni, kust ma olen võrsunud, et ma iialgi minu ja sinu vanematest, Jansu, ennast täitsa lahutada lasta ei võiks, et ma ühe inimese salga sekka võiksin minna, kes mind häbi ja uhkusega nende peale, kelle veri minu soontes jookseb, vaatama paneksid! Ma olen siia maale laps, ma olen nõrk ja pime olnud, aga see vaeu, mis nüüd mu südamest läbi lõiganud, on mind, ma tunnen seda selgesti ära, võitlejaks salvinud, on mu vaimusilmadelt katte eest ära tõmmanud, et ma seda teed, mis mu jalad peavad käima, olen hakanud paremini nägema. Nüüd, Jumal, anna mulle jõudu! Ma tahan kindlaks jääda, ma tahan oma südame üle võimust saada, et ta ennast mitte enam armastuseviinast joobnuks teha, võõriti aust ja külmast hiilgusest ära meelitada ei pea laskma. Jumal, anna mulle jõudu ja saada mulle troosti!“

Nüüd hakkas selle sirelipuu otsas, mis Auroora hauda varjas, üks laulurästas laulma. Ma pöörsin oma silmad ta poole ja kuulasin ta rõõmsat laulu. Ta jäi jälle vait, aga kabeliaia taga kohises mets tasakesi. Ma tõusin pikkamisi haua pealt üles, vaatasin jumalagajätmiseks veel korra ta peale ja läksin aia raudväravatest välja. Kohe värava kõrvalt läks mööda kiviaeda üks teerada sügavamasse metsa; ma läksin seda rada mööda tasakesi edasi: käsivarred rinna all ristis, nägemine ja kuulmine puude külge köidetud, mille oksad minu pea üle rohelise tuhandekordse, elava katuse sünnitasid, mille kordade

vahel ta kergesulgne korterirahvas rõõmustas, kas piik-sudes ühest kohast teise hüpates või nõrga oksakese peal kiikudes oma lustilist laulusalmikest ikka jälle hakatusest otsani uuesti kuulda lastes, või jälle päikese kiirte paistel, mis läbi rohelise katuse praokeste oma emarüppest siia olid põgenenud, oma rohelisi ja punaseid sulgi läbi no-kakese tõmmates ja neid vahel jälle tuuleõhus supelda lastes, kui igaveses rahuriigis, kus mured ja valud tund-mata asjad. Rinna sügava põhjani pidin ma vahete-vahel hinge tõmbama, ja iga hingetõmbamisega tundsin ma peh-met magusat troosti mu südame üle voolavat.

Sedaviisi edasi sammudes puutus korraga üks helin, nagu oleks hõbekelluke maa alt tumedalt helisenud, mu kõrvu.

„Ah, meie armas allikas on ju siin!“ hüüdsin ma ja läksin rutemini edasi. Sain ka pea ta juurde. Ma polnud teda sest saadik, kui meie Jansuga koos viimati siin käi-nud, mitte enam näinud, aga ta ei olnud ennast selle aja sees sugugi muutnud: ta hõbekarva vesi puges kui ennegi ühe suure samblakünka alt välja ja läks üle puujuurikate hüpates ühe kraavikese sisse, mis ennast vaataja silmade eest paksu metsa varju peagi jälle ära peidab, nagu oleks tal oma sündimiskoha pärast häbi, ennast kauemini valgel näidata: sest siin oli metsa katusel üks auk, kust läbi tüki-sinist taevast metsa salajasse elusse võis piiluda.

Ma lasksin enda allika äärde maha, kummardusin ta üle ja tõstsin mõlemate kätega ta selget külma vett esiti suhu ja siis oma palavatest pisaratest hõõguvate silmade ja näo peale, ja tegin seda mitu korda. Siis pühkisin oma näo valge peenikese põllega ära, lasksin enda sellé peale pikali suure paksu rohu sisse ja panin pea samblasängi. Sinised ja valged lillesilmade tähekesed vaatasid rohu seest lahkesti mu otsa, nagu oleksid nad ennast minu seltsi üle rõõmustanud, allikas vulises mahedasti mu kõr-vus, mets kohises tasakesi mu ümber ja ta magus õhk voolas mu rinda, taevaskallas ülevalt oma truuduse värvi-

õli mu üle ja — ma püüdsin kõike seda kaunidust, mis siin mu kõrval, ümber ja üle välja oli laotunud, oma hinge neelda.

„Jumal, nüüd näen ja tunnen ma selgesti, et sa mind armastad, muidu poleks sa oma loodust mitte nii suure kaunidusega, nii magusate õhkudega rikastanud, muidu ei laseks sa teda mitte nii palju troosti mu südamesse valada!“ pidin ma siin tänulikult taeva poole vaadates hüüdma. — „Jansu, mu armas Jansu, kui ka sina jälle siin võiksid olla, et ma sulle kõik, kõik võiksin näidata, mis mu südant täidab! — Aga — kas ma seda õnne veel väärt olengi? — Kui kaua ei ole ma sind asjata oma kirja peale vastust oodata lasknud! — Aga nüüd, enne kui ma su vanemaid teretama lähen, veel tänapäev tahan ma sulle kirjutada, ja — kõik, kõik! Teisiti ma ei või, ja ma ei saa iseenesest ka aru, mis kartus mind ühe aja sinu eest vait olema pani? — Ah, ma olin koguni võõras Liina, keda ma isegi enam hästi tunda ei suutnud, aga ma pean jälle endiseks saama! Silmapilk lähen koju ja kirjutan!“ võtsin ma nõuks, tõusin üles ja läksin tuldud teed jälle karmesti tagasi. Saatsin kabelist mööda minnes Auroora poole veel ühe õhkamise, ütlesin metsale, kui ma lagedale sain, kui armsale sõbrale jumalaga ja läksin koju.

Teisel päeval läks postimees linna ja võttis minu käest suure paksu kirja, mis ma terve päeva poolööni olin kirjutanud, oma pauna kaasa. — Selsamal päeval läksin ma ka separahvale võõraks, ja mul oli seal nii hea olla, et ma sealt enam ära tulla poleks tahtnudki.

Teise postiga, selle peale kui ma Jansu kirja ära olin saatnud, tuli aga minule paks kiri Friedrichilt ja Friederikelt. Ja see tõi mu südamele jälle uuesti valu ning kangeid võitlemisi, aga — mu kindlaid ettevõtmisi ei saanud ta mitte enam väaratama panna, kuidas enne igaüks armuline sõna Friedrichilt seda teha oli võinud. — Nad kaebasid mõlemad, õde ja veel enam vend, selle üle, et mind nende majas nii palju kurvastust — nende vanemad olid

neile Friedrichi pealeajamise peale kõik üles rääkinud — pidi tabama, ja Friedrich tunnistas, et ta mulle silmapilk järele oleks reisinud, kui ta mitte veel oma vanemate käsualune ei peaks olema, ja palus mind palava armastuse sõnadega, talle ometigi ikka kirjutada ja truuks jääda, sest ta südame armastust ei võivat keegi, ka ta oma ema, mitte talt võtta, ja see jäävat igavesti üksnes ta Liinale, keda enam teist korda maa peal ei olevat leida ¹⁾. Friederike kahetses, et ta ära Tartu kooli peab minema ja mind sellepärast mitte enam nii ruttu näha ei saa, sest et ta juba tuleval nädalal — meie kool hakkas nädal peale seda — P. linna peab sõitma oma koolitajatega ja madam G-ga jumalaga jätma, mispeale ka varssi Tartu tuleb reisida.

Ma vastasin neile kohe, kuidas nad soovisid, töötasin neile, neid mitte ilmaski ära unustada, ja lubasin neid ikka edasi armastada ja palusin — oh kuidas mu süda sealjuures valutas ja mu silmapisarad jälle voolasid! — neid kirjutamist meie vahel järele jätta, sest et see vist mitte nende mamà meele pärast ei ole, et meie teineteisele kirjutame ja et neile seeläbi veel mõnd kurvastust võiks tulla. Ja et see nõu ka tõesti täidetaks, töötasin ma, et see mu viimane kiri peab olema, mis ma neile kirjutan. Lõppeks ütlesin ma neile veel mõne palava armastusesõna, tänasin nende armastuse ja sõpruse eest ja — jätsin jumalaga.

XI.

Meie vaene proua oli juba mõnd nädalat üsna voodis haige olnud ja koolipreili tema talitaja. Ma tahtsin nüüd ka ükskord neid vaatama minna, aga just kui ma oma toa uksest välja pidin astuma, tuli mulle armas koolipreili juba vastu.

¹⁾ Viis aastat järgemööda on ta mulle oma armastust edasi avaldanud — minult vastust saamata.

„Armas Liina!“ ütles ta, kui ta mind suuandmisega oli teretanud, „kuidas sa meid nii kaua vaatamata oled võinud jätta? Proua igatsus su järele on nõnda suur, et ta enam oodata ei jõudnud, vaid mind sinu järele saatis.“

„Ma tahtsin just praegu mäele tulla,“ vastasin ma talle ja läksin temaga.

Sest päevast saadik käisin ma iga päev korra seal ja istusin preiliga mõnikord tundide kaupa proua voodi ees, seadsin talle mõnikord peapatjasid, andsin talle juua või rääkisin neile mõlemile oma elust P. linnas mõne tüki, või lugesin ka mõne ilusa jutu ette — seda tegin ma esimest korda, ja sellepärast muidugi mitte veata, aga proua tahtis nii hea meelega mu häält kuulda, mis ta oma südamele kui kalli helina õnnelikumatest aegadest kiitis olevat, et ta mu ettelugemis-vigasid seejuures tähelegi ei pannud.

Priiaeg oli möödas, ma olin juba armsa separahvaga jumalaga jätnud ja seisin nüüd proua voodi ees ka temale jumalaga ütlemas. Pool tundi olin ma veel ta juures istunud ja nüüd tooli pealt üles tõusnud, sest et mul juba kojuminekuga rutt oli, kus hobused vist juba mind ootasid.

„Liina, mu kallis laps!“ ütles seal armas proua, mu mõlemaid käsi oma palavate käte vahele võttes, „Liina, ma tänan sind veel kõige rõõmu eest, mis sa mulle mu haigevoodi peal oma armsa seltsi läbi oled teinud! Kui sa mind ka siin maa peal mitte enam ei peaks nägema, siis lase mind ometi ikka veel oma mälestuses su armsa Auroora kõrval elada!“

Siis jäi ta natukeseks ajaks vait, nagu edasirääkimiseks jõudu otsides, ja viimaks küsis ta väriseva häälega, kas ta Auroorale ka tervisi peaks viima. — Mu põlved nõrkesisid ära, ma langesin ta voodi ette maha, oma suu aga surusin ta kae peale ja niisutasin seda oma silma-veega. Ta võttis oma teise kae mu käte küljest, pani ta mu pea peale ja ütles tasase häälega mõne sõna, millest ma

aru ei saanud, siis surus ta veel oma huuled mu otsa peale, ja ma tundsin paar palavat veetilka oma juuste läbi tungivat.

Ah, see jäi mulle ka viimseks õnnistuseks, sest mõne nädala pärast sain ma koolipreili käest ühe musta pitseriga kirja, mis mulle oma kalli tütre juurde äraläinud prouast veel viimseid tervisi tõi. — Ka preili jättis selles kirjas minuga jumalaga, sest et ta nüüd jälle ühte teise majasse lapsi õpetama pidi minema. — Ja veel ühe kolmanda sõnumi sain ma selle kirja läbi, see oli, et proual veel see viimne rõõm enne surma olnud oma Ottot Hillega pruutpaariks õnnistada.

Kui raske aasta see mul üldse oli, mida ma veel linnas ära pidin elama! Mu noor vaim pidi kui üks tugev sõjamees võitlema! Kui Jansu mulle mitte kirju ei oleks saatnud, mis täis kahetsust ja kaastundmust, ühtlasi tugevaid troostisõnu ja ka — kiitusi mu ettevõtmiste ja kindluse üle olid, ma ei usu, et ma ilmaski kõigi teravate noolte ja kangesti mu peale tungivate vaenlaste üle võitu oleksin võinud saada. — Tulid ju Friedrichilt veel mitu palavat kirja, mis mind palumiste ja noomimiste läbi jälle vana tee peale tagasi püüdsid eksitada, mis mina aga — muidugi südamevaluga — üksteise järele tulesse kandsin ja millega ma ikka jälle uuesti oma armastust mehe vastu suguseltsi armastusele ohverdasin. — Mu silmad olid ju nüüd lahti läinud, ja ka veel Jansust juhatatud, nägin ja kuulsin ma nüüd ikka enam ja selgemini, kui hale, kui põlastav see seisus oli, mis mulle, ühe eesti — Jansu nimetas ikka sedaviisi — lapsele saksad omavahel andsid, sest üksi see leidis nende silma ees armu, mis neist enesest mu külge oli jäänud, aga kõik, mis mu vanemate vaimu pärandustest neile silma julges juhtuda, pandi neist naeruks ja halvaks.

Ka koolis tuli mõnda ette, mis mu meelt nukraks võis teha ja mind ikka enam ära tundma ajas, et ma muidu sallitud võõras võõraste seas olin. — Nõnda läksid mul

tunnid, kus ajalugu õpetati, õige igavaks, sest et ma ikka üksi saksa ja muude maailma rahvaste suurtest meestest ja nende tegudest pidin kuulma, ja ilmaski midagi eestlaste endisest elust kuulda ei saanud, misjärele mu süda ikka enam ja enam igatsema hakkas. Ka ei jõudnud ma selle vastu panna, et mul mõnikord vihapuna — mis enne häbipuna oli olnud — palgele tõusis, nagu näiteks ühel tunnil, mil üks koolihärra ühe lapse üle (esimeses klassis olid küll juba enamasti kõik täiskasvanud neid), kes (kuidas ta arvas) koduteenritelt maakeelt rääkima oli õppinud ja kellel nüüd koolis üks maakeeli sõna ühe saksakeelse sõna väljarääkimise juures eksitama tuli, vihastas ja ta eest ka h e t s e s, et ta vanemad talle ta esimestes eluaastates seda luba annud, seda keelt rääkida, mis kõiki teisi keeli muidu rikub ja nüüd tema emakeelele takistust teeb (aga see vaene neid pidi, koolihärra poolt sel korral teadmata, oma vanematega ise maakeelt rääkima). — Veel pidi mulle üks juhtumine näitama, kui vähe meie saksa kirikuõpetaja, kes meile ristiusu-tundisid andis, ise selle usu alanduse ja ahastuse vaimust täidetud oli. Tuli mõnikord ette, et mõni inimene, kes P. linnas võõrsil oli, kogemata koolimajasse astus mõnd maja küsima, sest et meie klassituba vastu uulitsat oli, ja koolihärrad ei pannud seda harukordset pisikest eksitust ka mitte pahaks, vaid juhatasid kas ise inimese teele või saatsid mõne koolilapse välja trepi peale seda tegema. Nii tuli ühel päeval ka jälle just õpetaja tunniks üks saksa-meis sisse ja palus ennast „musse“ peale juhutada, ja õpetaja saatis üle koolilapse trepi peale teda juhutama. Võis kolmveerand tunni pärast olla, kui uks jälle lahti läks ja üks pikk sirge mees mustas pikas, punaste nõõridega ja hiilgavate vasknööpidega kaela alt kuni jaluni ehitud puhtas kuues tuppa astus.

„Tere, ausad sakсад!“ teretas ta kummardades ja palus: „Kas teie nii hea võite olla, mulle tohtrihärra maja juhutada?“

„Välja, välja! Kas sinu lurjus ei näeb, et siin üks kool omb!“ käritas õpetaja sinipunase näoga. Mees kummardas jumalaga jättes ja andeks paludes oma eksituse pärast ja läks välja. Mina aga tõusin lõkendavate paletega oma istmelt üles ja palusin: „Härra pastor, olge nõnda hea ja lubage mind, et ma sellele mehele tohtri maja lähen juhutama, nagu Marie Werner esiti sellele teisele musset juhatamas käis!“ „Minge!“ ütles õpetaja lühidalt ja ma läksin ¹⁾).

Ka mu korteris ei olnud elu enam nii rõõmlik ja soe, kui ta enne oli olnud: Friederike, Anete ja Julie olid ära läinud ja nende asemele kolm teist tulnud, kes mulle täitsa võõraks jäid ja kellest tihti „talupoegade rumalus ja vaesus“ naeruks ärritavateks asjadeks suhu võeti, mis mind nendest õige eemale ajas.

Aga mu kibe aeg linnas pidi ka ükskord lõppema, nagu kõik rõõmud, mis mul temas olid olnud. Kevadel leeritati mind veel seal, ja jaanipäeval jätsin ka mina, nagu Anna ja teised seda enne olid teinud, temaga ja kõigi inimestega jumalaga, mitte tänamata meelega neid headusi unustades, mis mulle ka nende seitsme aasta sees, mis ma seal elanud, oli jagatud, nagu kõige pealt vana armsa madam G. lahkust oma korterilaste vastu ja ta hoolsat murekandmist nende eest, ja ka mõne koolihärra ja -preili armsaid õpetusi, mis minu pead ja südant rikastanud, vaid südamest kõige selle eest tänades ja kurvalt nendest armsatest inimestest lahkudes.

Ma olin küll kuni „lastekoolitaja naisterahva“, s. o. koolipreili eksamini koolitatud, aga et ma kogunigi Tartu, kus ju õde ja vend T. olid, seda tegema minna ei tahtnud, palusin ma oma vanemaid, mind ilma eksamit tegemata koju võtta, mis nad ka üsna lahke meelega tegid, sest et neil selle läbi suured kulud minu pärast järele jäid ²⁾).

¹⁾ Täht-tähelt sündinud lood.

²⁾ Läksin aga ometigi veel tagasi ja tegin eksami ära.

Aga enne kui ma linnast ära tulin, pidin seal veel ühe kena pildi mälestusse kaasa võtma.

Ma olin ühte poodi läinud, omale mõnd tarvilist asja koju kaasavõtmiseks ostma, ja just kui üks kaubasel mulle neid asju mu pärimise peale oma riiulite pealt läks tooma, astusid poeuksest veel kaks naisterahvast sisse — sinnamaani olin mina üksi poodis olnud. Ma ei pannud neid esiti palju tähelegi, aga kui ma huntsantsaka keeli sõnu hakkasin kuulma, nagu: „Kuuten daag err, pitte seer, ih mehte aben ipse sitsseig“ jne., vaatasin ma terasemalt nende peale, ja nägin seal, kui teineteisest teisiti need kaks inimest välja näisid. Rääkija oli lühike mätta moodi naisterahvas, kellel seljas sinise ja punase kirjaga sitskuub, selle üle kollane sitsjakk saksa peenemate naisterahvaste ööriide moodi, ja peas oli roosatippudega valge kübar, mis saksa keeles „Helgoländriks“ nimetatakse, ja mille saba ennast õige pikalt ta peast eemale hoidis. Ta keerutas oma kübaraga ehitud pead õige virgasti sinna ja tänna, ja mina sain sel viisil ka ta kollast jämeda jumega nägu näha — naer ja hale meel tikkusid mulle ühel hoobil ta veidra tegumoe pärast peale. Ma pöörsin oma vaate teise naisterahva poole, kes tema selja taga seisis ja — rõõm käis läbi mu südame: pikk, sirge neid, punaste ja roheliste ülevalt alla jooksvate laiade triipudega villases seelikus ja mustas kalevikampsunis, mis oma viltide pärjaga ta sirget keha kui ilusasti ümbervalatud vormist välja laskis paista, vaatas ta silmadega, mis kui kaks tähte priskest jumekast näost läikisid, mulle vastu; ta valge klaari pearätiku alt paistis mustade juuste ehe välja ja tegi teda veel enam mõne maalmeistri mudeleks. Tõesti, mul oli kahju, et ma mitte kunstnik ei olnud, kes nende kahe naisterahva kujusid kõigi teiste eesti neidude ähvarduseks ja rõõmuks igaveseks paberi peale oleks võinud panna. Aga mu vaim võttis selle pildi mälestusse ja kodus katsusin ma teda sepaisale sõnadega õige selgesti ette maalida.

„Jah,“ ütles ta mu seletamise peale, „see kergemeelne hilpharakas arvas ennast vist veel ei tea kui palju paremaks, kui seda ilusat taluriietega neidu, keda ta oma selja taga laskis seista. — Vaesed inimeseloomad, kes ennast ise teiste naeru ja põlastuse vääriliseks teevad!“

XII.

Nüüd olin ma kodus. Pidin ka kohe oma ametisse hakkama, sest mu õed olid mind juba igatsusega oodanud, et ma neid ometigi ükskord peaksin õpetama tulema. Mamslil oli ju talituses ja õmbluses mammat nii palju aidata, et ta väga kasinasti aega nende tarvis leidis, ja ülepea oli nende igatsus juba armastuse läbi oma õe Liina vastu tema järele suur. — Jah, nüüd olin ma nende seas ja pidin, kes ma siiaaale ennast õpetada olin lasknud, ise teisi õpetama hakkama. Et aga „iga hakatus raske on“, seda ei saanud mina mitte kohe tunda, sest mul oli oma õdede ja väikeste vendadega esiti hoopis enam mängida ja ladrata kui nendega tööd teha. Oli ju ka õues suvi ja meil aasade peal, lepikutes ja ka ilusas väikeses rohuaias, kus mamma nii ilusaid lillesid oli istutanud, palju tegemist. — Ma püüdsin seal kõrval kõigest jõust oma mälestusi linnaelust laste mängudes ja rõõmsas seltsis ära unustada, mis mul ka üsna hästi korda läks, nõnda et muidu siis, kui ma kord üksi juhtusin olema, mu mõtted mõnikord südame õhkamisega selle aja poole tagasi lendasid, mis ma õe- ja vennapaariga koos ära olin elanud. — Juba üle poole aasta ei olnud ma nendelt enam kirju saanud ega midagi kuulnud. — Aga Jansu oli mulle tihti kirjutanud, ja tema peale pidin ma igal sammul õues mõtlema, kus ma temaga lapselt olin mänginud, ja ka toas tuli mul ühtepuhku üks ja teine ta sõnadest, mis ta ennemuiste rääkinud või Peterburist kirjutanud, meelde. Veel kõigest enam siis pidin ma teda mäletama, kui ma oma õdedega ta vanemate juures võõrsil olin, ja kui ta isa ikka

jälle uuesti suure rõõmuga seda kiitis, et ma ometigi terve hinge ja kehaga linnast pääsnud. Ühevahe olevat tal minu pärast juba suur hirm olnud, ütles ta ükskord, sest mul olevat niisugused võõrad viisid küljes olnud, ja viimastel aegadel olevat mul ka veel seesugused palged olnud, mis talle kogunigi meele pärast ei olnud. Nüüd hakkavat aga nende endised roosid jälle iga päev enam õitsema, ja seda nähes tundvat ta vana süda suurt rõõmu.

„Kui ka mu Jansu sind ometi ükskord jälle näha peaks saama,“ ütles ta lõppeks, „aga mu va vend on ju nii kiusakas, ei lase teda kogunigi enam koju tulla. Kui ma teda sellepärast paluma lähen, vastab ta iga kord: „Sina oled seda õnne, oma poega aastate kaupa päev-päevalt oma ligidal hoida, küllalt maitnud, võid ka iga silmapilk suure uhkusega ütelda, mul on üks poeg! Sest kui ta ka praegu just sinu juures ei ole, siiski on ta ju ikka s i n u. Sellepärast lase ometigi oma venda, kes sinu poega ka armastama on hakanud, kui oleks ta tema poeg, seda rõõmu tunda, teda üks aeg oma juures hoida, ta armsat seltsi ilma vaheta maitsta. Tõesti, ma ei võiks ühtegi päeva ilma ta seltsita olla, veel vähem nädalat ja kuud! Ja kuud läheksid ära, kui ta sulle võõraks peaks tulema.“ — Jah, sedaviisi vastab ta mulle iga kord. Mis parata? Ta ei jäta oma kiusu ja meie, vanemad, peame oma igatsust juba katsuma ära kannatada. Tänu oleme talle ju Jansu pärast muidugi küllalt võlgu, ja kui studeerimis-aeg möödas on, tuleb ta ju muidugi meid vaatama.“ Nõnda olid lood separahva juures.

Mäel ei olnud mul enam tegemist, seal elas üsna uus rahvas, kes mind enam ei tunnud ega tarvitanud: noorhärja oma prouaga, kes natuke enne jaani oma Saksamaa-reisilt tagasi olid tulnud, kus nad oma pulmad enne suvistepühi ära olid pidanud ja nüüd oma võõruspidusid pidasid. Suur sõitmine ja pragin oli seal vaheta, ja uhkesti ehitud teenreid ja toatüdrukuid lippas mööda mõisaõue nagu kirjusid koeri, kuidas öeldakse.

Ühel päeval läksin ma mammale suurde piima-aita järele, ja et piima-ait üsna mõisa maja taga oli ja tee meilt sinna mõisa köögitrepist mööda viis, pidin ka mina sealt mööda minema. Meie elasime üsna teisel pool jõge. Juba eemalt nägin, et trepi ees ja peal salk teenreid ja tüdrukuid seisis, kuulsin neid rääkimas ja naermas, aga kui ma just nende kohta sain, jäi kõik vait, niipea aga kui ma neist jälle möödas olin, kuulsin üht meesterahva häält ütlevat: „Pagana ilus ja peenike, see teie rentniku-preili.“

„Miks ta ei pea peenike olema, kui ta oma eluaja veel muud pole teinud kui linnas vedelenud ja oma keha ehtinud, ja veel ikka oma ema kui posthobust lõigata laseb, ilma talle ka korra kuskil abiks olemast. Ega nende suur peremansel — ah, ah, ah! — ometigi muud — — —“ aga olin juba liiga kaugel neist, et ma Leena sõnadest veel aru saada oleksin võinud, aga mis ta rääkinud, oli jälle kui kihvtine oda läbi mu südame läinud.

„Mamma,“ küsisin ma, kui ma aita olin saanud, kus mamma just piima kooris, „kas ma sind siis ka kuskil aidata ei võiks?“

„Noh, küll sa aegamööda seda ka tegema hakkad, oled ju nüüd alles veel üsna võõras kodus,“ vastas ta lahkesti.

„Aga mamma, ma pean ometigi ka aegsasti seda hakkama õppima, muidu jään ma veel ei tea kui kaua kodus võõraks. Ole nõnda hea ja lase mind kohe nüüd paar pütti ära koorida; ma olen seda ju ka ennegi juba teinud.“

„Minugi pärast, kui sul nii suur tahtmine on.“

Ja mamma juhatusel koorisin ma pool tosinat pütte kohe ära, ja mu süda läks sealjuures nii rõõmsaks.

„Leena,“ mõtlesin ma iseeneses, „sina tahtsid mind kadeduse pärast laimata, aga oled mulle ilma tahtmata suurt head teinud: sa oled mulle meelde tuletanud, et ma mitte enam mängija laps ei pea olema, vaid oma heale mammale, kes mind nii palju teeninud, abiliseks saada pean püüdma — tänan sind selle eest.“

Ja sellest tunnist saadik katsusin ma oma aega laste ja mamma vahel ära jagada ja olin väga õnnelik, kui ma õhtuti oma kambris olin, mis vanemad mulle pööningule teha olid lasknud ja sohva, laua, peegli, klaveri, paari voodiga — mamsel magas ka seal — olid ehtinud. Ma olin õnnelik, et ma päeva oma armsale mammale jälle mõne sammu olin võinud vähendada.

„Aga,“ tuli mul ühel õhtul meelde, „kas ma siis ka papale midagi teha ei võiks? Kas ma teda mitte pole kuulnud kaebavat, et tal nii palju kirjutada ja rehkendada on, et mitte aega ei saa magadagi, ja ta on ometigi päevastest käimisest mööda põldusid, heinamaid, keldreid nii ütle mata väsinud? Ma tahan homme päev ta kambri minna ja järele vaadata.“

„Kas teie juba unistate või olete alles üleval?“ küsis Emilie, meie mamsel, kes minu viimaseid sõnu kuulnud, mis ma olin rääkinud.

„Ma olen üleval,“ vastasin ma talle.

„See on hea,“ ütles ta jälle, „mul on teile midagi rääkida.“

„Noh, mis see siis on?“ küsisin ma.

„Proua kammertüdruk Leena käskis mind teile rääkida, et proua üsna pahane olevat, et teie teda mitte tere tama ei tule, nagu ometigi kõik teised ta teenrid seda olevat teinud.“

„Kõik teised ta teenrid? Ma ei tea ennast teiste kui üksi oma vanemate teener olevat. Sellegi pärast võin ma prouat teretama minna, kui ta seda soovib. — Aga kuulge, Emilie, teile annaksin ma seda nõu Leenaga mitte suurt tutvust pidada ja tema sõnu nii harva kui võimalik edasi rääkida, teil võib muidu palju halbust tulla, sest Leena räägib väga hea meelega mõnest asjast halvemini, kui see asi tõesti on.“

„Teil on vist õigus,“ vastas Emilie, „mul näib see ka nõnda. Tema pärast hoiaksin ma ennast teenritest ka

üsna eemale, aga proua õmblusemamsel on kena inimene ja tema pärast pean ma ikka jälle sinna minema. Aga Leena topib ennast iga kord meie sekka ja pärib siis nii palju järele: kõik mis teie teete ja räägite, kõik tahaks ta teada, et mul mõnikord üsna viha peale tuleb.“

Kas Emilie veel edasi rääkis, seda ma ei tea, ma olin väga väsinud ja jäin magama.

Teisel päeval läksin, kui ma papat seal teadsin olevat, ta kambri, mis koguni maja teise poole peal, suure töömeeste-toa otsas oli, ja leidsingi ta seal kirjutamast. Papal oli kolmkümmend poissi oma leiva peal.

„Anna andeks, armas papa, et ma sind eksitama tulen,“ palusin ma.

„Pole viga, Liina, ma näen sind ju harva küllalt. Nüüd sul võib aga vist suur asi südame peal olla, et sa mind otsima tuled.“

„Ma tahtsin muidu küsima tulla, kas ma sind mitte kirjutamiste juures natuke aidata ei võiks?“

„Tõesti?“ ütles papa. „Hea laps! See mõte on mul juba mitu korda eneselgi läbi pea lennanud, aga ma pole sind veel tahtnud vaevama hakata.“

„Papa,“ ütlesin ma vesiste silmadega, „sa oled minu eest küllalt muret ja vaeva näinud ja — mina ei ole mitte enam nõrk laps.“

Ta ei lasknud mind edasi rääkida, andis mulle suud, silitas mu palgeid ja ütles siis: „Aita siis mind! Vaata, siin on praegu üks pisike raamat, kuhu sisse kilter väljaliste tööpäevad üles paneb, mis mina jälle õigusepärast iga õhtu oma suurde raamatusse maha peaksin kirjutama, aga ei ole talituste pärast mitte alati võimalik, mislâbi siis aegamööda nii palju kirju koguneb, et ma viimati tast ei jaksa jagu saada. — Tule istu siia minu asemele ja kirjuta siit edasi, kus mina seisma olen jäänud.“

Ta näitas mulle veel korra, mis ja kuidas ma pean tegema, ja ma hakkasin töösse. Ta vaatas veel natuke

pealt, siis läks ta välja põldude peale rukkilõikajate juurde. Mina aga surusin oma huuled ta kõverate tähtede ja numbrite peale, millest ma suure vaevaga aru sain, ja kirjutasin rõõmsa südamega edasi.

Sest päevast saadik kutsus papa mind ikka tihemini omale appi; veel kõige pealt siis, kui talle linakaupmeeste või lihunikkude käest tellimisi ja kauplemiskirju tuli, kellega enne ikka mõisa kirjutaja juures oli käinud. Paari kuu pärast olin ma ka veel mamma „parem käsi“, keda ta „suure julgusega“ piima-aita, toidukambrisse, lehmalüpsi juurde jne. võis saata, kui tal enesel teises kohas tegemist oli. Seal kõrval olin ma ikka veel oma õdede koolitaja. Need viimased ei olnud minuga küll mitte üsna rahul ja nurisesid mitu korda, et mina ka niisamuti pärast koolitundisid nende juurest ära jooksvat, kuidas mamsel Emilie seda olevat teinud — ja nad ei kaevanud valet: mul oli ju nii palju tegemist, et ma enam mitte üht minutit mängimise tarvis leida ei võinud. — Mamsel istus nüüd enamasti, õmbles ja lappis ¹⁾).

Kolmandal päeval sest õhtust, kus Emilie mulle noore proua pärimist oli teada annud, läksingi ma mäele teda teretama. Juba kohe eestubades leidsin ma, et selle maja elu hoopis toredam oli kui enne. Ka Leena, kes mulle kõige enne vastu juhtus tulema, oli peenemate riie-tega ehitud ja kandis oma ninaotsa kõrgemini lae poole, kui ma seda vana proua ajal tast olin näinud. Oli tal ju ka õigust küllalt uhke olla: ta oli ju suured reisid teinud ja mitu aastat Saksamaal kui Hilda-preili kammertüdruk elanud ja seal palju näinud ja kuulnud, mis siit „maakotis istuja“ mitte ei oska ära mõistagi, kui sa neile seda ka ei tea kui selgesti ära seletada püüad. — Nõnda oli ta oma Saksamaa tarkust tundes tihti oma seltsiliste seas pahan-
danud.

¹⁾ Täht-täheolt kõik tõsi.

„Ah, tere, tere, rentniku-preili,“ võttis ta mu ter-
vise vastu, „teete meie majale ometi ka ükskord seda au,
et teie meid vaatame tulete.“

„Kas proua üksi on? Kas ma ta juurde minna võik-
sin?“ küsisin ma.

„Noh, mis rutt teil siis taga on! Võite ju ka natuke
aega meie kambri tulla ja ka meiega juttu ajada.“

„Ma paluksin teada, kas proua juurde minna võib,
sest üksi sellepärast olen siia tulnud.“

Õnneks tuli üks teener sisse ja ilma Leena vastust
ootamata palusin ma teda proua käest küsima minna, kas
ma ta juurde tohin tulla.

„Silmapilk peate seda teada saama,“ ütles ta ja läks
sakste tubadesse. Leena naeris talle korra järele ja läks
uksest välja. Teener tuli peagi tagasi ja viis mu läbi
saali ja tubade, mis mul, et nad küll ehtes särasid, siiski
tuttavad olid, teekambri poole, kus ta ukse kõrvale astus
ja mind enesest mööda kambri laskis astuda. Ma astusin
sisse ja jäin seisma. Mu ees ühe väikese punase samet-
sohva sisse vajunud, istus teineteise kaenlas, suud kokku
suletud, üks ütleмата ilus inimesepaar, kel minu sisse-
astumist tähele panna aega ei näinud olevat, seda enam
minul neid.

„Kas need kaks seal tõesti Otto ja Hilda võivad olla?“
küsisin ma iseeneses. „Noormees, must habe suus ja nagu
tal, nagu ma kreeklaste jumalal Apollol piltide peal olin
näinud, ja see sellesama rahva Juno jumalakujuline
naisterahvas ta kaenlas?“

„Ah, Liina S.,“ kõlas juba ilus mehehäääl minu kõrvu,
ja kohe seisis ka Apollo oma sirges kehas ja põlevate
silmadega mu ees. „Tere, Liina S.,“ võttis Otto von D.
mulle kätt andes mu tervituse lahkesti vastu. „See on
hea, et teie meid ka üks kord vaatama ja iseennast näi-
tama ole tulnud. Eemalt oleme meie teid juba küllalt
mitu korda läbi akna näinud ja teie suuruse ja ilu üle
imestlema pidanud.“

„Aga härra von D., kas mina siis ikka pisikeseks oleksin pidanud jääma, kui kõik teised lapsed suurteks inimesteks on kasvanud?“

Ta naeris ja viis mu käe kõrval sohva poole.

„Kas teie seda naisterahvast ka veel tunnete?“ küsis ta.

Sirgesti sohva peale istuma jäädes sirutas Juno mulle oma käe vastu, üteldes: „Liinal pole lapselt mitte nii sant pea olnud, et tal mitte Hilda von R. näost jume meelde ei peaks olema jäänud.“

Ja tal oli õigus. Seal lugesin ma juba jälle sedasama uhkuse kirja ka Juno näo pealt, mis ma ennemuiste väikese koolilapse Hilda näo pealt olin lugenud.

„Olge nõnda head ja istuge!“ palus Otto von D., mulle üht uhket leentooli ligemale lükates, „ja rääkige meile ka natuke oma elust.“

„Ah, armas Otto,“ ütles ta proua, „sa näed ju, et ma alles hommikuses riides olen, ja kui pea ei või meile jälle lõunaks võõrad tulla? Sellepärast pean ma ennast aegsasti selle vastu riidesse panema; ja Liina ei pane seda vist mitte pahaks, et ma teda täna mitte kaua oma juures ei või pidada. Üks teine kord, kui mul enam aega on, võib ta ju jälle tulla.“ Ta noor mees ei vastanud talle midagi. Mina jätsin ta, kui ma talle mõne külma küsimuse peale oma linnaelust olin vastanud, peagi jälle jumalaga ja läksin jälle koju.

„Ei,“ ütlesin ma iseenesele, „sinna majasse ei kannata mu süda enam teist korda astuda: endise sooja õhu asemel tuleb talle seal nüüd külm kare õhk vastu, mis talle vägisi valu teeb.“

„Liina, Liina, tule ometigi, vaata, mis palju mänguasju papa meile andis!“ hüüdsid mu väikesed vennad mulle koju saades vastu, võtsid mul teine teisest käest kinni ja viisid papa kambri. Papa oli seal oma voodis

pikali ja tõmbas piipu, aga ta kambri põrand oli puu-pulkadega kaetud, mis ma kohe teoliste päevapulgad tundsin olevat.

„Vaata, Liina, siin on põrand pulki täis, millest meie suured majad ja aiad võime ehitada!“ kilkasid väikesed poisid neid mulle näidates.

„Noh, siis ehitage, mis teie mõistate,“ ütlesin ma ja läksin papat, keda ma täna veel ei olnud näinud, teretama. Ta pani oma piibu kõrvale ja tõmbas mu oma voodi peale istuma.

„Kuidas sul mäel lugu läks? Kas sind ka lahkesti vastu võeti?“ küsis ta.

„Ah,“ vastasin ma, „endised ajad on möödas! Pole enam vanaproua ega koolipreili seal!“ ja nutt tikkus mul vägisi peale.

„Jah, Liina,“ ütles ta seepeale, „vana kallist prouat pole küll mitte enam, aga ma loodan, et meil üsna hea härra on ja inimestel parem elu tuleb, kui neil proua vöörmündri-härrade all oli.“

„Kas need siis nõnda halvad inimesed olid?“ küsisin ma.

„Halvad? — Neil oli see vana mõisnikkude mõttejuurikas sees, mis neid rahvast pärisorja põlves kinni pidama ajab,“ ütles papa veel kurvalt. Siis tulid mu väikesed vennad jälle mu juurde ja palusid, et ma neile ometi natukenegi maja ehitada aitama peaksin tulema. Ma läksin neile appi; papa tõusis voodilt ja läks jälle välja.

Mõisavalitseja ja -kirjutaja elas oma proua ja kahe väikese lapsega üsna meie kõrval, üksi meie väike aed oli meie majade vahel. Ta proua oli väga peenikeselt koolitatud naisterahvas, nagu köstriemand kiitis; mul oli ta üsna võõras alles. Ta oli viimastes aastates, kui ma veel linnas olin, siia toodud ja mina olin teda siinamaani ikka muidu eemalt näinud.

„Kas see ka uhkusest peaks tulema, et ma temaga veel tuttavaks ei ole saanud?“ mõtlesin ma ühel õhtul oma kambris üksi istudes, kus oktoobrituul jälle õues tormas ja mul korraga igatsus seltskonna järele südames torkima hakkas.

„Oh,“ kõnelesid mu mõtted edasi, „mul on küll hea meel selle üle, et ma võin armsatel vanematel abiks olla, oma õdesid-vendasid õpetada ja nende rõõmsas seltsis mõnikord oma aega viita, aga ometi hakkab jälle uus tundmine mu südames kasvama, mis mind üsna kartma paneb. Ta ajab mulle tihti mõtteid pähe, mis mind üsna rahutuks teevad. — Ma ei taha jälle nõrk olla! Kasige minust, kiusajad! Mis mul peaks viga olema? Ma olen ju oma armsate vanemate, õdede ja vendade seas; sepa-rahvas on mu vanad head sõbrad, ja Jansu rõõmustab mind ikka jälle oma sõbralikkude kirjadega.“

„Liina!“ hüüdis seal ka juba jälle mamma alt ja ma tõttasin ta juurde.

Ilma et midagi võõrast juhtumist vahele oleks tulnud, läks elu päevast päeva ühtemoodi tööd tehes — alati suure rutuga — edasi ja „igav talv“, kuidas ma teda, ma ei teadnud isegi mispärast, nimetasin, venis ka viimaks mööda. Kevade oli jälle käes, mu süda hakkas nagu uuesti elama, kui ma jälle ta sära, õhkusid ja laulukära nägema, tundma ja kuulma hakkasin. Mul ei olnud küll mitte aega, ta aasade peal hüpata või ta lepikutes puhata, aga ta oli ometigi mu ümber ja minule armas kui vana sõber, kes mulle elu sees nii palju rõõmu oma rüpes oli toonud. Tal ei olnud ka jälle pikk iga, vaid lendas endisel kergel viisil tuuletiivul mööda.

Jaaniõhtu oli käes.

„Tulge ometigi ka jaanitulele,“ ajas Emilie peale, „mis tänavu ühel ilusal kohal — kabeli metsa vahel ühe söödi peal — põlema pannakse.“

„Eks mine siis ka peale!“ ütles mamma, ja ma panin omale roosa sitsikleidi üle pruuni jaki, õhukese punase siidi salli ümber pea ja läksin.

Teel said mäeltmamslid ja -teenrid meiega kokku ja meie läksime seltsis, kuni tule juurde. Aga seal lahkusin ma neist, sest ma tahtsin paremini kuskil üksipäini oma mõtetega kõnelda, kui nende alpi naermist, mis mul nii vastumeelt oli, kuulda. Leena ajas ju kõige pealt kõiksuguseid kenasid naljajutte, mis enamasti kõigile ta seltsilistele rõõmu tegid, aga minule mitu korda puna palgesse tõstsid. — Ma nägin tulest tüki maad eemal ühe suure kase, läksin ta alla ja toetasin end ta najale. Seal vaatasin nüüd tule poole, mis kui suur punane keel musta suitsu suust laksudes musta taeva poole nilpsas, nagu oleks ta nendest pilvedest, mis ta üle sõudsid, enesele suure himuga kastet püüdnud saada, ja ka mu sõbra, metsa, poole, mis täna end aga kui must müür ümber ümmarguse söödi sirutas, kus keskpaigas tuleriit põles. Ma vaatasin, ega kuulnud metsa armast kohinat, sellepärast et tuli, mis täna peremees oli, ja inimesed, kes selle ümber istusid, käisid või hõisates torupilli loo järele hüppasid, suurt praginat ja kära tegid.

Ühekorraga hakkas hirmus suur igatsus mu südames põlema. Ma panin oma käsivarred ümber kase, surusin end ta vastu, ja palav vesi voolas mööda palgeid mul maha.

„Oh, ma olen üksinda, üksinda! Mul on hirmus igav! Kõik teised on seltsis, aga minul pole seltsi!“ kaebasid mu mõtted. „Nende inimeste lusti seal tule ümber vaatan ma eemalt küll üsna hea meelega pealt, aga nende seltsis tuleks mul kartus peale — nad ei salliks mind ka oma keskel, ja seal teenrite salgas ei kannata mu süda neid tooreid naljasid, mis neile rõõmu teevad, ja kaupmehe- ja valitseja-sakstest, kes ka siin on, lahutab mind nende liigne uhkus. Jah, see uhkus, mis mu südamele

juba nii palju valu ja võitlemisi sünnitanud! See uhkus on ka mind juba nõnda uhkeks teinud, et ma ennemini vaese pimeda sandi kõrval tee ääres maha istuda ja temaga seltsis kerjata võiksin, kui ühe niisuguse saksaks saanud inimese suust üht ainust sõprusesõna kuulda. Seda sõna oleks mul ikka kuulda, nagu tahaks saks mulle sellega meelde tuletada, et ma muidu niipalju väärt oleksin, kui palju see sõna saksa läiget minu üle kallab; aga mu vaim tunnistab mulle tugevasti, et ma üks iseloom olen ja et mind iseene terves olekus kui üht inimest peaks austatama. — Oh, armsad vanemad, teie olete küll head, aga ka teie seltsis — jah, ei maksa enam salgamine — on mul igav. Töö, rutuline töö ja meie südame armastus on, mis meid ühendab, aga — meie vaimud on teine teisest lahti kistud! Poleks ma ilmaski linna kooli saanud! Oleks mu vaim parem magama jäetud, kuidas kõik eestlaste vaimuelu mu ümber — mis kaugemal on, seda ma ei tea ju — näib uinuvat. — Oh Jansu, Jansu! Kuidas sa minust nii hirmus kaua eemal võid olla!“ karjus mu vaim. Ma surusin oma näo vastu kaske ja mu süda tuksus kui krampides. — —

„Liina!“ —

Mis hääl see oli, mis nii magusasti mu nime hüüdis? Ma kuulasin, aga ei liigutanud ennast.

„Liina!“ veel teist korda — ja kui üks välk pööris mu nägu ennast selle hääle poole. Kaks suurt silma hiilgasid mu silmade üle.

„Jansu!“ — — —

Kange müristamine äratas mind viimaks uimastusest üles. Ma tõstsin oma pea, aga mitte enam külma kase koore, vaid Jansu sooja rinna pealt.

„Jansu, kas sa ka tõesti mind oma hõlmas hoiad, või on see paljalt unenägu?“ küsisin ma pool kartlikult, pool südame hõiskamisega.

„Liina, mu Liina, ma olen tõesti ükskord su juurde saanud! Kui suur mu igatsus sinu järele on olnud, seda ei jõua sa vist mitte ära arvata! Aga nüüd hoian ma sind oma südame ääres ja ei taha sinust enam ilmaski lahkuda, sest ilma sinuta, Liina, ei jõua ma enam elada! Liina, ütle mulle, kas sa mind ka poolestki nõnda võid armastada, kui mina sind armastan? Kas sa tahad minuga igaveseks ajaks ühendatud saada?“

Ma surusin oma näo uuesti ta rinda vastu.

„Liina, sa ei räägi mulle vastu? Liina, sa — armastad veel Friedrichi?!“ ja kõik ta keha värises.

Seda tundes pöörsin ma oma silmad ta silmade vastu ja ütlesin selge häälega: „Jansu, üksi sinu südame ääres on kõik mu igavus, kõik mu kartus kadunud, üksi sinuga ühendatult olen ma täitsa õnnelik!“ — — —

Pikast suuandmisest, mille läbi ennast vaim vaimusse oli kallanud, äratas meid mõlemaid uus müristamine.

„Liina, ütle mulle veel, et sa nüüd minu pruut oled! Ma tahan seda su suust selgesti kuulda.“

Ma täitsin ta tahtmise.

Seepeale päris ta mult, miks mu silmad nutused olnud. Ma rääkisin talle kõik.

Ta kahetses, ta surus mind ikka jälle uuesti oma südant vastu, andis mulle ikka jälle suud ja ma ütlesin, et mul nüüd iialgi enam niisuguseid kurvastusi ei ole. Nüüd küsisin, kust ta korraga minu juurde saanud. Ta rääkis, et ta kohe oma eksami järele Peterburist välja reisinud, täna päevaloodeks koju saanud, sealt, kui ta oma vanemaid teretanud ja neile lühidalt oma asjad ära rääkinud, meile tõtanud, kust mina pool tundi enne ära olin läinud.

„Kui su armsad vanemad mind mitte ka tükikest aega ei oleks kinni pidanud, ma oleksin sind juba teel.

kätte saanud, ja sa ei oleks oma hirmsat igavust mitte tunda saanud.“

Ta andis mulle jälle suud.

„Aga, Jansu, vaata ometigi, inimesed on puha ära läinud ja jaanituli hakkab kustuma. Meie peame ka ükskord koju minema, kui me mitte viimaks veel vihmast märjaks ei taha saada.“

„Sul on õigus,“ ütles ta. Hakkasin ta käe alt kinni ja meie tulime kodu poole. Välku lõi ja müristas kõige selle tee, aga meil oli niipalju rääkida, et meie seda palju tähele panna aega ei saanud; õnneks ei hakanud vihma sadama, ja me saime kuivalt koju.

Jansu vanematel oli kodus aeg ülearu igavaks läinud, nad olid meile tulnud, ja seal minu vanematega koos meid juba suure igatsusega oodanud. Suure rõõmuga võeti meid nüüd vastu, ja kui suur veel vana sepaia rõõm oli, kui ta meist kuulda oli saanud, kuidas meie kahe vahel lood olid, seda ei jõua mu sulg ära seletada.

Ta pigistas meid mõlemaid korraga mitu korda oma rinda vastu ja ütles oma pojale: „Jansu, mu süda on suure armastusega Liina üle valvanud kui kõige kallima vara üle, mida ma sulle päranduseks pidin hoidma, sest ma teadsin, et sinu süda juba su esimeste märkamiste päevadest igaveseks ajaks ta külge rippuma oli jäänud.“

„Ja, Liina,“ küsis ta minu käest, „kas mu Jaani — nüüd nimetas ta teda esimest korda nõnda ja selle peale ilmaski enam Jansuks — kas minu Jaani käsivars sind elust läbi kanda ei peaks jõudma? Kas ta sedaviisi, kuidas ta praegu siin sirgelt su kõrval seisab, su meelepärast ei või olla?“

Isa uhkus oli selgesti ta sõnade läbi kuulda. Kui suur ja ilus Jansu oli, sain ma alles nüüd aega näha, ja suur julgus ja uhkus tõstis ka minu rinda, et mul nii sugune mees pidi saama.

„Isa, ta on ilusam kui Apollo,“ ütlesin ma, sai isa sest aru või ühtigi.

Ka ta ema rõõm oli suur, aga minu vanemate rõõm segas ennast ühe salaja kurvastusega.

„Juba nii ruttu peame meie oma armast abi jälle ära andma,“ ütles papa väriseva häälega, ja mamma pööris oma silmad tule poolt ära.

Ma läksin ta sülle, meie hakkasime teineteise ümbert kinni ja meie pisarad langesid ühte. — —

„Tulge vaadake ometigi, kuidas päev jälle selgesti üles tõuseb!“ hüüdis sepaisa.

Jansu tuli mu juurde, võttis mind mamma sülest oma kaenlasse ja viis akna juurde.

„Vaata, Liina,“ ütles ta, et kõik kuulsid, „öösine müristamine ja pimedus on nõnda kadunud, et ka mitte üht pilvekest tast üle jäänud pole, ja päev tuleb kui kõige õnnelikum pruut läikiva palgega oma kambrist välja! Vaata, nõndasamuti peab ka ükskord eestlaste priius ja elurõõm tõusma, ja et see seda rutemini sünniks, ühendame ka meie kahekesi endid, et meie seda tugevamad oma tööle oleksime, sest mitte kerge ei ole see töö niisugusele suurele eesmärgile tungides, ja mees pruugib mitu korda, oma võitlemistest väsitatud, naise magusat armastust oma jõu karastuseks ja haavade salviks.“

„Jumal õnnistagu teie ühendust!“ ütlesid mõlemad isad kui ühest suust, oma paremad käed meie, teineteise, pea peale pannes.

Lõppsõna.

„Kuule, ema, üks tuleb sõites!“

„Jah, see on meie armas isa, see on isa, ma näen juba Vaskat!“

Nõnda hüüdis mu seitsme-aastane Anna, samuti kahe-teistkümnepäevane Arthur ja jooksid oma isale vastu.

Ta tuli ühest põllumeesteseltsist, kuhu ta juba paari päeva eest oli sõitnud. Mina jäin oma maja suurele trepile, mis täna kaskede ja lillepärgadega ehitatud oli ja kus peal juba õhtune söögilaud kaetud seisis, oma armsaid oodates.

Sealt tulid nad ka peagi kasealleest välja ja rohelisest hoovivärvast sisse sõites, Arthur (kes kui teine Jansu näis olevat) kaksiti oma sõbra Vaska seljas, teda juhtides, ja Anna oma valges kleidis, jaanilillede ja kullerkuppude pärg ta mustade lendavate lokkide peal, oma armsa isa kaelas rippudes.

Veel ümber ümmarguse rohelise platsi, mille keskpäikesel üsna suur tamm tasakesi kohiseb, sõidavad nad, ja minu kõige kallima vara koorem peatub trepi ees. Jaan astub vankrist, paneb lapsed maha, mina olen jälle ta südame ääres, ja ta suu põleb minu suu peal.

„Liina,“ ütleb ta, rohelise trepi pingi peale istudes ja mind oma süle võttes, „kui suure igatsusega sinu järele vaatasin ma täna P. linnas seda päikese tõusu, mis viieteistkümnepäevase aasta eest meie ühendusele nii lahkelt nägu näitas, ja ka kui suure tänuga Jumala vastu! Sest kui sina mul mitte need viieteistkümmend aastat oma arusaamisega kõigist minu töödest, püüdmistest ja soovimistest, oma targa nõu- ja troostiga, kõrval ei oleks seisnud, siis oleks kahtlane, kas mu kindlus igal kohal nii nõrkematuks ja puhtaks oleks jõudnud jääda, kui ta nüüd sinu abiga on jäänud. On ju igal pool, kus üks hea asi oma häält tõstab, kohe nii palju kade-

dust, tighedust ja ka rumalust vastu karjumas, et kannatus ja tõetundmine suur ja tugev peab olema, kui seal ikka veel rõõmu ja lootusega oma eesmärgi poole edasi astuda peab jõudma. — Küll tunneb mu süda ka rõõmu ja tänab kõige pealt oma armast keisrit, kui ma vaimus ringi vaatan ja neid põllumeeste-, kooliehitamiste-, kirjameeste- ja lauluseltsisid, mis juba elus on, ja ajalehtedes äraostetud maade numbraid loen, aga see rõõm segatakse ka kohe jälle küsimustest, nagu näiteks sellest: palju jõuavad meie väikesed põllumeesteseltsid oma nõusid rahva kasuks tööle panna, kui suured maksud neid alles igapäevase toiduse suure mure all hoiavad? Mis saab meile meie Aleksandri kool aitama, mida meie kümneaastase võitlemise järele ehk oleme kätte saanud, kui tema sees koolitatud noormehed ühtki avalikku ametit ei või saada?“

„Armas Jaan, täna enne lõunat olin ma lastega Linnuperes võõrusel. Ma leidsin seal peremehe ja perenaise ilusasti koos kaskedega ja lilledega ehitud toas, puhta poleeritud laua ääres, suure selge akna all istumas ja suure himuga „Saare maa onupoja“ lugu kuulmast, mis nende vanem poeg Kaarel, kes ju kihelkonna-kooli läbi käinud, neile nii õige häälega, et ma pidin imestlema, ette luges. Laua peal olid veel mitu teist raamatut, nende seas ka: C. R. Jakobsoni „Kolm isamaa kõnet“, „Vane-muise kandle hääled“, „Viljandi laulik“ ja ka „Eesti Postimees“. Ma istusin nende sekka ja kuulasin hea meelega lugemist. Lapsed mängisid selle aja väiksemate lastega nende ilusas õunapuu-aias. Anti meile selle peale ilusasti kaetud laua peal munarooga ja paksu pütiipiima koorega süüa. Aga enne kui meie tulema saime, pidin ma jälle kuulma, kuidas igal pool sinu kiitusi palava tänuga kõneldi. Peremees tunnistas liigutatud südamega, et nad sest saadik ka elust maiku hakanud tundma, kui sina siit mõisa ära ostnud ja talupoegadele nende rendi-

maatükid ära müünud, nende tingimustega, et nad sulle iga aasta üksi nõnda palju välja maksavad, kui nende sissetulek seda neile lubab, ja et nad kogunisti võlgasid ei tohtivat teha. Üksi sel teel olevat nad oma suurest vaesusest, mille sisse nad juba üle pea vajunud, välja võinud rabelda, üksi sel teel olevat nad inimeseväärilisteks loomadeks jõudnud saada.“

„Mu armas Liina, vist ei saanud Linnu perenaine ka seda mäletamata jätta, kuidas sina talle majakoristamist, igapidi puhast elukorda ja kõiksuguseid elukombeid, millega ta nüüd oma kauneid ihulikke ja vaimulikke andeid oma ligimeste kasuks ja rõõmuks toetada võib, oled õpetanud. Aga see on ikka su viis, et sa üksi minu kiitusi sõnasõnalt enesele meelde paned ja neid kiitusi, mis sina ise teeninud, ühest kõrvast sisse ja teisest jälle välja lennata lased!“ taples Jaan minuga, seejuures naeratades.

„Ei,“ vabandasin mina ennast, „mu süda ei jää neid kuuldes mitte külmaks, vaid tunneb suurt rõõmu, kui ma teada saan, et ma ka natukene oma rahva õnneks olen teha jõudnud; aga ma ei või sealjuures ju ilmaski ära unustada, et ma ikka alles terve rahva õnneks ülearu vähe veel teha olen jõudnud.“

„Armas Liina, ära unusta mitte ikka jälle ära, mis ma sulle juba enne ja ka täna uuesti olen ütelnud, et sa sellega, et sa mind oled toetanud, oma rahvale juba palju oled teinud. — Oh vaesed mehed, kel niisugused toed puuduvad! Millal tõuseb ka meie naisterahvaste sugu orjapõlvest oma õigele seisukohale: oma meeste toeks, nii kuidas sina minul oled! Liina, hüüa omale seltsi! Hüüa, ehk kuuleb ka veel mõni neist, kes enda oma rahva eest sakslaste sekka ära peitnud!“

Seal tulid meie lapsed, kes selle aja hobustetalli juures Vaska lahtivõtmist ja tallipanemist pealt vaadanud, meie juurde ja küsisid isa käest, kas ta ka nende armsaid vanaisasid ja -emasid vaatamas käinud.

„Jah, ma käisin, mu tee viis ju neist mööda. — Nad saatsid teile palju tervisi ja käskisid teid neid ka jälle kord vaatama tulla, sest neil olevat juba üsna igavus teie kära järele, mis nad nii kaua enam ei ole kuulnud. Ka armas vana onu igatseb teid näha, ja lõpetab sellepärast oma võõruspeo oma venna juures ja tuleb jälle teie juurde koju.“

„Meie sõidame sinna ja toome ta ise koju!“ hüüdsid mõlemad lapsed kui ühest suust.

„Ju nad kõik terved on?“ küsisin mina, ja Jaan vastas: „Meie vanemad õitsevad oma päriskohtadega võidu. Tõesti, nad on sest saadik, kui nad oma viimased maksud mõisa ära maksnud, hulga nooremaks läinud. Kiidavad ka ühtepuhku seda õnne, et nad oma maad nii üksteise kõrvale osta saanud, ja ka, et nad veel vanaduses seesuguse õnneliku põlve leidnud, mis nad nooruses omale mitte soovidagi ei ole mõistnud, ja soovivad oma armsale keisrile südame põhjast veel õige pikka elu. Minu isa ütles mulle ka veel salaja kõrvale, et ta lootvat, et sinu noorem vend tema ilusa kasutütre, kes emale nii armas abiline olevat, ära võtab ja tema koht ta surma järele siis tõesti ühe armsa poja kätte saab. Et see tõesti nõnda sünniks, on ka minu südame soov. Su noorem õde, nüüdne „mamma parem käsi“, on vanema vennaga õele võõraks sõitnud. Sealt lubanud nad kõik seltsis, ka õde oma mehe ja lastega, meile tulla ja ka meid vanematele võõraks viia.“

„Oh, kui hea, kui hea!“ hõikasisid lapsed.

„Aga nüüd olen kõik jutud ära rääkinud, kõht uriseb juba hästi, ja see juust ja või siin laua peal on ka nii priskenäolised, et neid vägisi süüa peab hakkama,“ ütles mu armas Jaan. Mina istusin ta kõrvale, lapsed meie vastu lauda ja hakkasime süüa just siis, kui päev, meile head ööd soovides, oma unemütsi pähe tõmbas.

See oli kõik eile, jaanipäeval. Täna istun ma vara

hommikust oma kirjutuslaua ääres oma elulugu lõpetades ja ka mu Jaani soovimist täites. Sellepärast:

Armsad eesti õed! Mu mees on üks neist, kes vabaduse eest hoolt kannab, et ka lähedam ihulik elupõli ja vaimuelu kevade edasi võiks astuda. Kui palju aega, vaimukindlust ja iseenese ohverdamist selles hoolekandmises ära kulub, seda olen mina nende viieteistkümne aasta sees oma mehe kõrval ära näinud! Ja mis jõuga mina tal sealjuures olen toeks võinud olla, olen ma juba ülemal ta oma sõnadega ära rääkinud, ja tahan teile siin veel kord ette panna oma arusaamisega kõigist ta töödest, püüdmistest ja soovimistest, oma nõu ja troostiga, oma armastuse ja kaunidusega. Ja need on väed, millega terve naisterahvasugu, kas olgu keegi mehele laulatatud või üksikus põlves, igas seisuses, igas paigas meestele toeks kõrval seista, nendega ühes tööd teha võib. Aga neid oma isejõudusid ei saa ka naisterahvas teisel teel oma täielisele tugevusele viia, kui et meesterahvas oma vaimliku jõu sinna juurde lisab, ja see tee läheb läbi heade koolide vabaduse hõlma, kus ükski jõud kosuda võib. Sellepärast, armsad eesti õed, nõudke ka oma tütardele koolisid, kuidas teie poegadele koolisid nõutakse, nõudke neile paremat, ausamat põlve, kui teil enestel on olnud, et teie koolitatud pojad mitte enam võõra rahva neidudelt oma kõige suuremat eluõnne kerjama ei pruugi minna, vaid seda oma neidude juurest leida võivad. — Oh kuulge aga ka teie, armsad õed, keda saksakoolid oma rahvast ära võõra rahvuse rüppe viinud, minu palujat häält ja laske haledat meelt, kaastundmust ja armastust oma südames elusse tõusta ja sirutage oma käed, kust küljest nad iial ulatada jõuavad, oma eesti õdede poole tagasi ja aidake neid nende pimedast ihu- ja vaimuvangist valgusele tõusta! Tulge tagasi oma peljupaigast ja ärge laotage oma lillesid mitte ükski võõraste meeste jalgade alla! Tõtakem igalt poolt, alt ja ülevalt, kuidas meie sugulaste soomlaste naisterahvad oma meeste kõrval on tunginud,

ka oma meestele appi, et eesti rahvas õitsemisele jõuaks, kuidas kõik teised rahvad, igäüks oma ajal sinna on saanud! Jah, ühendagem endid armastuses, milles naisterahva peajõud juurdub. Tõttame ka meie edasi, paludes:

„Paista jälle, lahke päike,
Vilu varjab varikuid:
Lahuta neid pilve läike,
Kes siin külmendavad sind!
Jõua alt maa väravalta,
Kallis Kalev, koju sa!
Ammu sind ju vangi maalta
Ootab ohkel isamaa.
Sinu' kadund õnneaega
Ei me jõua unusta,
Sest see aeg, kus läksid taeva,
Viis me rõõmu ühes ka.
Vana Isa, ise tarka,
Taara taevast, kuule sa!
Anna Manal' seda märki:
„Päästa Kalev kütkesta!“

(Reinwald.)

HIND 140 MARKA